

NOTA

Cultuurhistorisch Erfgoed Gemeente Heerenveen Deel 1

INHOUD DEEL 1

VOORWOORD	3
H 1 INLEIDING EN VERANTWOORDING	5
H 2 GEBIEDSINDELING	9
2.1 Cultuurhistorische ontwikkelingsschets	10
2.1.1 Voor 1720: Landschap bepaalt geschiedenis	11
2.1.2 1720 - 1850: Einde van het veen	19
2.1.3 1850 - 1930 Bereikbaar Heerenveen versterkt streekfunctie	25
2.1.4 1930 - 1971: Nieuwe gemeente ontwikkelt in stad en op platteland	31
2.1.5 Literatuur, archieven en noten	42
2.2 Cultuurhistorische analyse	44
2.2.1 Geomorfologie	45
2.2.2 Landschappelijke opbouw	46
2.2.3 Hoofdstructuren	47
2.2.4 Bebouwingspatronen	48
2.2.5 Ontwikkelingsassen Heerenveen	50
2.3 Gebiedsbeschrijvingen	51
2.3.1 Gebiedsindeling	52
2.3.2 Gebied 1: Veenpolder	54
2.3.3 Gebied 2: Veenkoloniale ontwikkeling	60
2.3.4 Gebied 3: Woudontginning	70
2.3.5 Gebied 4: Tjongervallei	78
2.3.6 Gebied 5: Landgoederen	82
2.3.7 Gebied 6: Ontwikkelingslinten	88
2.3.8 Gebied 7: Groen wonen	102
2.3.9 Gebied 8: Naoorlogse uitbreiding tot 1971	116
2.3.10 Gebied 9: Industrie en sport tot 1971	126

In **DEEL 2** van de erfgoednota staan de nieuwe monumenten (zowel panden als bomen) centraal en is van alle objecten een redengevende omschrijving terug te vinden.

In **DEEL 3** van de erfgoednota is het huidige (erfgoed)beleid beleid geëvalueerd en voorzien van aanbevelingen voor de nabije toekomst.

VOORWOORD

Cultuurhistorie in de gemeente Heerenveen. Het gaat in de krant vaker over bedrijfsontwikkelingen, sportstadions en nieuwbouwwijken in Heerenveen. En toch is ook de geschiedenis in onze gemeente volop zichtbaar en tastbaar aanwezig. Want hoewel in deze elfstedenprovincie oudere binnensteden, terpdorpen en cultuurlandschappen te vinden zijn, kent ook onze gemeente een lange en rijke geschiedenis van wonen, werken en recreëren. Als oudste hoogveenkolonie van het land, gesticht door één van de eerste besloten vennootschappen in de geschiedenis, neemt Heerenveen een unieke plaats in op de cultuurhistorische kaart van Nederland. De omliggende dorpen die samen de huidige gemeente Heerenveen vormen, hebben veelal een geschiedenis die nog verder in de tijd terug gaat. Dit gebied draagt daar nog steeds heel nadrukkelijk de sporen van. Van de oorspronkelijke natuurlijke bodemgesteldheid, van de veenontginning, van de rijke landgoederen van Friese notabelen op de zandgronden en van de voorspoedige ontwikkeling die zich in de loop der eeuwen voordeed onder invloed van ondernemerszin en zware arbeid. Dat alles maakte Heerenveen tot wat het nu is. Het is de verantwoordelijkheid van de huidige generatie die dynamiek en ontwikkeling voort te zetten, maar ook de wordingsgeschiedenis ervan levend te houden.

Dat is onze bedoeling met de voorliggende nota. Deze nota vloeit voort uit de Cultuurnota 'Op Maat' die ons college in 2007 heeft gepresenteerd en waarin de hoofdlijnen voor het cultuurbeleid voor de komende tien jaar werden geformuleerd. Aandacht voor de geschiedenis van het cultureel erfgoed, voor onze gebouwde en landschappelijke omgeving, was daarin één van de speerpunten. Die aandacht is in het gemeentelijke beleid, op meer of minder gestructureerde wijze, altijd aanwezig geweest. Bij de opzet van stedenbouwkundige plannen, bij de toetsing van afzonderlijke bouwplannen en bij het beheer van landschap en groen in de gemeente. Met deze nota wordt het cultuurhistorisch erfgoedbeleid meer integraal en structureel ingekaderd binnen gemeentelijke planvorming en toetsing. Bestaande inventarisaties van monumentale gebouwen en bomen worden met deze nota geactualiseerd en uitgebreid, zowel kwantitatief als kwalitatief. Wij stellen in deze nota ruwweg een verdubbeling voor van het aantal gemeentelijke monumenten, maar bovendien wordt het hele grondgebied van de gemeente voorzien van gebiedsbeschrijvingen waarin de cultuurhistorische en landschappelijke karakteristieken van die gebieden worden neergelegd. Die cultuurhistorische gebiedsanalyse is de achtergrond waartegen de monumentenselectie heeft plaatsgevonden, en die

ook in de toekomst kan dienen als historisch en landschappelijk kader waartegen bouwplannen en gebiedsontwikkelingen kunnen worden afgewogen.

Cultuur is van en voor iedereen. Dat geldt zeker voor cultuurhistorisch erfgoed, dat vaak in particulier bezit is maar dat van waarde is voor de hele gemeenschap. Wij hopen en verwachten dat alle betrokkenen bereid zijn vanuit een gedeeld gevoel van trots en respect te blijven omgaan met onze monumenten. Deze nota brengt daartoe het speelveld in kaart. Wij nodigen iedereen uit op dit veld mee te blijven denken en werken aan de opgave onze gemeente verder te ontwikkelen met een open oog voor cultuur, in toekomst én historie.

Burgemeester en wethouders van Heerenveen.

De Batavusfabriek in Heerenveen-Zuid.

H 1 INLEIDING EN VERANTWOORDING

door de opstellers

Actuele en toekomstige ontwikkelingen

Cultuurhistorie in Heerenveen wordt, sterker dan voorheen het geval was, een afwegingsfactor bij bouwplannen en ruimtelijke ontwikkelingen. Deze aandacht past binnen een koers die landelijk ingezet is. Het mooie is, dat het nieuwe beleid voor cultuurhistorie meegenomen kan worden in een aantal actuele aanpassingen in het gemeentelijke beleid. Voor 2010 staat de start van een Gemeentelijke Structuurvisie gepland, alsmede de herziening van de welstandsnota, de monumentenverordening en het kapvergunningenbeleid. Alle kansen, kortom, worden aangepakt om het erfgoedbeleid een bouwsteen te laten zijn van een integraal en gebiedsgericht ruimte- en bouwbeleid. Het gebiedsgericht denken heeft haar oorsprong in de Kunst- en cultuurnota uit 2007 waarin de gemeente Heerenveen cultuurhistorie tot één van de prioriteiten van het gemeentelijk beleid voor kunst- en cultuur benoemde. Het belangrijkste speerpunt uit de nota is het behoud van cultureel erfgoed voor de toekomst. Daarbij gaat het om objecten, maar ook om ruimtelijke structuren – samen vormen ze het DNA van Heerenveen. De fietstochten door de gemeente in de zomer van 2009 hebben geleid tot ruim 250 nieuw voor te stellen gemeentelijke monumenten, alsmede een 30-tal nieuwe monumentale en/of waardevolle bomen.

In een vervolgfase zullen nog een 300-tal monumentale of waardevolle bomen bijkomen.

De gemeente Heerenveen zal bij de herziening van de genoemde beleidsdocumenten moeten sleutelen aan een draaiende motor, want het rijksbeleid op het gebied van ruimte, bouwen en erfgoed is eveneens sterk in ontwikkeling. Sommige voornemens, zoals de Omgevingsvergunning en de Wet op de Ruimtelijke Ordening zijn al in de implementatiefase. De modernisering van de monumentenzorg (MoMo, nu ter advies bij de Eerste Kamer), waarbij een cultuurhistorische paragraaf in een bestemmingsplan verplicht wordt, vergezeld van een plankaart waarop de cultuurhistorisch waardevolle gebieden en objecten staan aangegeven, kent een transitieperiode van 10 tot 15 jaar. Een nog op te stellen zogenaamde Rijksstructuurvisie voor cultuurhistorie gaat doorwerken in de bestemmingsplannen. In deze Heerenveense nota zijn al uitgebreide gebiedsbeschrijvingen opgenomen, die vooruit lopen op de in de toekomst verplicht gestelde koppeling aan bestemmingsplannen. De gemeentelijke structuurvisie (zoals verplicht volgens de WRO) wordt het overkoepelende document, waaronder de bestemmingsplannen functioneren. Het rijk kan proactief een gemeente benaderen als zij vindt dat

de cultuurhistorische waarden niet zorgvuldig in bestemmingsplannen terechtkomen. Overigens zal het instrument van het rijks beschermde gezicht op termijn verdwijnen. Lopende aanwijzingen, zoals die van Oranjewoud, zullen worden afgehandeld.

Aanleiding en werkwijze Erfgoednota

In december 2008 stelde de gemeente de Startnotitie Cultuurhistorisch erfgoed en monumenten op. Deze startnotitie vormde de aanleiding voor een opdracht tot het opstellen van een Erfgoednota. In mei 2009 heeft de gemeente Heerenveen ons bureau de opdracht voor een Erfgoednota gegund. Zeinstra Boomverzorging verzorgde als onderaannemer de waardering en selectie van monumentale bomen en boomgroepen. In 2008 was reeds door Leon Bok Bureau Funeraire Adviezen onderzoek verricht naar funerair erfgoed.

De werkgroep die het opstellen van de erfgoednota vanuit de gemeente begeleidde bestond uit Rudi Hofstede (projectleider), Paulien van der Lely (stedenbouwkundige), Koos van der Schaaf (Bouwvergunningen en monumenten), Hanneke Huisman (Beleidsadviseur landschap en groen) en Jan Hofstee (Beleidsadviseur landschap en groen).

Twee maal is overleg gevoerd met maatschappelijke organisaties op het gebied van gebouwde monumenten en groen erfgoed. We hebben de (gebiedsgerichte) werkmethode besproken en getoetst in prettig overleg met de Werkgroep Oud-Heerenveen, de Vrienden van het Museum Willem van Haren en de historische verenigingen van enkele dorpen. Ook met de Bomenstichting, het Milieuplatform, IVN en de Friese Milieufederatie is de aanpak besproken en toegelicht door Maurits Zeinstra. Een algemene informatie en overlegronde (twee informatieavonden) bood belangstellenden en belanghebbenden (zoals eigenaren van monumenten) informatie over de motivatie achter de bescherming van cultureel erfgoed en de consequenties van deze bescherming voor eigenaren. Ook de toetsende rol van de Friese provinciale welstandsorganisatie Hûs en Hiem is geëvalueerd, waarbij over en weer afspraken zijn gemaakt voor verbetering van het indienings- en toetsingskader.

Leeswijzer

De nota is opgesplitst in drie aparte boekjes. In deel 1 wordt het ruimtelijk (historisch) kader neergelegd. Dit is de basis voor de gebiedsgerichte aanpak van het cultureel erfgoed. In deel 2 staan de nieuwe monumenten (zowel panden als bomen) centraal en zijn van elk object redengevende omschrijvingen terug te vinden. Een redengevende beschrijving of waardestelling van een monument geeft de motivatie weer om een gebouw, stads- of dorpsgezicht, historische tuin of zelfs een geheel landschap te

beschermen als monument. In deel 3 is een evaluatie van het huidige (erfgoed)beleid gemaakt.

Deel 1 het ruimtelijk kader

De erfgoednota is gebiedsgericht opgezet. Dat wil zeggen dat een gebouw nooit als een 'los' object gezien kan worden, maar altijd in samenhang met de omgeving waarin het staat. De erfgoednota bevat daarom naast een voorstel tot aanwijzing van 254 nieuwe gemeentelijke monumenten een historische ontwikkelingsschets en analyse van het gemeentelijk grondgebied. Om tot een goede afweging te komen wat waardevol is om te behouden en hoe het bestaande inspiratie kan bieden voor het nieuwe, is er een ruimtelijk kader nodig. De historische ontwikkelingsschets (deel 1, § 2.1), waarin de belangrijkste ontwikkelingen uit de geschiedenis van de gemeente Heerenveen worden behandeld, vormt dit ruimtelijk referentiekader. Voor het opstellen van deze schets is onderzoek verricht in verschillende archieven (Tresoar, Speciale Collecties Wageningen Universiteit, Nationaal Archief, Archief KuiperCompagnons). Vervolgens zijn in analysekaarten de geomorfologische structuur, landschappelijke opbouw, hoofdstructuren, ontwikkelingsassen en bebouwingspatronen weergegeven (deel 1, § 2.2).

Op basis van de historische ontwikkelingsschets en de analysekaarten is een gemotiveerde gebiedsindeling voor gebiedsgerichte aanpak van behoud van het cultureel erfgoed gemaakt. Het grondgebied van

de gemeente is ingedeeld in tien gebieden met elk eigen cultuurhistorische ontwikkelings- en bebouwingskenmerken.

Per gebied is een beschrijving gemaakt waarin de kenmerkende ruimtelijke kwaliteiten, stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken en kenmerken van bebouwingsbeeld uiteengezet zijn (deel 1, § 2.3). Ook hiervoor is gebruik gemaakt van archiefmateriaal, vooral in de gebieden die planmatig zijn uitgebreid (vanaf de jaren dertig tot de jaren zeventig).

Deel 2 de nieuwe monumenten

In deel 2 van deze erfgoednota gaat het om de geselecteerde nieuwe gemeentelijk monumenten en monumentale bomen of boomgroepen. Een uitgebreide inventarisatie en waardebeoordeling van objecten en bomen resulteerde in een herziene en geactualiseerde lijst beschermde beeldbepalende panden en een lijst van monumentale en waardevolle panden en bomen (deel 2, § 3.3). Per object/ensemble is een redengevende omschrijving opgesteld (deel 2, hoofdstuk 4).

Deel 3 beleidsevaluatie

De gemeente Heerenveen toont zich met de gebiedsgerichte opzet van deze erfgoednota én de in herziening zijnde welstandsnota bij de tijd. De gebiedsbeschrijvingen in deze nota vormen de bouwstenen voor de in de toekomst verplichte cultuurhistorische paragraaf in bestemmingsplannen.

Maar voor het zover is, en alle bestemmingsplannen zijn geactualiseerd, moet het huidige (erfgoed)beleid adequaat zijn. In deel 3 is het huidige (erfgoed)beleid geëvalueerd en voorzien van aanbevelingen voor de nabije toekomst. De evaluatie van het beleid en de stimuleringsregelingen gericht op behoud van cultureel erfgoed (zowel rood/gebouwen als groen/bomen) leverde een lijst van voor te stellen mogelijke verbeteringen op, geordend per thema: behoud van materiële staat en behoud van ruimtelijke kwaliteit. Een van de belangrijkste aanbevelingen die hieruit voortvloeide, was het hanteren van het landelijk gangbare begrip gemeentelijk monument, in plaats van de minder heldere onderverdeling van de beschermde beeldbepalende panden/objecten in drie categorieën. Het gemeentelijk beleid sluit dan beter aan op het provinciaal en rijksbeleid, waar dit begrippenkader gehanteerd wordt.

Steenhuis stedenbouw/landschap
dr. Marinke Steenhuis, drs. Chawwah Six
Maart 2010

H 2 GEBIEDSINDELING

De erfgoednota is gebiedsgericht opgezet. Dat wil zeggen dat een gebouw nooit als een 'los' object gezien kan worden, maar altijd in samenhang met de omgeving waarin het staat. De erfgoednota bevat daarom naast een voorstel tot aanwijzing van nieuwe gemeentelijke monumenten een historische ontwikkelingsschets, een analyse van het gemeentelijk grondgebied en uitgebreide beschrijvingen van negen gebieden.

<

Heerenveen en omstreken, 1850. [Grote Historische Atlas van Nederland, 2 Noord-Nederland 1851-1855]

2.1 Cultuurhistorische ontwikkelingsschets

< Fragment van een geologische kaart van Friesland, uitgegeven door R. Bos in 1922. De tweedeling in het landschap van Heerenveen is duidelijk zichtbaar: een gebied van hoog- en laagveen in het noorden en een strook van zandgronden in het zuiden.
[www.wereldaandewand.nl]

< Sibrandus Leonis, Frisia Occidentalis, 1579. Op deze kaart heet Heerenveen Sheerenfeen en is de woudstrook op de zandrug met een lint van dorpen herkenbaar: boompjes afgewisseld met rode puntjes Nieschoot, Aldeschot, Miledam, Brengera, Catlick, Niehoorn, Aldehoorn, Sinrega en Iobbega. De Tjonger staat op de kaart onder de niet-Friese naam Kuinder. Tenslotte is ook een deel van de Schoterlandse Compagnonsvaart afgebeeld. De scherpe knik tussen deze vaart en de Herensloot is niet duidelijk weergegeven.
[Tresoar]

2.1.1 Voor 1720: Landschap bepaalt geschiedenis

Het landschap bepaalt de geschiedenis van Heerenveen

Het uitgestrekte grondgebied van de huidige gemeente Heerenveen was in de Middeleeuwen grofweg te verdelen in drie landschappelijke zones met een duidelijke oost-west-oriëntatie: een beekdal met weidegronden evenwijdig aan de Tjonger, een strook van (deels ontgonnen) wouden aan weerszijden van de huidige Schoterlandseweg en tenslotte veengronden aan weerszijden van de Schoterlandse Compagnonsvaart en in het noordelijke deel van de gemeente. Dit landschap was bepalend voor de geschiedenis van Heerenveen.

De woudstrook op de hogergelegen zandrug was al in de Middeleeuwen grotendeels ontgonnen voor het verbouwen van gewassen. Door de hoge ligging bleef het gebied droog en dat maakte de zandrug aantrekkelijk voor bewoning, versterkt door de mogelijkheden voor landbouw. Op de zandrug lagen de nederzettingen voor Friese landbouwers, maar later ook voor adellijke families, die er landgoederen met nieuw aangeplante bossen aanlegden. De Schoterlandseweg werd een verzameling van dorpen als Mildam, Nieuwehorne, Oudehorne, Schurega en Hoornsterzwaag en van landgoederen als Oranjewoud.

Ook in het veengebied in het noordelijk deel van de gemeente lag een hogere zandrug, weliswaar van geringere afmetingen, maar ook hier ontstond een lint van nederzettingen die nog steeds herkenbaar zijn als de dorpen aan de Aengwirdeweg: Terband, Luinjeberd, Tjalleberd en Gersloot.

Het veengebied heeft een langere wordingsgeschiedenis. In het Holoceen, de periode waarin zo ongeveer het Nederlandse landschap werd gevormd, ontstond veen als overblijfsel van afgestorven plantenresten, die onder de waterspiegel niet verteerden. Deze eerste laag veen was laagveen en vormde de basis voor een nieuwe laag veen, hoogveen, waarvoor een lager waterpeil noodzakelijk was. De Middeleeuwen hadden al ontdekt dat afgegraven hoogveen zeer geschikt was als brandstof. Vanaf de zestiende eeuw ontstond een bloeiende handel in het afgegraven hoogveen: turf. De 'Heeren van 't veen' startten in 1551 de motor achter zowel de economische als ruimtelijke groei.

Heeren van 't veen

Een zoon van een grietman - het Friese equivalent van burgemeester - Pieter van Dekema, zag een grote toekomst in de handel in turf. Samen met Utrechtse investeerders Floris Foeijts en Johan

van Cuyck richtte hij een handelonderneming op, een compagnie, en kocht in 1551 veengronden in zuidelijk Friesland. De veengronden lagen op de grens van drie grietenijen, Friese bestuurlijke eenheden die later werd vervangen door gemeenten: Haskerland, Aengwirden en Schoterland. Het bezit van de compagnie maakte hen tot 'Heeren van 't veen'. In verkorte vorm werd dit Heerenveen. Tot aan 1934 lag Heerenveen op het grondgebied van drie grietenijen of gemeenten. Het huidige grondgebied van Heerenveen is samengesteld uit delen van drie grietenijen: een smalle strook Haskerland ten westen van de Heeresloot, Aengwirden ten noorden van de Schoterlandse Compagnonsvaart en Schoterland ten zuiden daarvan.

Handel in turf betekende niet alleen het afgraven van veen, maar vooral het transport van turf. Voor Heerenveen werd hiermee de basis voor de toekomst gelegd. De compagnie van Van Dekema legde twee kanalen aan: de Schoterlandse Compagnonsvaart en de Heeresloot. De Compagnonsvaart werd uitgegraven van west naar oost en groeide mee met de veenontginning. In 1566 was de vaart uitgegraven tot De Knipe, in 1627 tot Katlijk en in 1720 tot Jubbega. Het huidige eindpunt van de vaart, vlak bij de gemeentegrens, werd pas rond 1800 bereikt. Om het hoogteverschil tussen oost en west te

overbruggen werden vier schutsluizen aangelegd. Dwars op de vaart werden zogenaamde wijken gegraven voor de ontwatering van de veengronden en voor het transport van de turf naar de vaart. Tot Jubbega kregen de wijken nog namen, daarna werden ze genummerd, van de 1^e tot en met de 22^e wijk.

Aan deze wijken vestigden zich de turfstekers, de zogenaamde wijkers. Als het veen was uitgeput, verhuisden ze met hun schamele bezittingen naar nieuwe onderkomens, die vaak even armoedig waren als die ze achterlieten.

Van de wijken ging het turf via de Compagnonsvaart naar de Heeresloot, een kanaal dat het begin van de Compagnonsvaart verbond met een doorgaande vaarroute naar het

noordelijker gelegen Akkrum en Leeuwarden. De Heeresloot was strategisch aangelegd, parallel aan de doorgaande weg van Zwolle naar Leeuwarden. De combinatie van water- en verkeerswegen maakte de bocht waar de Compagnonsvaart en Heeresloot elkaar raakten aantrekkelijk voor zowel handel als voor huisvesting. Naast bebouwing voor de turfhandel, verrezen hier ook chique states als Oenemastate (1640) en Crackstate (1647).

't Friesche Haagje: Oranjewoud

Een halve eeuw nadat de veencompagnie onder leiding van Van Dekema begon met de handel in turf, bouwde een aandeelhouder een buitenplaats

op de zandgronden tussen Oudeschoot en Katlijk. Een speciaal gegraven extra lange wijk verbond deze Sickingastate met de Compagnonsvaart. In 1676 kocht prinses Albertine Agnes van Oranje-Nassau de buitenplaats met omliggende terreinen en boerderijen. Met de aanleg van parken en bossen veranderde zij de buitenplaats in een stadhoudelijk landgoed, sindsdien bekend onder de naam Oranjewoud. Na de komst van de prinses werd een steeds groter gedeelte van de zandgronden in beslag genomen door landgoederen. Ten eerste breidden de Oranjes hun bezit verder uit en ten tweede had Oranjewoud een sterke aantrekkingskracht op andere adellijke families die er hun buitens vestigden. Vanwege de welvaart door de bloeiende turfhandel en de

<

Schotanus, Typus Frisiae inter Flevum et Lavicam, omstreeks 1670. Op deze kaart is de Schoterlandse Compagnonsvaart al verder afgegraven en is de vroegste bebouwing aan de vaart zichtbaar. Het wapen boven Oudeschoot geeft aan dat de zandrug al geliefd was bij adellijke families voor het aanleggen van buitenplaatsen. [Tresoar]

>

De schamele onderkomens van turfstekers. De woningen lagen aan de afvoerkanalen, aan de wijken en daarom werden de bewoners wijkers genoemd. Deze foto is rond 1900 genomen door de Inspectie Volkshuisvesting. [Tresoar]

<
Prinses Albertine Agnes kocht in 1667
de buitenplaats Sickingastate en
breidde het uit tot een vorstelijk landgoed.
[www.hethuisvanoranje.nl]

>
Ansichtkaart van Oranjewoud, omstreeks 1920. In
deze periode waren
de landgoederen niet langer alleen voor
de adel, maar kwamen burgers hier in
hun vrije tijd recreëren. [Collectie
Urban Fabric]

aanwezigheid van het stadhoudelijke landgoed kreeg Heerenveen de bijnaam 't Friesche Haagje', waar A.J. Van der Aa in de negentiende eeuw in zijn Aardrijkskundig woordenboek over schreef: 'Waar welvaart heerscht, is de weelde ook doorgaans niet onbekend, en dit schijnt ook hier het geval te zijn, aangezien men deze plaats, wegens de aanzienlijke levenswijze en de aldaar heerschende weelde, wel eens 't Friesche Haagje noemt.'¹

In de tweede helft van de achttiende eeuw bezochten de prins en prinsessen van Oranje en Nassau het landgoed Oranjewoud minder en minder. In de Franse Tijd werd het landgoed in beslag genomen door de Franse overheersers en

vervolgens verkocht. Het bezit raakte verdeeld over diverse adellijke families.

Na de adellijke families kwamen halverwege de negentiende eeuw gegoede burgers naar de zandgronden. Zij bezaten geen landgoederen, maar brachten hun vrije tijd door in de bosrijke omgeving, waar al snel voorzieningen gebouwd werden: theekoepels, speeltuinen, een wandelvijver, een logement en een café.² Enkele burgers begonnen met de bouw van woningen in het gebied, waarmee de aanzet tot de twintigste-eeuwse villawijk werd gegeven. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg Oranjewoud haar huidige karakter: een bosrijke omgeving voor recreatie

tegen een decor van adellijke buitens.³

Situatie 1720

Aengwirden/ Haskerland

Infrastructuur

- Aengwirderweg
- Zestienroeden
- Heeresloot

Bebouwing

- lintbebouwing aan Aengwirderweg
- kernen met kerk: Luinjeberd en Tjalleberd

Grondgebruik

- veen met zandrug

Schoterland

Infrastructuur

- Schoterlandse Compagnonsvaart tot aan Jubbega
- Schoterlandseweg
- Binnenweg en Buitenweg

Bebouwing

- lintbebouwing aan de Schoterlandseweg
- onderkomens van turfstekers aan de wijken
- landgoederen rond Oranjewoud
- dorpen Nieuweschoot en Oudeschoot

Grondgebruik

- veen aan weerszijden Schoterlandse Compagnonsvaart
- woud aan weerszijden van Schoterlandseweg
- hooilanden ten zuiden van Schoterlandseweg

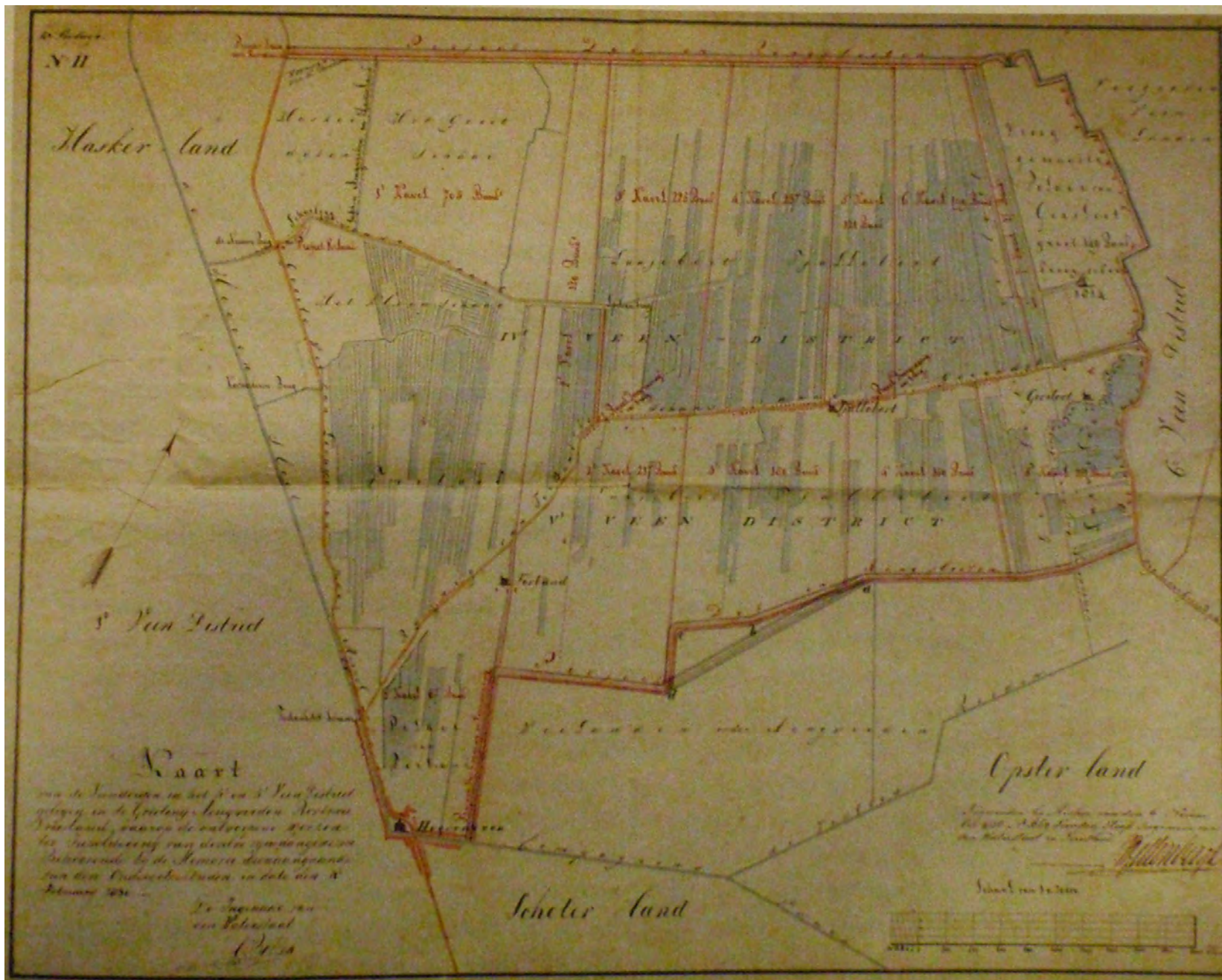
Plaats Heerenveen

Bebouwing

- kern van Heerenveen in de bocht tussen de Heeresloot en Schoterlandse Compagnonsvaart

bron: www.tresoar.nl

2.1.2 1720 - 1850: Einde van het veen

Einde van het veen

Nog de hele achttiende eeuw zorgde de turfhandel voor welvaart en groei van Heerenveen. In het begin van de negentiende eeuw bleek echter dat de veenvoorraad niet oneindig was en dat het ontvenen ook niet zonder gevolgen bleef. De Schoterlandse Compagnonsvaart had rond 1800 het eindpunt, op korte afstand van de huidige gemeentegrens, bereikt. Dit betekende dat de veengronden westelijk daarvan uitgeput waren. Ook De Deelen, de veengronden in Aengwirden, waren nagenoeg afgegraven. De petgaten, afgegraven veengronden gevuld met

water, hadden het landschap in Aengwirden ingrijpend veranderd.

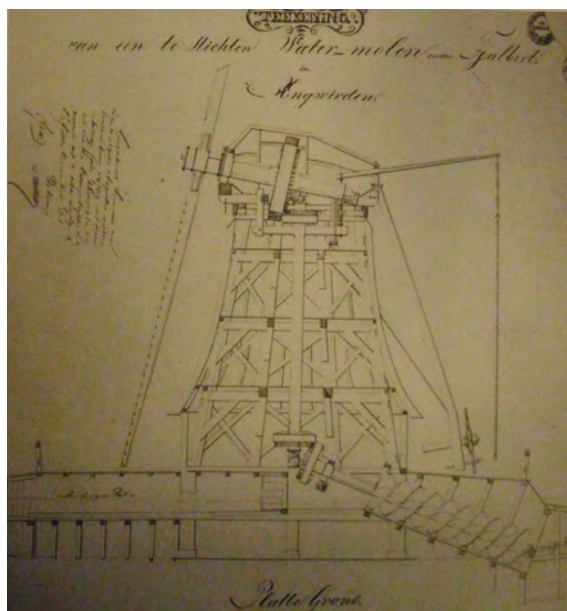
Rond 1820 werden de negatieve gevolgen van de grootschalige veenontginning duidelijk. Het afgegraven land vulde zich met water, dat dijken en landbouwgrond wegspoelde. Het verlies aan land betekende een beperking van de landbouw en dus armoede voor de bevolking. Als oplossing stelde de overheid voor om de veencompagnieën te verplichten tot het droogmaken van de afgegraven veengronden. Het protest tegen deze maatregel was enorm, omdat vanwege de hoge kosten voor het droogmaken winst maken nog nauwelijks mogelijk zou zijn. In opdracht van

de overheid deed Jhr. E. de la Coste vervolgens onderzoek naar passender maatregelen. Hij kwam in 1823 met een indeling van de afgegraven veengronden in zeven districten waarvoor 'conservatoire maatregelen' werden ingesteld. Dit betekende vooral de aanleg van dijken, zodat het district later drooggemaakt kon worden.⁴ Twee van deze districten lagen binnen het grondgebied van de huidige gemeente Heerenveen: het Vierde en Vijfde Veendistrict in Aengwirden. De 'conservatoire maatregel' hier was de aanleg van de Polderdijk. Na de aanleg van de Polderdijk werden het Vierde en Vijfde Veendistrict in 1854 uiteindelijk ingepolderd.⁵

In de veengebieden aan weerszijden van de Schoterlandse Compagnonsvaart ging het steken van turf nog wel enige tijd door. Dankzij het stelsel van wijken was de afwatering hier voldoende en ontstonden na de afgraving van het veen weilanden. De ontveningsgeschiedenis bleef zichtbaar in de diepe en smalle verkaveling van de weilanden. De verandering van het grondgebruik was ook zichtbaar direct aan de Compagnonsvaart. Waar eerst alleen aan de wijken de armzalige hutten van de turfstekers stonden, werden nu aan de vaart degelijke woningen gebouwd. Van der Aa merkte deze verandering ook op: 'In het westelijk gedeelte deze grietenij [Schoterland] vindt men vele lage veen- en hooilanden, doch het oostelijke en

>
Dwarsdoorsnede van molen 'De Droogmaker', één van de zes molens om de polders van het Vierde en Vijfde Veendistrict te bemalen, 1832. [Bakker 2003, Waterschapsarchief]

<
Kaart van het Vierde en Vijfde Veendistrict met de petgaten erop aangegeven. De kaart hoorde bij het plan van aanleg van de veenpolder, 1830. [Bakker 2003, Tresoar]

grootste gedeelte bestond weleer uit hooge veenen en heidegronden, welke dor en onvruchtbaar waren. Deze dorre en onvruchtbare gronden zijn daar evenwel verminderd, zoodaer de grietenij Schoterland thans, meer dan eenige andere streek van Friesland, een uitstekend voorbeeld oplevert, hoe de menschelijke vlijt en arbeid een woest oord in eene schoone en rijkbebouwde landstreek kan herscheppen. (...) Sedert dien tijd zijn die afgeveende of afgegraven landen in vrij goede weiden veranderd, en langs de hoofdvaart geregeld met nette huizen bebouwd.’⁶

De infrastructuur had zijn bestaan te danken aan de turfhandel: de Schoterlandse Compagnonsvaart en de Heeresloot waren slechts gegraven voor de afvoer van turf. De nabijheid echter van de doorgaande weg van Zwolle naar Leeuwarden maakte Heerenveen ook interessant voor andere dan turfhandel. Terwijl de handel in turf terugliep, groeide de bedrijvigheid in Heerenveen op andere vlakken. Halverwege de negentiende eeuw waren er enkele molens, zowel houtzaag-, koren als oliemolens, leerlooierijen, een kalkbranderij, een boekdrukkerij en een steendrukkerij.⁷ Voor

deze nieuwe economische activiteiten waren de waterwegen niet meer voldoende, maar was een goede noord-zuid-verbinding meer oostelijk van belang. Jonkheer Daniël Engelen zag deze economische ontwikkeling als een investeringsmogelijkheid en liet op eigen kosten in 1840 vaart graven die de Veenscheiding met de Tjonger verbond. De vaart draagt nog steeds zijn naam: de Engelvvaart.

>
Kaart van Aengwirden, 1854. In hetzelfde jaar werd de inpoldering van de ‘vergraven landen’ voltooid. Hiervoor werd een polderdijk aangelegd: de donkere lijn ten noorden van de vergraven landen. [Tresoar]

<
Kaart van Schoterland, 1848. Terwijl in Aengwirden de vergraven landen werden ingepolderd, ging in het oosten van Schoterland het turfsteken door. De Compagnonsvaart had rond 1800 zijn eindpunt bereikt. [Tresoar]

Situatie 1850

Wijzigingen ten opzichte van 1720

Aengwirden/ Haskerland

Infrastructuur

- aanleg Polderdijk (1823)
- aanleg H.B. Jonkerweg en Hooilanden

Bebouwing

- verdichting van lintbebouwing aan

Aengwirderweg

- lintbebouwing aan H.B. Jonkerweg

Grondgebruik

- inpoldering Vierde en Vijfde Veenpolder (1854)

Schoterland

Infrastructuur

- Schoterlandse Compagnonsvaart tot aan Hoornsterzwaag
- Schoterlandseweg tot aan Hoornsterzwaag

Bebouwing

- lintbebouwing aan Schoterlandse Compagnonsvaart
- lintbebouwing aan de Schoterlandseweg
- verdichting lintbebouwing rond kernen
- onderkomens van turfstekers aan de wijken

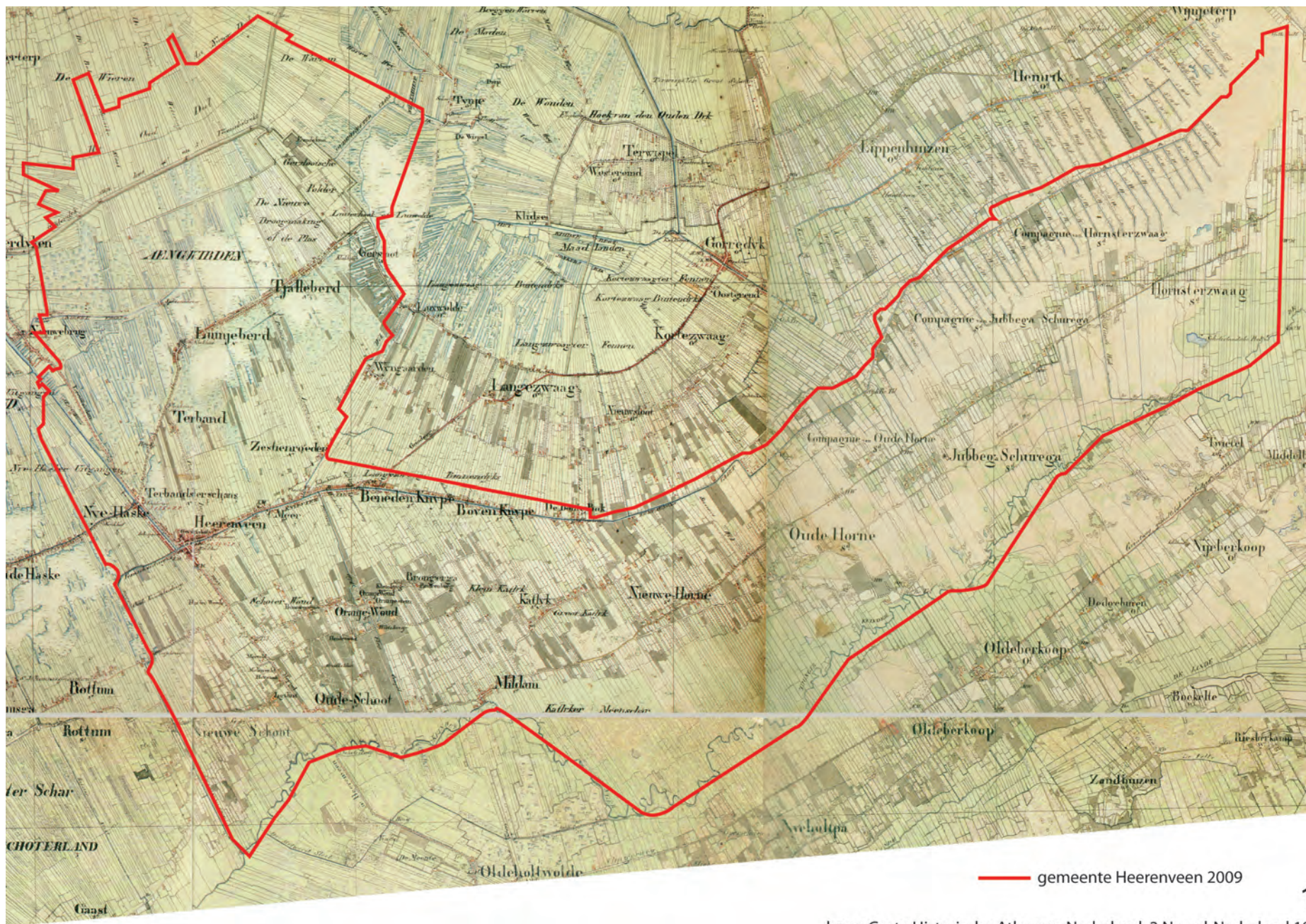
Grondgebruik

- veen tussen Schoterlandse Compagnonsvaart en Schoterlandseweg tot aan Hoornsterzwaag
- afgegraven veen in gebruik genomen als weidegronden

Plaats Heerenveen

Bebouwing

- verdichting bebouwing in de bocht tussen de Herensloot en Schoterlandse Compagnonsvaart
- verdichting bebouwing aan de Dracht, Herenwal en Fok

— gemeente Heerenveen 2009

1850

bron: Grote Historische Atlas van Nederland, 2 Noord-Nederland 1851-1855

<
Het station van de Staatsspoorwegen in Heerenveen,
1900. Aan de spoorlijn van Arnhem naar Leeuwarden
openden de Staatsspoorwegen in 1868 een station van
dezelfde klasse als in Meppel en Steenwijk. Rechts
staat het station van de tramlijn van Joure naar
Gorredijk, geopend in 1882.

Heerenveen, Station Spoor en Tram.

176 Uitg. Heerenveense Boekb. vereen. A. L. Land.

2.1.3 1850 - 1930: Bereikbaarheid Heerenveen versterkt streekfunctie

Bereikbaar Heerenveen

De basis voor de goede bereikbaarheid van het huidige Heerenveen is gelegd door de Heeren van 't veen in 1551. Zij legden de Schoterlandse Compagnonsvaart en de Herensloot aan voor het transport van turf. Voor de Herensloot werd gekozen voor een tracé grotendeels parallel aan de doorgaande route van Zwolle naar Leeuwarden. Deze infrastructurele combinatie werd in de negentiende eeuw versterkt door de aanleg van een spoorlijn. Staatslijn A, geëxploiteerd door het Staatsspoor, verbond Arnhem met Leeuwarden en werd aangelegd tussen 1865 en 1868. Hiermee werd voorzien in een snelle verbinding van Friesland met de rest van Nederland. Het Staatsspoor bouwde in Heerenveen, net als in andere plaatsen aan de spoorlijn, een standaardstation van hetzelfde formaat als in Meppel en Steenwijk. In Friesland

was alleen het station van Leeuwarden groter, wat aangeeft dat het Staatsspoor Heerenveen als een belangrijke plaats zag. In 1983 werd het oorspronkelijke station gesloopt voor de bouw van het huidige station.

Aan het einde van de negentiende eeuw bezat Nederland een fijnmazig netwerk van tramlijnen, niet zoals tegenwoordig alleen in grote steden, maar die vooral plattelandsdorpen met elkaar verbonden. De Nederlandse Tramweg Maatschappij (NTM) exploiteerde een tramnet in Friesland en aangrenzende regio's. Op het huidige grondgebied van Heerenveen liepen twee lijnen. Eén tramlijn verbond vanaf 1882 Joure met Gorredijk via Heerenveen en de andere lijn, van Oosterwolde naar Lippenhuizen (1911), liep over de Kapellewei in meest oostelijke deel van de gemeente.⁸ Beide lijnen werden kort na de Tweede Wereldoorlog opgeheven.

In twee decennia werd de bereikbaarheid van Heerenveen niet alleen door middel van spoor- en tramlijnen verbeterd, ook het vaarwegennet werd uitgebreid. De Tjonger was tot eind negentiende eeuw een riviertje met veel natuurlijke bochten, die bovendien regelmatig buiten zijn oevers trad. Tussen 1885 en 1889 werd de Tjonger rechtgetrokken tot het Tjongerkanaal, een voor scheepvaart toegankelijk vaarwater, die via de Engelenvaart aansloot op de Herensloot.

Al sinds de tijd van de turfhandel was Heerenveen goed bereikbaar en kreeg de plaats een streekfunctie. Deze werd nog duidelijker vanaf de late negentiende eeuw toen er scholen, een ziekenhuis, een wedstrijdsbaan en voetbalstadion werden gebouwd.⁹ Bovendien was Heerenveen ook een bestuurlijk centrum omdat de gemeentehuizen van zowel Aengwirden als Schoterland, ieder binnen hun eigen grenzen, in de plaats Heerenveen lagen.

<<

De tram van Oosterwolde naar Lippenhuizen (1911) stak in het meest oostelijke deel van het huidige gemeente Heerenveen de Schoterlandse Compagnonsvaart over. Deze betonnen brug herinnert aan deze tramlijn.

<

Eind negentiende eeuw werd het kronkelende riviertje Tjonger rechtgetrokken en geschikt gemaakt voor scheepvaart.

Van turf naar landbouw en industrie

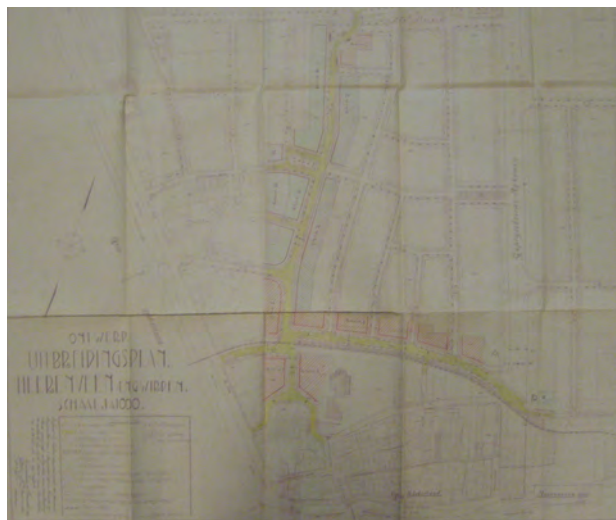
Nadat in de tweede helft van de negentiende eeuw de afgegraven veengronden in Aengwirden waren ingepolderd, raakte rond 1900 ook het veen in Schoterland uitgeput. Bovendien was steenkool landelijk in opkomst als brandstof, zodat de laatste en moeilijk te ontginnen veengronden ongemoeid bleven. In de decennia hiervoor verplaatste het zwaartepunt van de economie van Heerenveen al langzaam van turf richting landbouw, na 1900 werd de landbouw dominant.

De overgang naar landbouw betekende nieuwe bebouwing. In de Veenpolders, aan de Compagnonsvaart en aan de wijken verrees een verscheidenheid aan boerderijen, van

zeer bescheiden keuterboerderijtjes tot aan indrukwekkende herenboerderijen. Daarnaast was er ook behoefte aan speciale voorzieningen. Op het grondgebied van de huidige gemeente Heerenveen werden vijf zuivelfabrieken gebouwd, die de melk van de koeien verwerkte. De fabrieken stonden aan de Compagnonsvaart (Bovenknijpe, Bontebok en Hoornsterzwaag), aan de Schoterlandseweg (Jubbega) en aan de Aengwirderweg (Luinjeberd).

Turfstekers verhuisden de afgelopen eeuwen steeds mee met het veen. Als de veengronden waren uitgeput, verhuisden ze naar het naastgelegen veengebied. Nadat in Schoterland het veen afgegraven was, konden ze echter nergens naar toe, omdat overal in de wijde omgeving het veen uitgeput was. De

turfstekers verlieten hun onderkomens aan de wijken en vestigden zich in de dorpen aan de Compagnonsvaart, aan de Schoterlandseweg en aan de Aengwirderweg. De landbouw voorzag niet in voldoende werkgelegenheid, maar werd voor een deel aangevuld met werkgelegenheid in de zeer jonge industrieën van Heerenveen. Vanwege de gunstige ligging aan land-, water- en spoorwegen had Heerenveen een voorsprong op andere Friese steden en dorpen wat betreft mogelijkheden voor industrialisatie. Begin twintigste eeuw was er fietsfabriek Batavus (1904), ontstaan uit een winkel met uurwerken en naaimachines, Vetsmelterij Smilde die sinds 1902 Natura rundvet produceerde en Rijtuig- en Wagenmakerij Hainje (1907), later bekend als fabrikant van stadsbussen.¹⁰ Een andere tak van

industrie in Heerenveen, het baggeren, was nog een overblijfsel van de turfhandel. Bedrijven als Boltje, Dikkerboom, Krikke en Waterlander hielden zich hier mee bezig.¹¹

De industrie concentreerde zich rond de kern Heerenveen en landbouw bleef dominant in het buitengebied binnen de huidige gemeentegrenzen.

De trek van turfstekers naar Heerenveen en de toenemende industrialisatie en handel dwongen Heerenveen tot uitbreiden. Hoewel de plaats formeel nog steeds op het grondgebied van drie gemeenten lag, was dit geen belemmering voor uitbreidingen. Het zwaartepunt lag nog steeds in de binnenbocht van de Heeresloot en Schoterlandse Compagnonsvaart, maar de lintbebouwing aan deze waterwegen en aan de weg naar Zwolle groeide

steeds verder en werd tegelijkertijd steeds dichter. Ook achter de linten verrees langzaam bebouwing, voornamelijk woningen. Voor deze uitbreidingen, vooral in de jaren twintig van de twintigste eeuw, werden voor aparte plannen gemaakt, strikt gescheiden door de gemeentegrenzen: Heerenveen (Aengwirden) en Heerenveen (Schoterland).¹²

<<<<<<

Ziekenhuis aan de Thialfweg, 1938. Sinds het begin van de twintigste eeuw had Heerenveen een ziekenhuis met een sterke streekfunctie. In de jaren dertig werd een nieuw ziekenhuis gebouwd door architect A. Baart. [Tresoar]

<<<<<

De Schoterlandse Compagnonsvaart, begin twintigste eeuw. Na de veenontginning is de grond aan de vaart in gebruik genomen als landbouwgrond, met boerderijen aan de vaart. [Tresoar]

<<<<

Zuivelfabriek 'Ons Belang' in Jubbega-Hoornsterzwaag, begin twintigste eeuw. De landbouw bestond in Heerenveen voornamelijk uit veeteelt, zodat er behoefte ontstond aan nieuwe voorzieningen als zuivelfabrieken. [Tresoar]

<<<

Fabriek voor schaatsen en fietsen 'Batavus' aan de Parallelweg, omstreeks 1955. In 1960 verhuisde Batavus naar een nieuw pand in zuidelijk Heerenveen. [Tresoar]

<<

Verpakking van gesmolten rundvet van het merk Natura. De Vetsmelterij Smilde lanceerde het merk Natura in 1902. [Museum Willem van Haren]

<

Uitbreidingsplan Heerenveen (Aengwirden), 1931. Omdat de plaats Heerenveen op het grondgebied van drie gemeenten lag, werden aparte uitbreidingsplannen gemaakt. Voor het deel in Aengwirden werd kort voor de oprichting van de nieuwe gemeente Heerenveen nog een plan gemaakt. [Tresoar]

Situatie 1930

Wijzigingen ten opzichte van 1850

Aengwirden

Infrastructuur

- aanleg spoorlijn Arnhem-Leeuwarden (1865-1868)
- aanleg Bornego

Bebouwing

- verdichting van lintbebouwing aan Aengwirderweg
- lintbebouwing aan Bornego

Grondgebruik

- landbouw

Schoterland

Infrastructuur

- aanleg spoorlijn Arnhem-Leeuwarden (1865-1868)
- aanleg tramlijn Joure-Gorredijk via Heerenveen (1882)
- kanalisatie Tjonger (1885-1889)
- aanleg tramlijn Oosterwolde-Lippenhuizen via Heerenveen (1911)
- verbetering noord-oost-verbindingen

Bebouwing

- verdichting lintbebouwing
- uitbreiding Oranjewoud in westelijke richting

Grondgebruik

- landbouw

Plaats Heerenveen

Bebouwing

- uitbreiding bebouwing aan de Dracht, Herenwal en Fok
- industrialisatie

<
Crackstate, omstreeks 1933. Tot 1934 was Crackstate in gebruik als gemeentehuis voor de gemeente Aengwirden. [Tresoar]

<
Oenemastate, omstreeks 1916. Tot 1934 was Oenemastate in gebruik als gemeentehuis voor de gemeente Schoterland. [Tresoar]

2.1.4 1930 - 1971: Nieuwe gemeente ontwikkelt in stad en op platteland

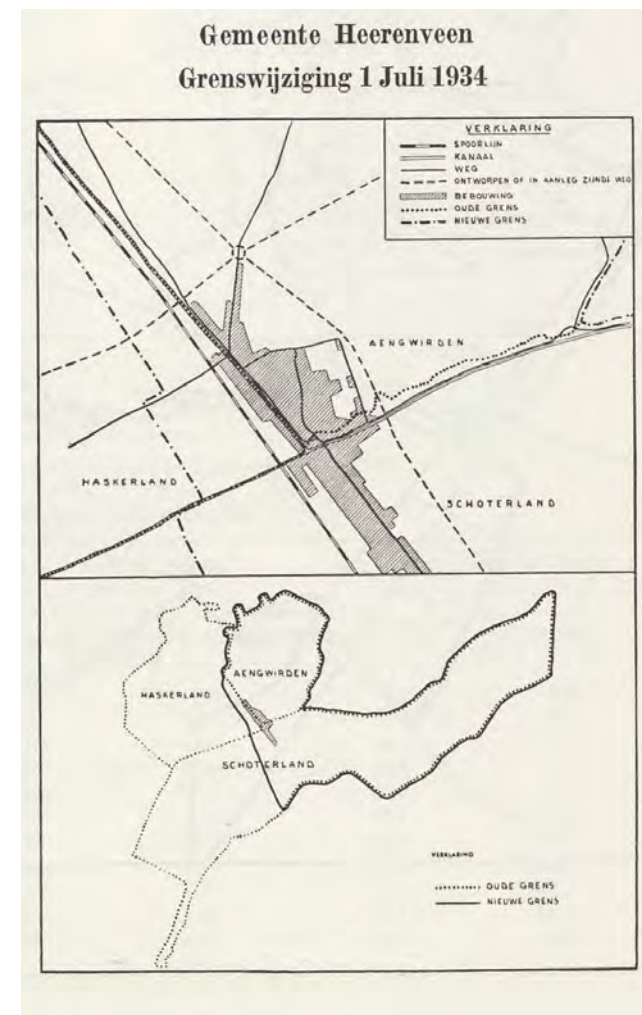
Een nieuwe gemeente breidt uit

De vreemde situatie dat de plaats Heerenveen verdeeld lag over het grondgebied van drie gemeenten was in de negentiende eeuw al aanleiding voor plannen om van Heerenveen één gemeente te maken met een eigen bestuur en eigen gemeentehuis. Het ongemak van twee gemeentehuizen (van Aengwirden en Schoterland) in één plaats (Heerenveen) leidde blijkbaar tot weinig problemen, want het zou nog een eeuw duren voordat het voorstel van het Comité Heerenveen Eén werd aangenomen. Het comité stelde in 1930 voor Aengwirden en Schoterland samen te voegen en de grens met Haskerland te wijzigen. Op 28 juni 1934 werden de grenzen van de nieuwe gemeente Heerenveen bevestigd met een handtekening van koningin Wilhelmina. Heerenveen bestond toen uit Aengwirden, het oostelijk deel van Schoterland en een oostelijk reepje Haskerland.¹³ Sindsdien zijn er enkele kleine grenswijzigingen geweest, maar globaal zijn de huidige grenzen gelijk aan die van 1934.

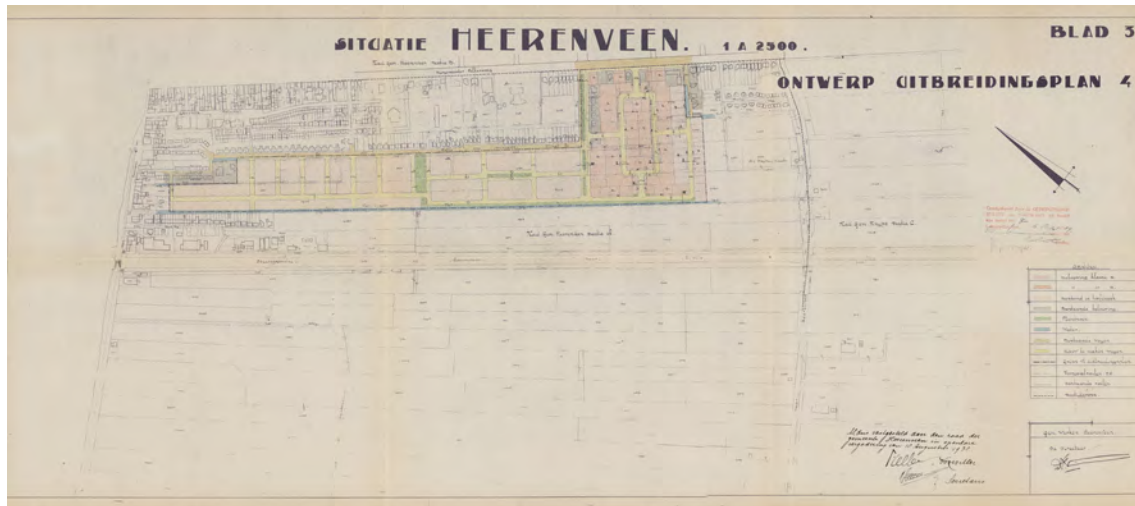
De nieuwe gemeente Heerenveen telde bij de oprichting ruim 20.000 inwoners, waarmee de gemeente volgens de Woningwet verplicht was een uitbreidingsplan op te stellen.¹⁴ In 1937 begon de dienst Gemeentewerken met het voorbereiden van een uitbreidingsplan. Het plan was van bescheiden omvang, één deel vulde de bestaande bebouwing

aan tot de Thialfweg en Zonnebloemstraat en een tweede deel was een plan voor bebouwing achter de Burgemeester Falkenaweg, en was voornamelijk gericht op woningbouw. Industrie en recreatie werden niet opgenomen als bestemmingen.¹⁵ Een groter ontwerpgebied was niet nodig omdat de bevolking maar langzaam groeide.¹⁶ Bovendien had Rijkswaterstaat plannen voor het maken van een doorgaande route tussen Zwolle en Leeuwarden oostelijk van de kern van Heerenveen. Na de Tweede Wereldoorlog stond de omlegging van de rijksweg van Zwolle naar Leeuwarden (A32) vast. Daarnaast had Rijkswaterstaat nog een rijksweg gepland van west naar oost, die de omgelegde rijksweg zou kruisen ten noordoosten van Heerenveen. Een groot verkeersplein bij Terband zou beide rijkswegen verbinden. Het verkeersplein werd geopend in 1953 en de omlegging van de rijksweg Zwolle-Leeuwarden was voltooid in 1957.¹⁷ Voor de gemeente Heerenveen waren de plannen van Rijkswaterstaat en een toegenomen groei van de bevolking aanleiding om het vooroorlogse uitbreidingsplan te herzien, omdat er nu een afgerond geheel gemaakt kon worden tussen spoorlijn en rijksweg.

Bovendien besepte de gemeente dat industrieterreinen in de toekomst nodig konden zijn: 'Met name voor de plaats Heerenveen en naaste omgeving mag, in verband met haar ligging ten opzichte van belangrijke land- en waterwegen, met mogelijkheid tot spooraansluiting een niet

^
Kaart van de nieuw te vormen gemeente Heerenveen, 1934. [Kooiker 1954]

<<

Ontwerp Uitbreidingsplan 1, 1937. Vastgesteld in gemeenteraad in 1938, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten in 1939.

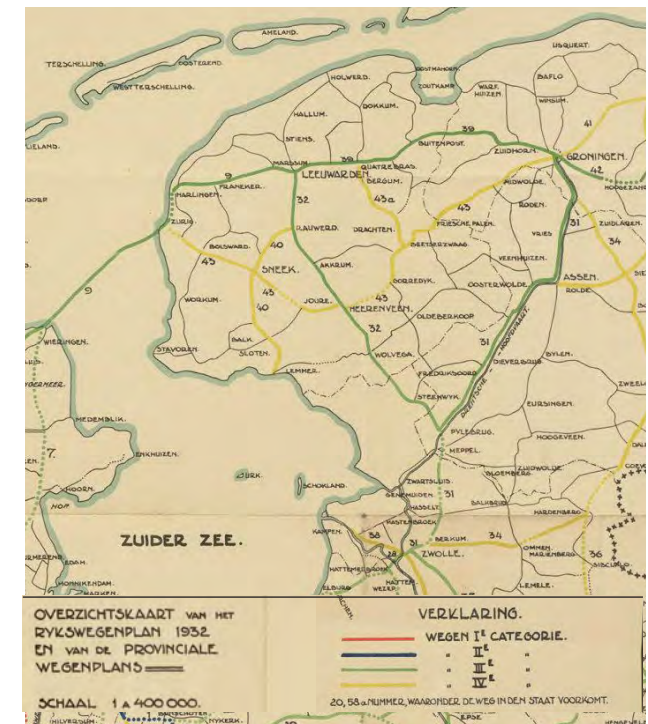
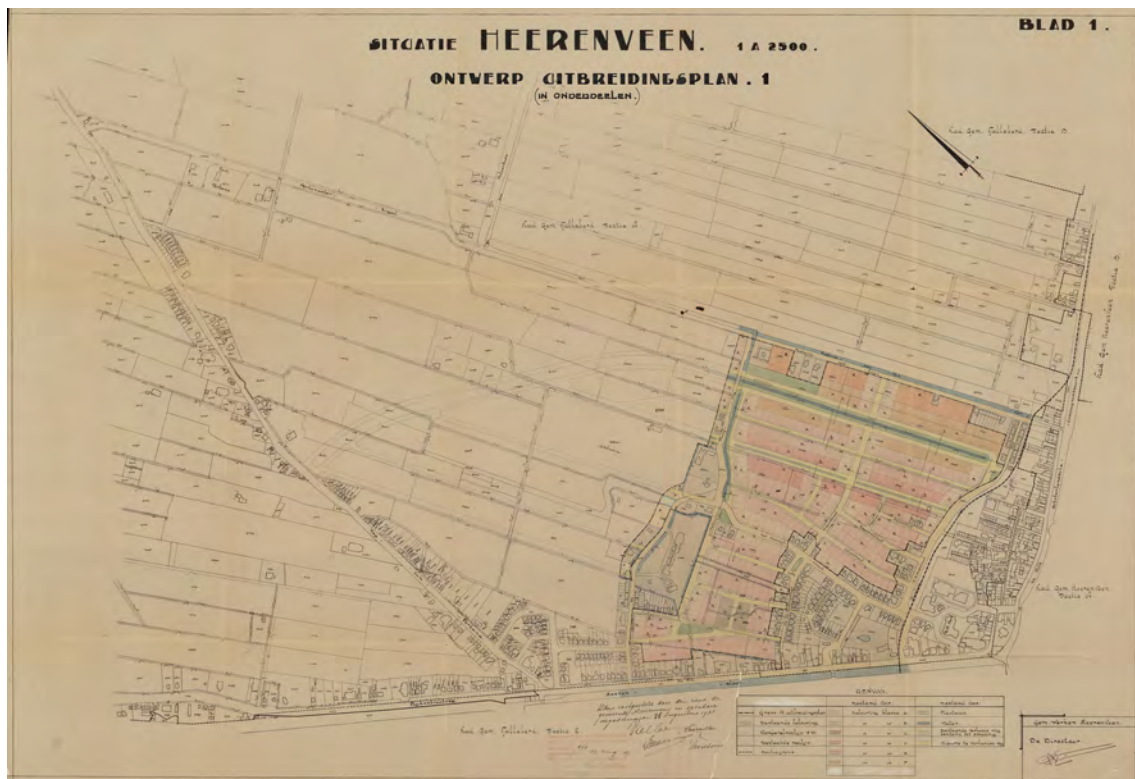
In het uitbreidingsplan in de bocht van de Heeresloot en Schoterlandse Compagnonsvaart is de belangrijkste bestemming woningbouw. Voor industrie of recreatie worden geen terreinen gereserveerd, omdat industrie niet verwacht wordt en voor recreatie de Hepkema-bosjes in de buurt zijn. [Tresoar]

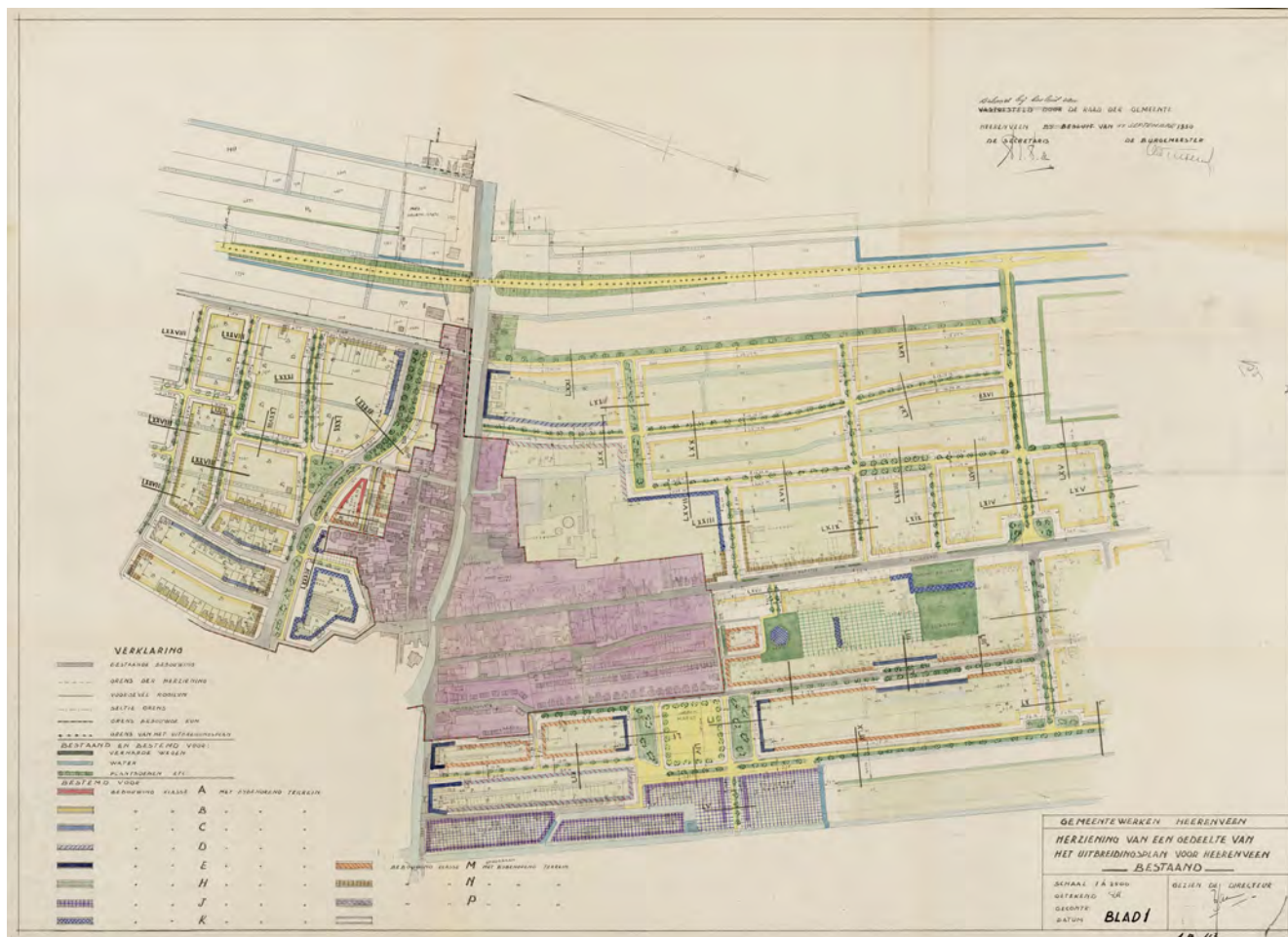
<

Ontwerp Uitbreidingsplan 3 en 4, 1937.

Vastgesteld in gemeenteraad in 1938, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten in 1939.

Uitbreidingsplan voor de terreinen achter de Burgemeester Falkenaweg, aan de oost- en westzijde. De belangrijkste bestemming is woningbouw, met enkele kleine plantsoenen. [Tresoar]

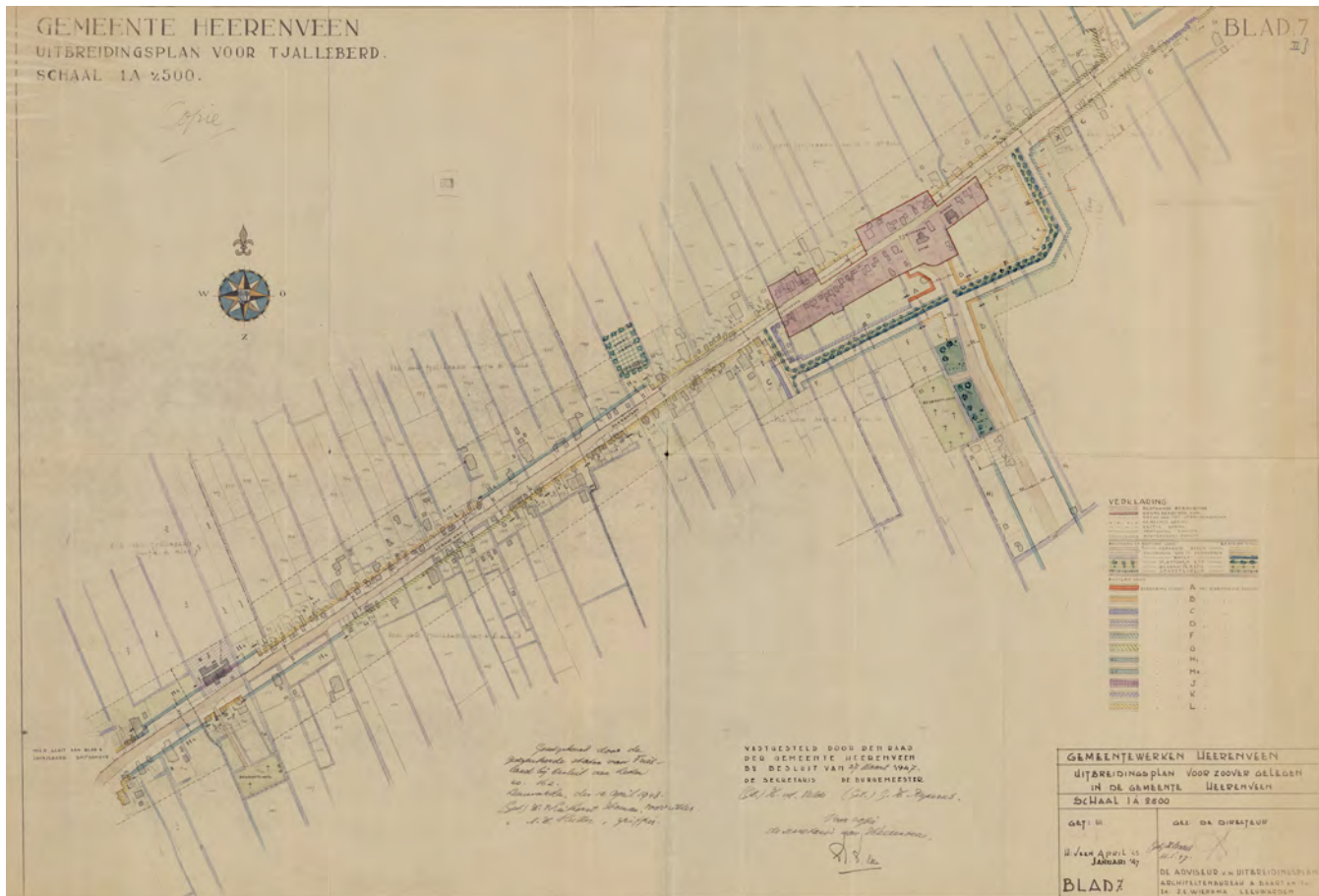
< Overzichtskaart van het Rijkswegenplan, 1932. Voor het tracé Zwolle-Leeuwarden werd de bestaande route opgewaardeerd tot een rijksweg van de derde categorie en voor het tracé van Sneek naar Groningen via Heerenveen was een rijksweg van de vierde categorie gepland. [http://www.autosnelwegen.nl]

^ Uitbreidingsplan voor Heerenveen, 1950. Het oorspronkelijke uitbreidingsplan diende als basis voor een herziening. Tussen de geplande rijksweg Zwolle-Leeuwarden (vlak langs Huize Voormeer) en het spoor wordt Heerenveen als een afgerond geheel ontworpen. [Tresoar]

onbelangrijke uitbreiding van industrie worden verwacht; bovendien is de noodige arbeidsreserve aanwezig.¹⁸ Dit betekende ruimte voor de bestemmingen industrie en woningbouw voor industriearbeiders. Daarnaast erkende de gemeente dat de open lintbebouwing in het buitengebied van waarde was voor het landelijk karakter en dat in het uitbreidingsplan regels moesten worden opgesteld voor nieuwbouw in de linten.

Het uitbreidingsplan werd in 1947 opgesteld door de Dienst Gemeentewerken, met de architect A. Baart uit Leeuwarden als adviseur. Het plan in hoofdzaak bestond uit een groot aantal plannen in onderdelen, voor alle dorpen in de gemeente. Tot ver in de jaren vijftig waren deze plannen de basis voor de uitbreidingen in zowel de kern Heerenveen als in de dorpen in het buitengebied, waarbij het harmonieus aanhelen en afronden van de bestaande lintbebouwing steeds voorop stond. Voor een uitgebreide beschrijving van de naoorlogse uitbreidingen van de kern Heerenveen wordt verwezen naar § 2.3.9 (beschrijving gebied 8: naoorlogse uitbreiding).

In 1954 publiceerde het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland een onderzoek naar de ontwikkeling van Heerenveen.¹⁹ Het instituut schetste een weinig rooskleurig beeld: de landbouw was dominant, maar bood te weinig werkgelegenheid, die ook niet zou groeien door toenemende mechanisatie. Wat betreft de nijverheid waren de gunstige vestigingsfactoren, bereikbaarheid en arbeidspotentieel, niet volledig benut, zodat deze niet sterk ontwikkeld was. Het

gevolg was een grote werkeloosheid in de jaren dertig en na een korte naoorlogse periode van voldoende werkgelegenheid, nam de werkloosheid gestaag weer toe. Volgens het instituut waren er drie perspectieven: werkloosheid, emigratie en uitbreiden van de nijverheid. Het laatste had uiteraard de voorkeur. Als motor achter de groei van de nijverheid noemde het instituut nogmaals de gunstige vestigingsfactoren en 'terwijl de aantrekkelijkheid van Heerenveen als woonplaats ook niet uit het oog verloren moet worden.'²⁰ Aan de plaats Heerenveen als aantrekkelijke woonplaats werd hard gewerkt in de jaren vijftig. De gemeente nam hiervoor een Rotterdams architectenbureau in de arm: Kuiper Gouwetor De Ranitz Bleeker. Zij gaven advies bij de verschillende deelplannen. Ook waren ze betrokken bij de plannen voor de uitbreiding van Heerenveen in de jaren zestig, nadat in 1959 het besluit was genomen om ten westen van het spoor uit te breiden.

^ Gemeentewerken met adviseur A. Baart, Uitbreidingsplan voor Tjalleberd, 1947. Goedgekeurd door Gedeputeerde Staten in 1948. In het uitbreidingsplan is de rooilijn aan de Aengwirderweg bepaald en de kern vormgegeven met een dubbele bomerrij. [Tresoar]

> De eerste naoorlogse uitbreidingen van de kern Heerenveen: een lob ten noorden van de kern en een langgerekte wijk ten zuiden ervan, luchtfoto 1951. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Na de Tweede Wereldoorlog werd de grens tussen de hoofdplaats Heerenveen en het buitengebied steeds minder scherp. Linten als de Schoterlandse Compagnonsvaart en Schoterlandseweg raakten nabij de kern Heerenveen steeds dichter bebouwd en steeds drukker met verkeer. In de jaren twintig was nog een poging gedaan de Compagnonsvaart geschikt te maken voor schepen tot 60 ton, maar al gauw bleek dit tevergeefs: de schepen werden zwaarder en namen alternatieve routes. De Compagnonsvaart werd steeds belangrijker als verkeersweg, maar voldeed met de smalle wegen en bruggetjes niet aan de eisen van het moderne verkeer. Uiteindelijk werd eind jaren zestig tussen Huize Voormeer en het dorp De Knipe de Schoterlandse Compagnonsvaart gedempt en ingericht als verkeersweg.

HEERENVEEN IN ONTWIKKELING

EEN SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEK
DOOR HET
ECONOMISCH-TECHNOLOGISCH INSTITUUT
VOOR FRIESLAND TE LEEUWARDEN

SAMENSTELLERS:
DRS A. KOOIKER EN T. MARSEILLE

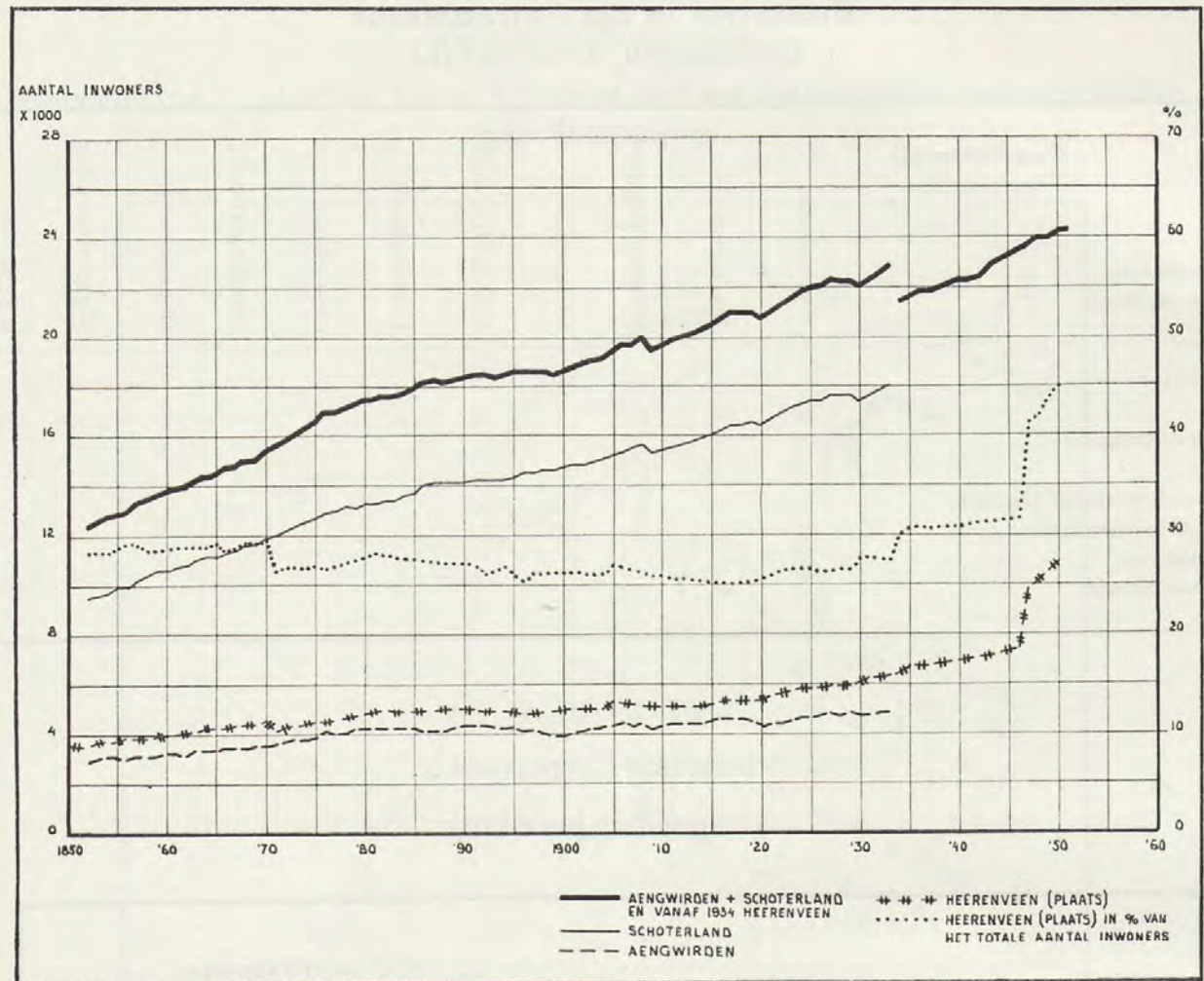
VAN GORGUM - ASSEN

^>

Het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland deed onderzoek naar de ontwikkeling van Heerenveen. De resultaten werden gepubliceerd in 1954. [Kooiker 1954]

BIJLAGE 31

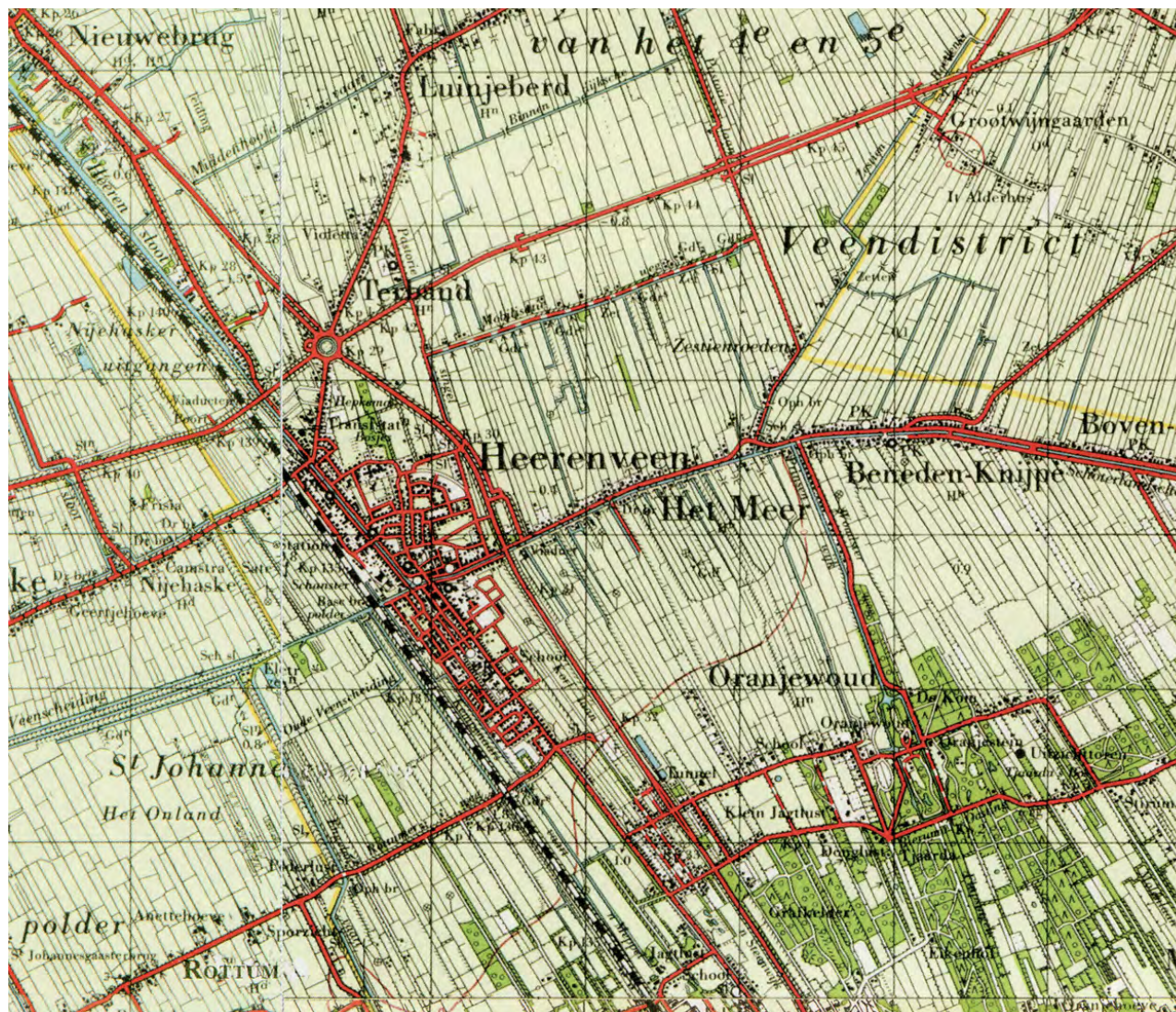
Gemeente Heerenveen - Loop der bevolking 1850 - 1950

Ruilverkavelingen

Ruimtelijke ontwikkelingen vonden niet alleen plaats in de kern Heerenveen, ook voor het buitengebied werden ingrijpende veranderingen gepland: ruilverkavelingen. Al voor de Tweede Wereldoorlog vonden ruilverkavelingen plaats, maar pas na de oorlog op grotere schaal. Het doel was tweeledig. Enerzijds speelden economisch-emotionele motieven een rol: maximalisatie van landbouwopbrengsten gecombineerd met de angst voor een nieuwe hongerwinter. Anderzijds waren er sociaal-hygiënische motieven: sanering van het platteland tot een overzichtelijk en opgeruimd gebied met grote akkers, rechte asfaltwegen en een beheersbaar waterpeil. De boeren stemden in met de ruilverkaveling, maar natuurbeschermers hadden hun reserves. Daarom werd in het landschapsplan, onderdeel van het ruilverkavelingsplan, rekening gehouden met de landschappelijke karakteristieken van een gebied, hoewel een economisch landschap uiteindelijk voorop stond.²¹

Op het oostelijk deel van het grondgebied van de gemeente Heerenveen werden twee ruilverkavelingen uitgevoerd, Ruilverkaveling Jubbega-Schurega (1967) en Ruilverkaveling Midden-Tjonger (1969).²² De aanleidingen waren voor beide gebieden gelijk: te kleine percelen voor groeiende bedrijven, regelmatige wateroverlast en een slechte ontsluiting. Behalve een herverdeling van land in grote percelen, een beheersbaar waterpeil door gemalen en een uitbreiding van

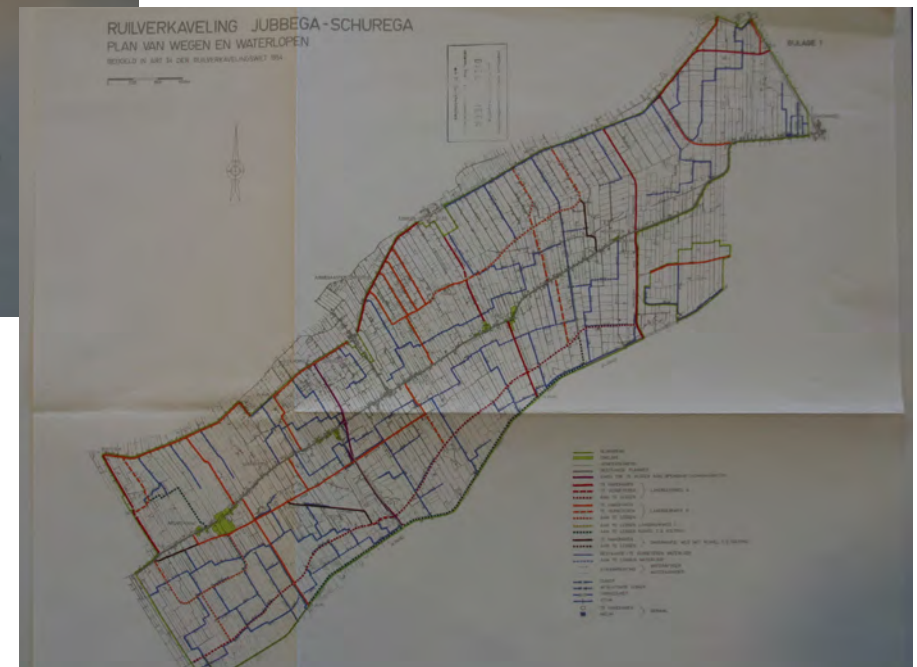
het wegennet, maakte kortopruiming aan de wijken in Jubbega-Schurega ook onderdeel uit van de plannen.

^
Heerenveen in 1959. [Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965]

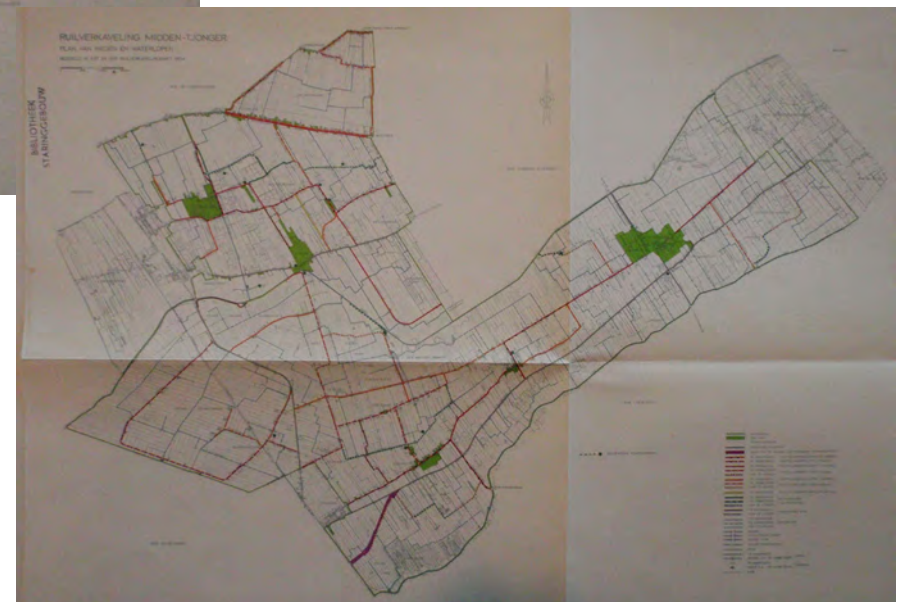
<
Ruilverkaveling Jubbega-Schurega, Landschapsplan, 1967. Verspreid over het hele gebied zijn nieuwe bospercelen gepland, met nadruk rond de kernen Jubbegaastercompagnie en Oudehorne (donkergroen). Daarnaast worden ook enkele percelen ingezaaid met heide (oranje). [Rapport betreffende ruilverkaveling Jubbega - Schurega 1967]

>
Ruilverkaveling Jubbega-Schurega, Plan van wegen en waterlopen, 1967. De gestippelde lijnen zijn nieuw aan te leggen of te verbeteren wegen of waterlopen. [Rapport betreffende ruilverkaveling Jubbega - Schurega 1967]

<
 Ruilverkaveling Midden-Tjonger, Landschapsplan, 1969. De gestippelde lijnen zijn nieuw aan te leggen of te verbeteren wegen of waterlopen. [Rapport betreffende ruilverkaveling Midden-Tjonger 1969]

>
 Ruilverkaveling Midden-Tjonger, Landschapsplan, 1969. In het gebied worden veel bestaande elementen als bos, bomen en struiken gehandhaafd. [Rapport betreffende ruilverkaveling Midden-Tjonger 1969]

Situatie 1971

Wijzigingen ten opzichte van 1930

Aengwirden

Infrastructuur

- aanleg rijksweg Zwolle-Leeuwarden (A32) (1953-1956)
- aanleg rijksweg Sneek-Groningen (A7) (1950-1956)

Bebouwing

- verdichting van lintbebouwing

Grondgebruik

- geen wijzigingen

Schoterland

Infrastructuur

- demping Schoterlandse Compagnonsvaart tussen Voormeer en De Knipe

Bebouwing

- verdichting lintbebouwing
- verdichting Oranjewoud

Grondgebruik

- geen wijzigingen

Plaats Heerenveen

Bebouwing

- afronding uitbreiding tussen spoorlijn en rijksweg
- uitbreiding ten westen van spoor
- aansluiting op bebouwing Oudeschoot

2.1.5 Literatuur, archieven en noten

Literatuur

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, deel 1*, Gorinchem 1839.

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, deel 5*, Gorinchem 1844.

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, deel 10*, Gorinchem 1847.

Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965, Landsmeer 2006.

S. Bakker (red), *Vier dorpen, één streek in woord en beeld*, Luinjeberd 2003.

J.G. Blom, *Een blik in de geschiedenis van Frieslands lage venen, in: Friesche Volksalmanak voor het jaar 1893*, Leeuwarden 1892.

R. Boltendal, *De Heeren en de anderen: over de geschiedenis van de vijftigjarige gemeente Heerenveen*, Leeuwarden 1984.

Centrale cultuurtechnische commissie, *Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Heerenveen en Ooststellingwerf, genaamd ruilverkaveling Jubbega – Schurega : 5300 ha*, Utrecht 1967.

Centrale Cultuurtechnische Commissie, *Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Weststellingwerf, Heerenveen, Opsterland en Ooststellingwerf, genaamd "Midden-Tjonger" (ca 10.438 ha)*, Utrecht 1974.

J. Craandijk, *Wandelingen door Nederland, Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel*, Haarlem 1882. (Heruitgave Zaltbommel 1968)

J. Dijkstra, *Heerenveens bronnenboek: wegwijzer naar Heerenveens historie*, Heerenveen 1996.

Grote historische provincie atlas, Friesland 1853-1856, Groningen 1992.

Grote historische topografische atlas, Friesland : ±1926-1934, Tilburg 2006.

J.T. Hepkema, *Historische wandelingen door Friesland*, Leeuwarden 1970.

J. de Jong, *Heerenveen toen en nu: beeldverhaal van Nederlands oudste hoogveenkolonie*, Groningen 2003.

H. Kapma, *Heerenveen: veranderd gezicht 1900-1984*, Groningen 1984.

P. Karstkarel, *Monumentaal Friesland: een fotodocument 1890-1943*, Drachten 1989.

J. Keizer, *Heerenveen platteland en vlek*, Heerenveen 1974.

A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland*, Assen 1954.

J.R. Kuiper, *Heerenveen in oude ansichtkaarten*, Zuidwolde 2008.

R.L.P. Mulder-Radetzky en B.H. de Vries, *Landgoed-boerderijen van Oranjewoud*, Heerenveen 2005.

F. van der Palm, *Vereeuwigd, Honderd portretten van Heerenveen en omliggende dorpen*, Heerenveen 1992.

T. Reinders, *Heerenveen verandert: veertig jaar vernieuwing in beeld*, Leeuwarden 2008.

Rijksdienst Monumentenzorg, *Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd dorpsgezicht Oranjewoud, gemeente Heerenveen*, Zeist 2005.

M. Steenhuis (red), e.a., *Maakbaar landschap, De praktijk van de Nederlandse landschapsarchitectuur (1945-1972)*, Rotterdam 2009.

P. Zandhuis, *Straatnamen in Heerenveen*, Heerenveen 1998.

Archieven

Tresoar, Leeuwarden
Archief Provinciale en Gedeputeerde Staten van Friesland 1919-1961
Beeldbank

Nationaal Archief, Den Haag
Archief Beleidsterrein Landinrichting

Archief KuiperCompagnons, Rotterdam

Wageningen Universiteit, Speciale Collecties

Noten

1 A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 5, Gorinchem 1844, pp 293-297.

2 A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 8, Gorinchem 1846, pp 606-607.

3 Rijksdienst Monumentenzorg, *Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd dorpsgezicht Oranjewoud, gemeente Heerenveen*, Zeist 2005.

4 J.G. Blom, Een blik in de geschiedenis van Frieslands lage venen, in: *Friesche Volksalmanak voor het jaar 1893*, Leeuwarden 1892, pp 136-170.

5 S. Bakker (red), *Vier dorpen, één streek in woord en beeld*, Luinjeberd 2003, p 70.

6 A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 10, Gorinchem 1847, pp 287-289.

7 A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 5, Gorinchem 1844, pp 293-297.

8 Informatiebord bij de oude trambrug over de Schoterlandse Compagnonsvaart (nu Bij de Leijwei) van de lijn Oosterwolde-Lippenhuizen, ter hoogte van de Kapellewei, 2009.

9 A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het*

Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland, Assen 1954, pp 8-10.

10 A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland*, Assen 1954, pp 26-27.

11 A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland*, Assen 1954, p 26.

12 Tresoar, Archief Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Friesland (1919-1961), inv.nr. 1821.

13 R. Boltendal, *De Heeren en de anderen: over de geschiedenis van de vijftigjarige gemeente Heerenveen*, Leeuwarden 1984, p 19.

14 De Woningwet van 1902 verplichtte gemeentes met meer dan 10.000 inwoners tot het opstellen van het uitbreidingsplan.

15 Toelichting bij het ontwerp uitbreidingsplan voor het gedeelte der Gemeente Heerenveen, 1938. Tresoar, Archief Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Friesland (1919-1961), inv.nr. 1845.

16 Het inwoneraantal van Heerenveen groeide van 21.643 inwoners in 1935 naar 22.170 inwoners in 1940.

17 Kaart met plan voor omlegging rijksweg om

Heerenveen, 1957. Tresoar, Archief Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Friesland (1919-1961), inv.nr. 1846.

18 Toelichting behorende bij plan van uitbreiding der gemeente Heerenveen, 1947. Tresoar, Archief Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Friesland (1919-1961), inv.nr. 1845.

19 A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland*, Assen 1954.

20 A. Kooiker, *Heerenveen in ontwikkeling: een sociaal-economisch onderzoek door het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland*, Assen 1954, p 59.

21 M. Steenhuis (red), e.a., *Maakbaar landschap, De praktijk van de Nederlandse landschapsarchitectuur (1945-1972)*, Rotterdam 2009.

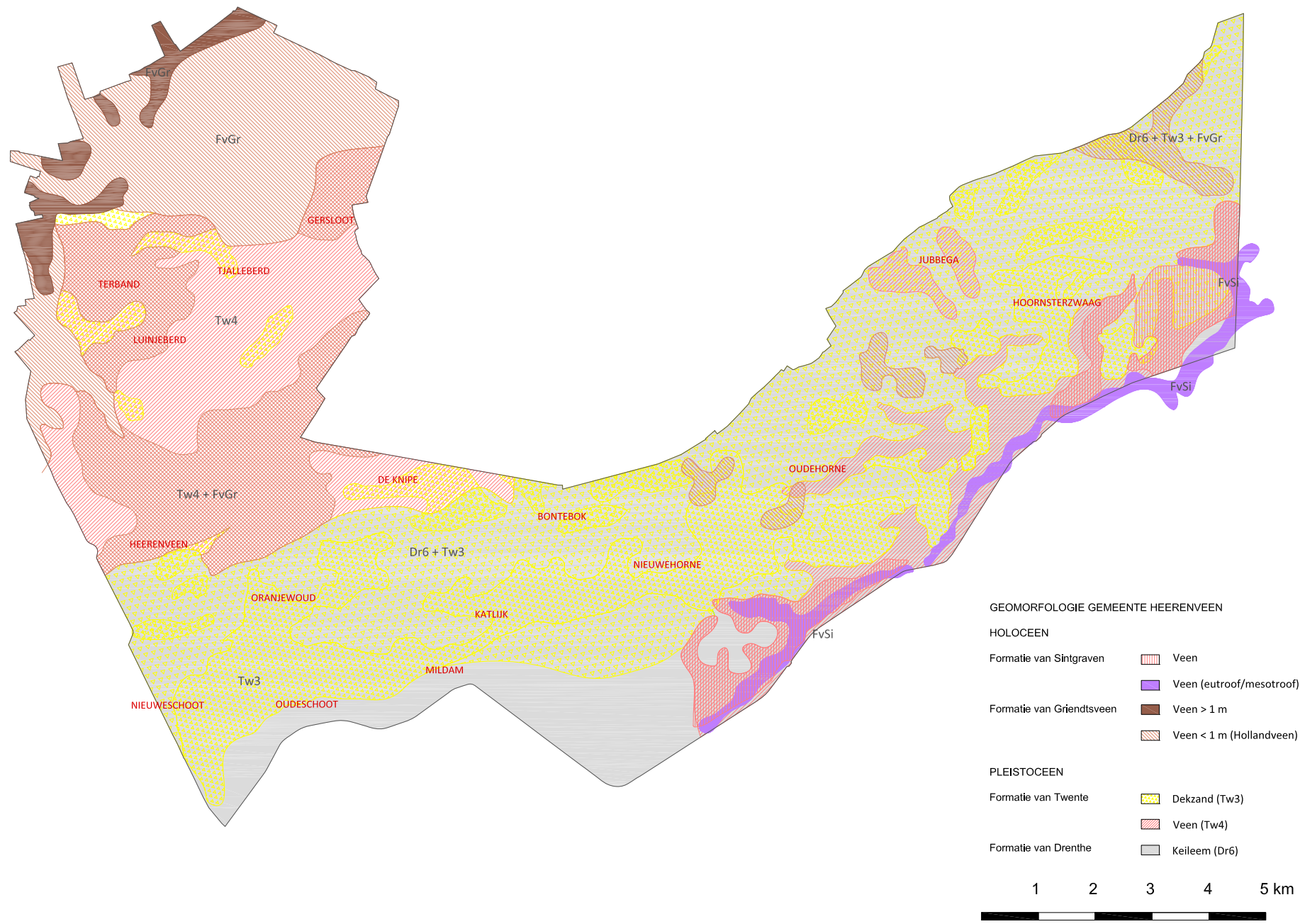
22 Centrale cultuurtechnische commissie, *Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Heerenveen en Ooststellingwerf, genaamd ruilverkaveling Jubbega – Schurega : 5300 ha*, Utrecht 1967. Centrale Cultuurtechnische Commissie, *Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Weststellingwerf, Heerenveen, Opsterland en Ooststellingwerf, genaamd "Midden-Tjonger" (ca 10.438 ha)*, Utrecht 1974.

2.2 Cultuurhistorische analyse

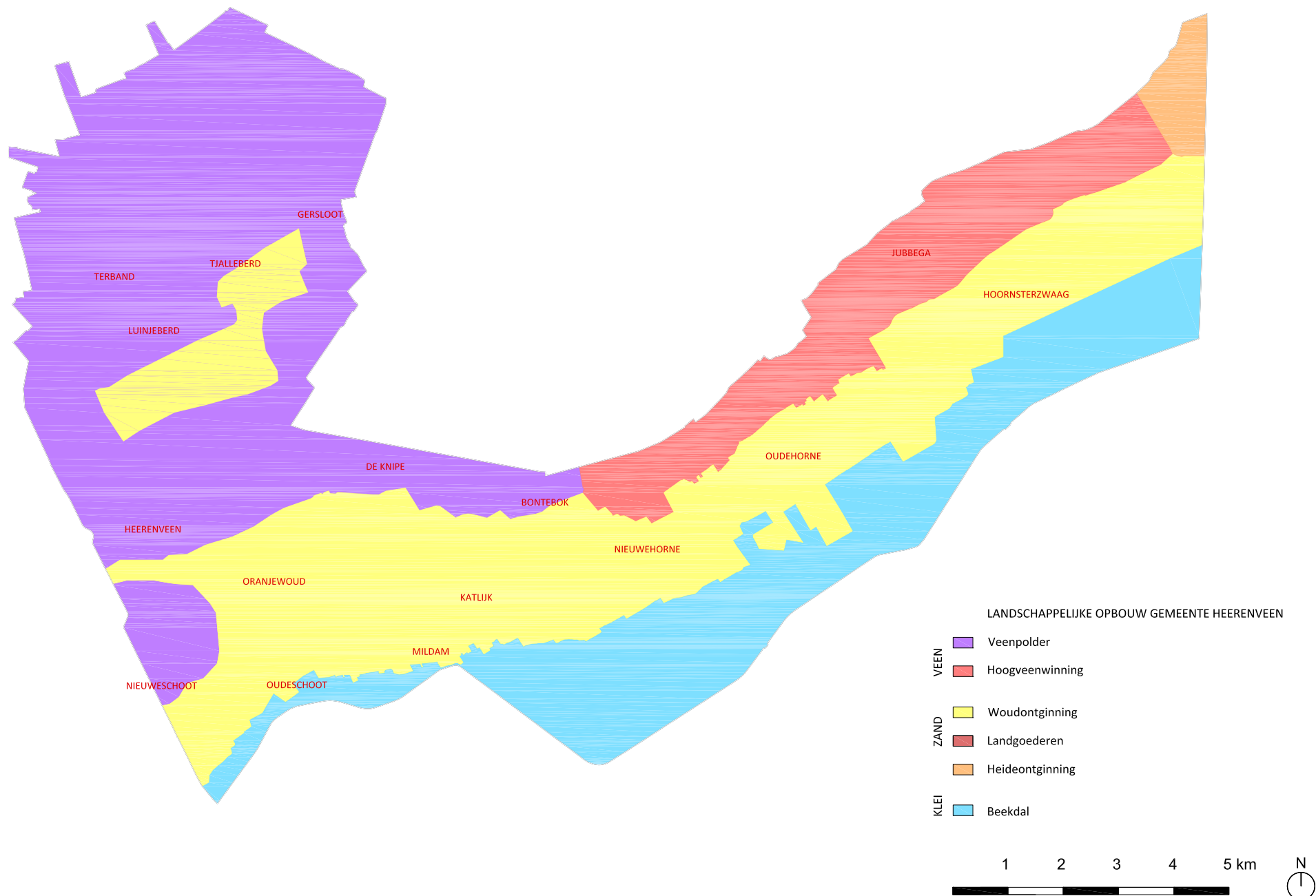

Tjepkemastraat, Heerenveen.

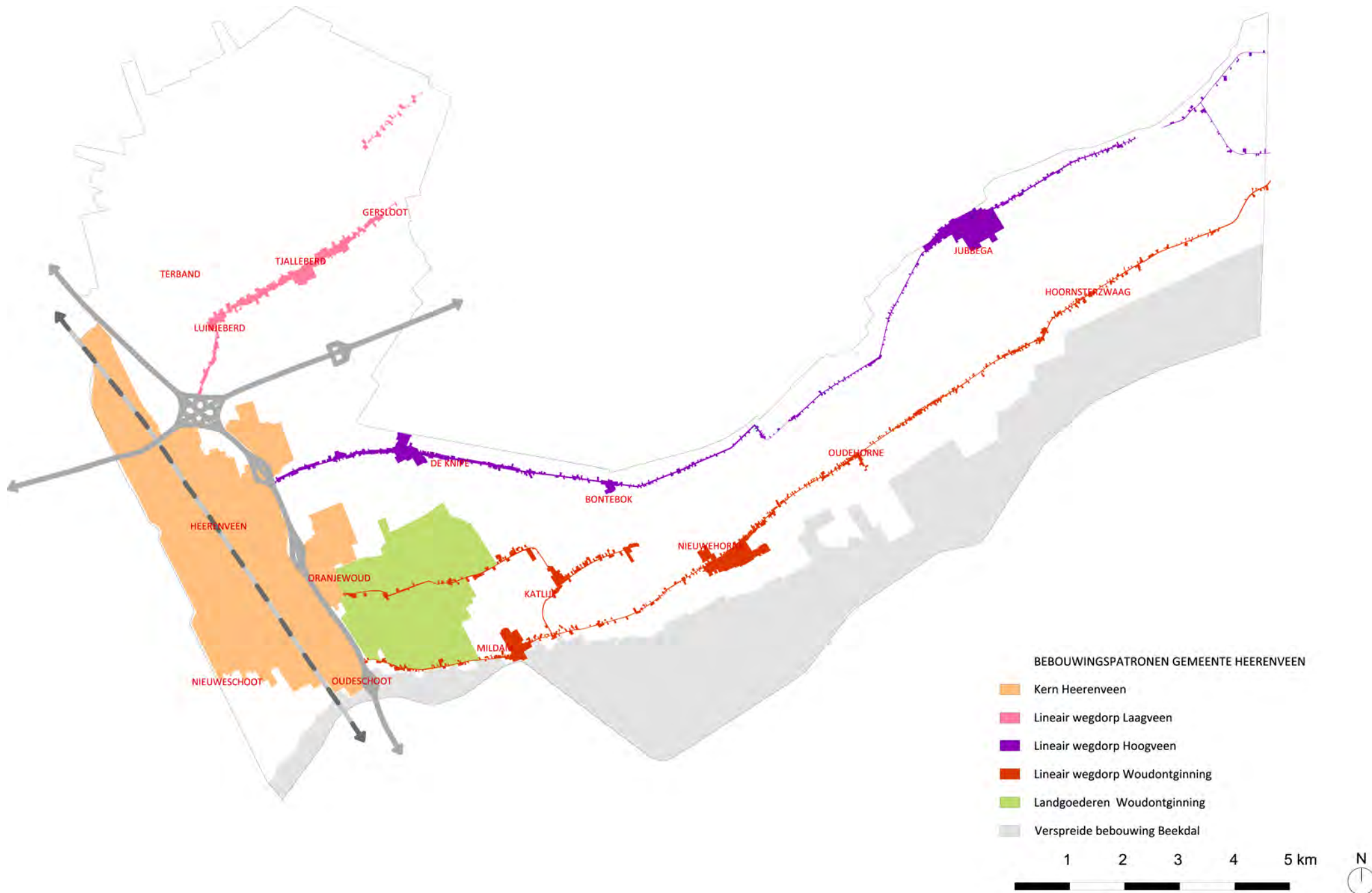
2.2.1 Geomorfologie

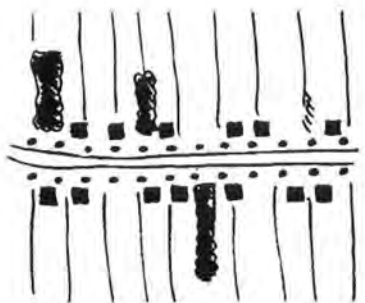

2.2.2 Landschappelijke opbouw

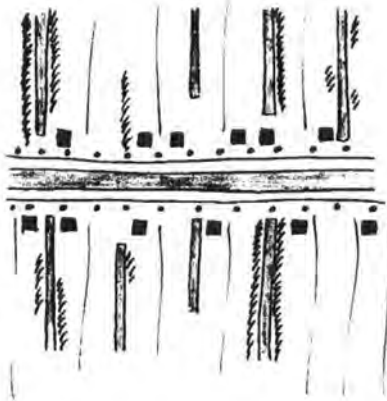

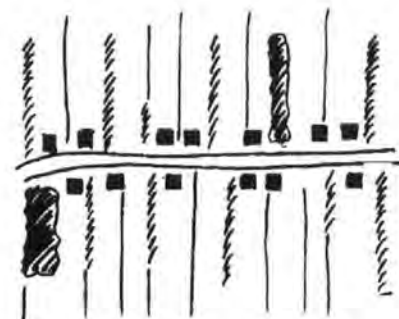

Lineair wegdorp Laagveen

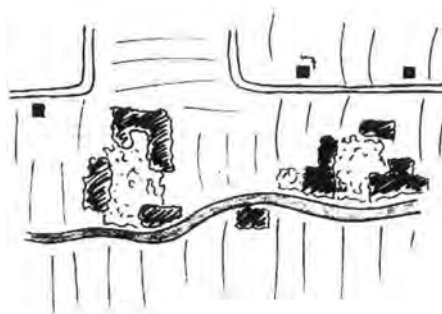
Lineair wegdorp Hoogveen

Lineair wegdorp Woudontginning

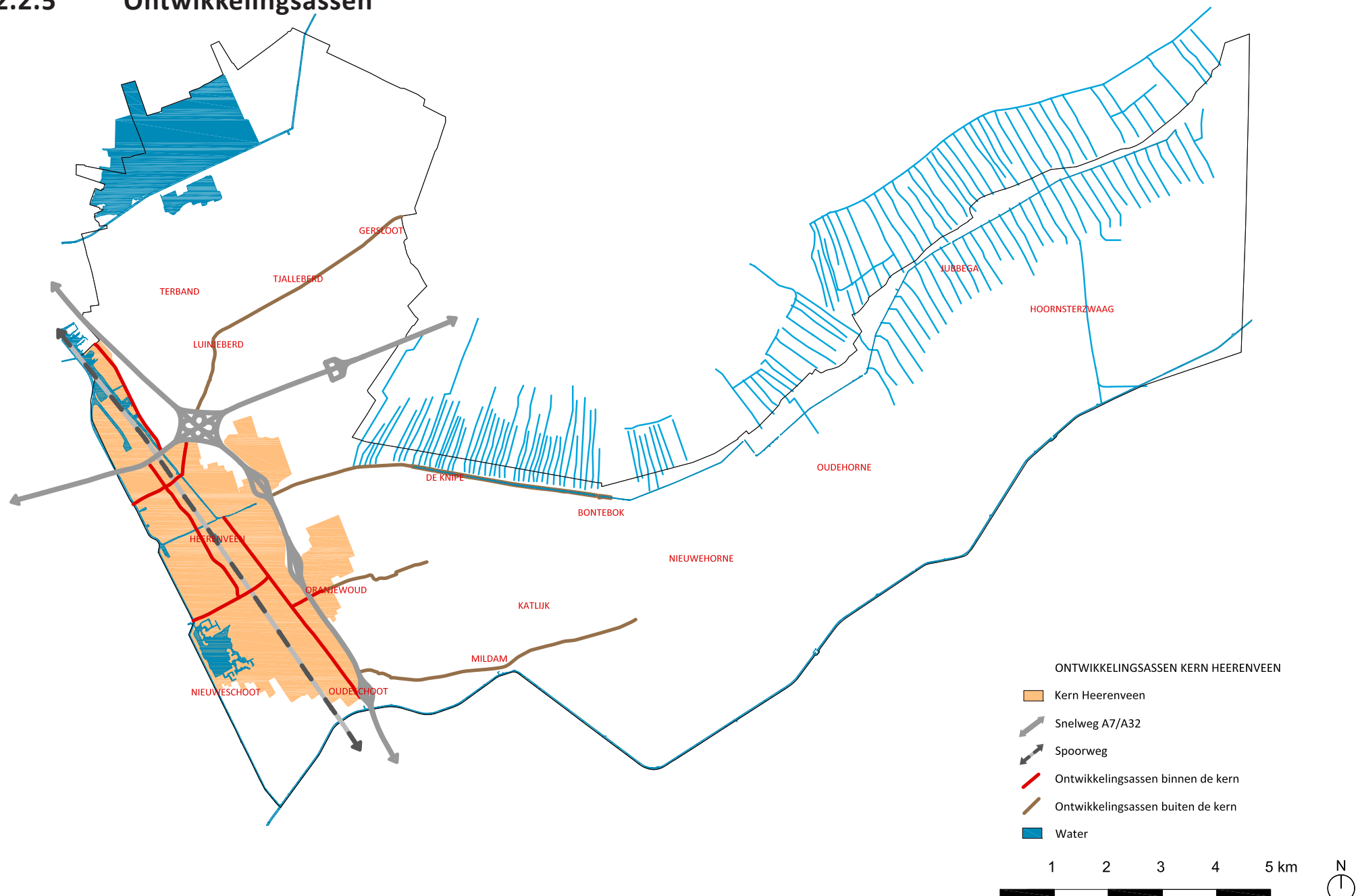
Landgoederen Woudontginning

Verspreide bebouwing Beekdal

Bron: Eelerwoude Ingenieurs B.V, *Landschapsbeleidplan zuidoost Friesland 2004-2014*.

2.2.5 Ontwikkelingsassen

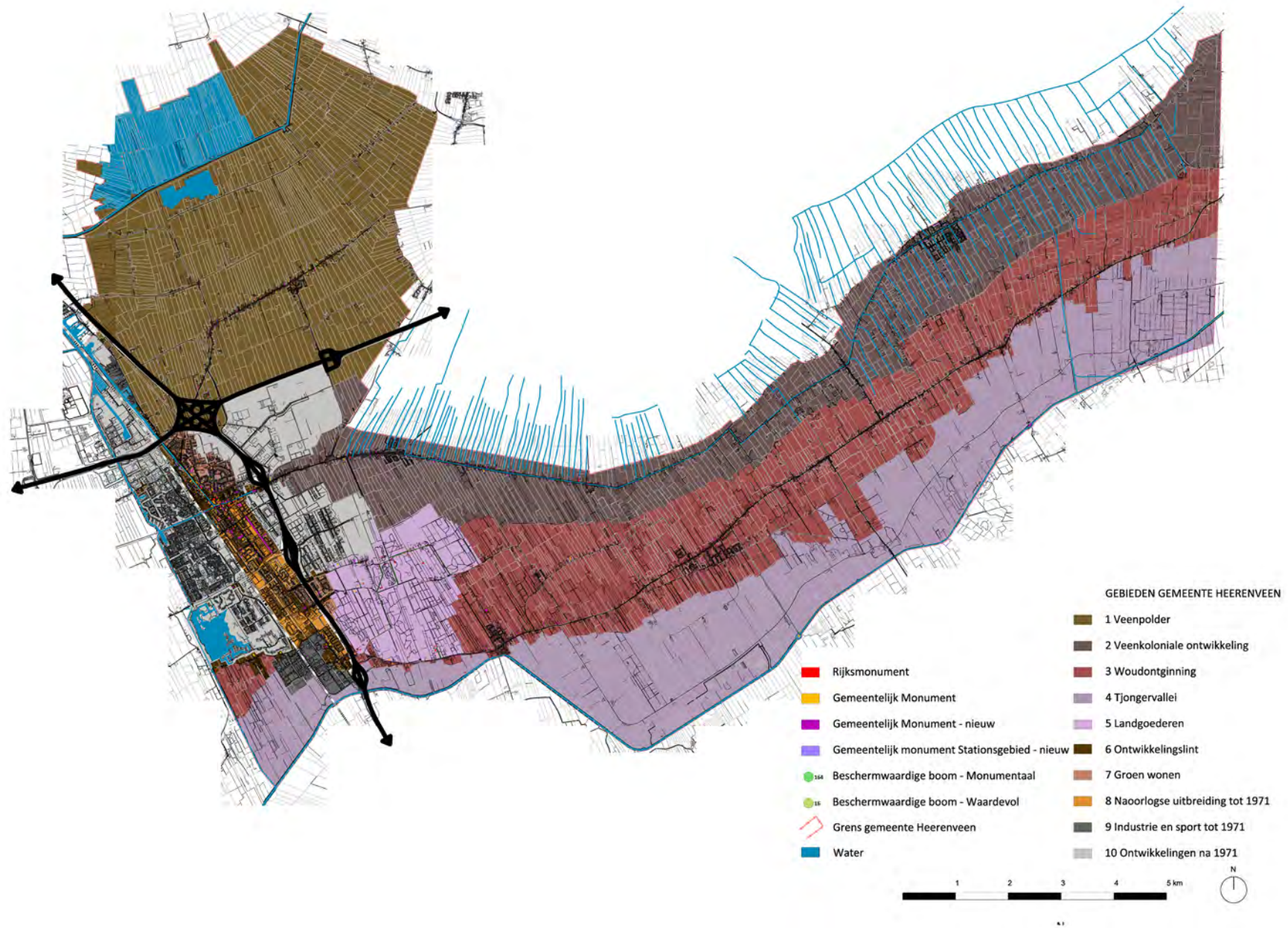
2.3 Gebiedsbeschrijvingen

De gebiedsindeling is gemaakt op basis van geomorfologie, landschappelijke kenmerken en bebouwingsbeeld. Het grondgebied van de gemeente is ingedeeld in tien gebieden met bepaalde cultuurhistorische ontwikkelings- en bebouwingskenmerken.

Voor meer details wordt verwezen naar de kaarten op A3-formaat (bijlage) of de digitale kaarten.

Het centrum van Tjalleberd, 1958. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

2.3.1 Gebiedsindeling

KERN HEERENVEEN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 15 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

GEBIEDEN

- 6 Ontwikkelingslint
- 7 Groen wonen
- 8 Naoorlogse uitbreiding tot 1971
- 9 Industrie en sport tot 1971
- 10 Ontwikkelingen na 1971

2.3.2 Gebied 1 Veenpolder

Dorpsrand van Terband met de Rotondekerk.

1 VEENPOLDER

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 4	Aengwirdeweg 54	Heerenveen	?	Woning
BBP 5	Aengwirdeweg 128	Luinjeberd	MP 9	Boerderij
BBP 6	Aengwirdeweg 194	Luinjeberd	KP 8	Woning
BBP 7	Aengwirdeweg 203	Luinjeberd	KP 7	Woning
BBP 9	Aengwirdeweg 239	Luinjeberd	RP 2	Woning
BBP 10	Aengwirdeweg 241	Luinjeberd	KP 8	Boerderij
BBP 11	Aengwirdeweg 251	Luinjeberd	KP 7	Woning
BBP 8	Aengwirdeweg 236	Tjalleberd	RP 4	Boerderij
BBP 12	Aengwirdeweg 280	Tjalleberd	KP 8	Woning
BBP 13	Aengwirdeweg 289	Tjalleberd	MP 9	Woning
BBP 14	Aengwirdeweg 296	Tjalleberd	MP 9	Boerderij
BBP 15	Aengwirdeweg 309	Tjalleberd	MP 9	Woonhuis
BBP 16	Aengwirdeweg 318	Tjalleberd	MP 10	Kerk
BBP 17	Aengwirdeweg 349	Tjalleberd	MP 9	Boerderij
BBP 18	Aengwirdeweg 361	Tjalleberd	KP 6	Boerderij
BBP 202	Pastoriesingel 6	Tjalleberd	KP 6	Woning
BBP 203	Pastoriesingel bij 6	Tjalleberd	MP(1)	Herdenkingssteen

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 4	Aengwirdeweg bij 394	Gersloot	Klokkenstoel
RM 5	Hooivaartsweg 14-16	Gersloot	Complex gemaal en woning
RM 39	Aengwirdeweg bij nr 132	Luinjeberd	Klokkenstoel
RM 40	Aengwirdeweg 245	Luinjeberd	Boerderij
RM 63	Pastoriesingel 1	Tjalleberd	Kerk
RM 64	Aengwirdeweg 294	Tjalleberd	Woning
RM 65	Pastorielaan 12	Terband	Kerk

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
84	Aengwirderweg 128	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	2
85	Aengwirderweg 143-145	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	3
86	Aengwirderweg 149	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	2
87	Aengwirderweg naast nr. 149	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	1
88	Aengwirderweg 164	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	1
89	Aengwirderweg 241	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	3
90	Aengwirderweg 243	Luinjeberd	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
91	Aengwirderweg 245	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	1
92	Aengwirderweg 245	Luinjeberd	Linde (Tilia europaea)	2
161	Aengwirderweg 240	Tjalleberd	Linde (Tilia europaea)	2
162	Aengwirderweg 251	Tjalleberd	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
163	Aengwirderweg 305	Tjalleberd	Beverboom (Magnolia stellata)	1
164	Aengwirderweg 309	Tjalleberd	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	2
165	Aengwirderweg 317	Tjalleberd	Venijnboom (Taxus baccata)	1
166	Aengwirderweg 361	Tjalleberd	Linde (Tilia europaea)	1
167	Pastoriesingel 6	Tjalleberd	Krimlinde (Tilia euchlora)	1
168	Pastoriesingel 6	Tjalleberd	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	2

Gebiedstypering

De veenpolders in het noorden van de gemeente Heerenveen kenmerken zich door een opstreckende strokenverkaveling, die in zijn huidige verschijningsvorm vrij recent is. In de achttiende eeuw was het landschap ten zuiden van de Aengwirderweg ingericht als akkerland. Ten noorden ervan lagen de uitgestrekte graslanden (laagveenmoerassen) die de boeren gebruikten voor hooiwinning. Vanaf 1800 werd in dit gebied, de vroegere gemeente Aengwirden, de veenaafgraving op een rigoureuze manier ingezet. Rond 1820 werden de negatieve gevolgen ervan duidelijk: het afgegraven land vulde zich met water, dat dijken en landbouwgrond wegspoelde. Voor een aantal districten werd een 'conservatoire maatregel' ingesteld, teneinde ze in de toekomst weer geschikt te maken voor landbouw. Voor het Vierde en Vijfde Veendistrict in Aengwirden hield de maatregel de aanleg van dijken in om de reeds uitgebaggerde veenlanden en de nog te vervenen gronden. Zolang er nog ontveend werd zorgden de dijken voor bescherming tegen overstroming. Vervolgens werd steeds een groepje kavels per keer drooggemaakt. Gemalen, dijken, vaarten en sluizen herinneren aan deze ingrepen. De veenpolders hebben tegenwoordig een open en grootschalig karakter. Het agrarisch gebruik staat centraal. Op enkele plekken komen kavels met bos of heide voor. De bebouwing is geconcentreerd langs oude routes (Aengwirderweg, veen op zandpakket) of langs in het kader van de werkverschaffing (jaren dertig) aangelegde polderwegen (P.G. Otterweg, Schoolweg). De Deelen is een groot laagveengebied, waar omstreeks 1920 met de veenwinning gestart

werd. De vele petgaten en legakkers genieten als natuurgebied bijzondere bescherming.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

De dominante structuren in de veenpolders (de belangrijkste bebouwingslinten, wegen en poldervaarten) zijn oost-west georiënteerd. Haaks daarop staat het verkavelingspatroon dat bestaat uit langgerekte noord-zuid lopende kavels die van elkaar gescheiden zijn door poldersloten. Uitzonderingen zijn de verkaveling ten westen van de Hegedijk en die ter weerszijden van de Scharweg: deze staan haaks op een noord-zuid lopende ontginningsbasis. Het landschap is relatief open, met hier en daar een kavel ingericht met bos. Hier geen (of weinig) kleinschalige landschapselementen als houtsingels, maar een weids en open gebied, waarin het agrarisch gebruik voorop staat. De veenpolders onderscheiden zich van de andere gebieden door de aanwezigheid van typische 'polderelementen' van een uitgeveend landschap dat opnieuw in cultuur is gebracht: dijken, sluizen, brede hoofdvaren en poldersloten. De randen van de poldereenheden, de dijken en kaden, zijn belangrijke structuren in het landschap. De belangrijkste lange lijn in dit gebied is de Aengwirderweg, een oud bebouwingslint dat nooit is afgeveend en daardoor hoger ligt dan de omgeving. Aan het lint liggen de dorpen Terband, Luinjeberd, Tjalleberd en Gersloot (samen in de volksmond 'De Streek'). Van oorsprong kenmerkte de Aengwirderweg zich door een verspreid liggende agrarische bebouwing, later ingevuld met nieuwe, en vaak kleinschalige, woonbebouwing. Kerken, klokkenstoelen en verspreid liggende erven met

erfplanting zijn opvallende puntelementen.

Kenmerken bebouwingsbeeld

Het bebouwingslint langs de **Aengwirderweg** kenmerkt zich door een:

- Hogere ligging dan het omringende land, waardoor vanaf het lint zichten de polder in mogelijk zijn.
- Begeleiding door een dubbele bomenrij (overigens op veel plekken onderbroken).
- Bebouwing aan beide zijden van de Aengwirderweg.
- Dichte tot halfopen bebouwingsstructuur.
- Rooilijn kort en evenwijdig aan de weg (met uitzondering van de boerderijen, staan meer naar achteren op de kavel). De rooilijn verspringt waardoor de voortuinen van verschillende grootte zijn.
- Pandsgewijze opbouw.
- Bebouwing op de kop van de kavel, overwegend met de noklijn dwars op de straat.
- Op veel plekken een forse erfplanting, met name op de achtergrens van de kavel.
- Bebouwingstypologie van afwisselend woonhuizen en boerderijen.
- Bescheiden korrelgrootte van de bebouwing, meestal een enkelvoudige massaopbouw en een relatieve omvang van klein tot middelgroot voor de woningen en groot voor de boerderijen.
- Rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend twee bouwlagen met kap (schilddak, zadeldak).
- Gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen).

- Overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.

De overige, meer verspreide bebouwing in dit gebied (**Tijnjeweg, P.G. Otterweg, Scharweg, H.B. Jonkerweg, Bornego**) wijkt op de volgende punten af van de ruimtelijke opbouw langs het lint aan de Aengwirderweg;

- Open tot zeer open bebouwingsstructuur, met een groot aantal onbebouwde kavels tussen de bebouwing.
- Bebouwingstypologie van overwegend agrarische bebouwing.
- Rooilijn van met name de boerderijen op enige afstand van de weg.
- Kenmerkende aaneengesloten wegbeplanting aan de P.G. Otterweg.

Markante bebouwing met autonoom karakter:

- Terband: Rondekerk met kerkhof (1845).
- Luinjeberd: oud kerkhof met betonnen klokkenstoel (1921), Melkfabriek (1901).
- Tjalleberd: achttiende-eeuwse dorpskerk, doopsgezinde kerk (1871)
- Gersloot: oud kerkhof met betonnen klokkenstoel (1939), Tripgemaal (1876).

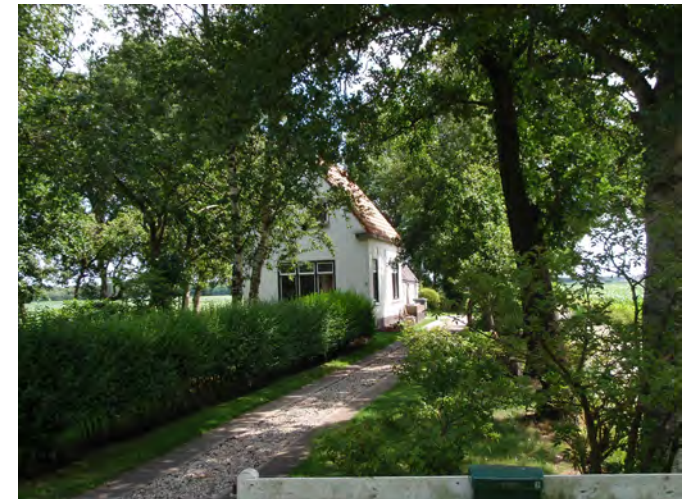
De Deelen is een groot laagveengebied, waar omstreeks 1920 met de veenwinning gestart werd.

De belangrijkste lange lijn in dit gebied is de Aengwirderweg, een oud bebouwingslint dat nooit is afgeveend en daardoor hoger ligt dan de omgeving.

Aan het lint liggen de dorpen Terband, Luinjeberd, Tjalleberd en Gersloot (samen in de volksmond 'De Streek'). Op de foto Luinjeberd.

De Scharweg: rooilijn op enige afstand van de weg.

2.3.3 Gebied 2 Veenkoloniale ontwikkeling

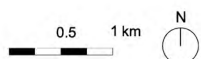
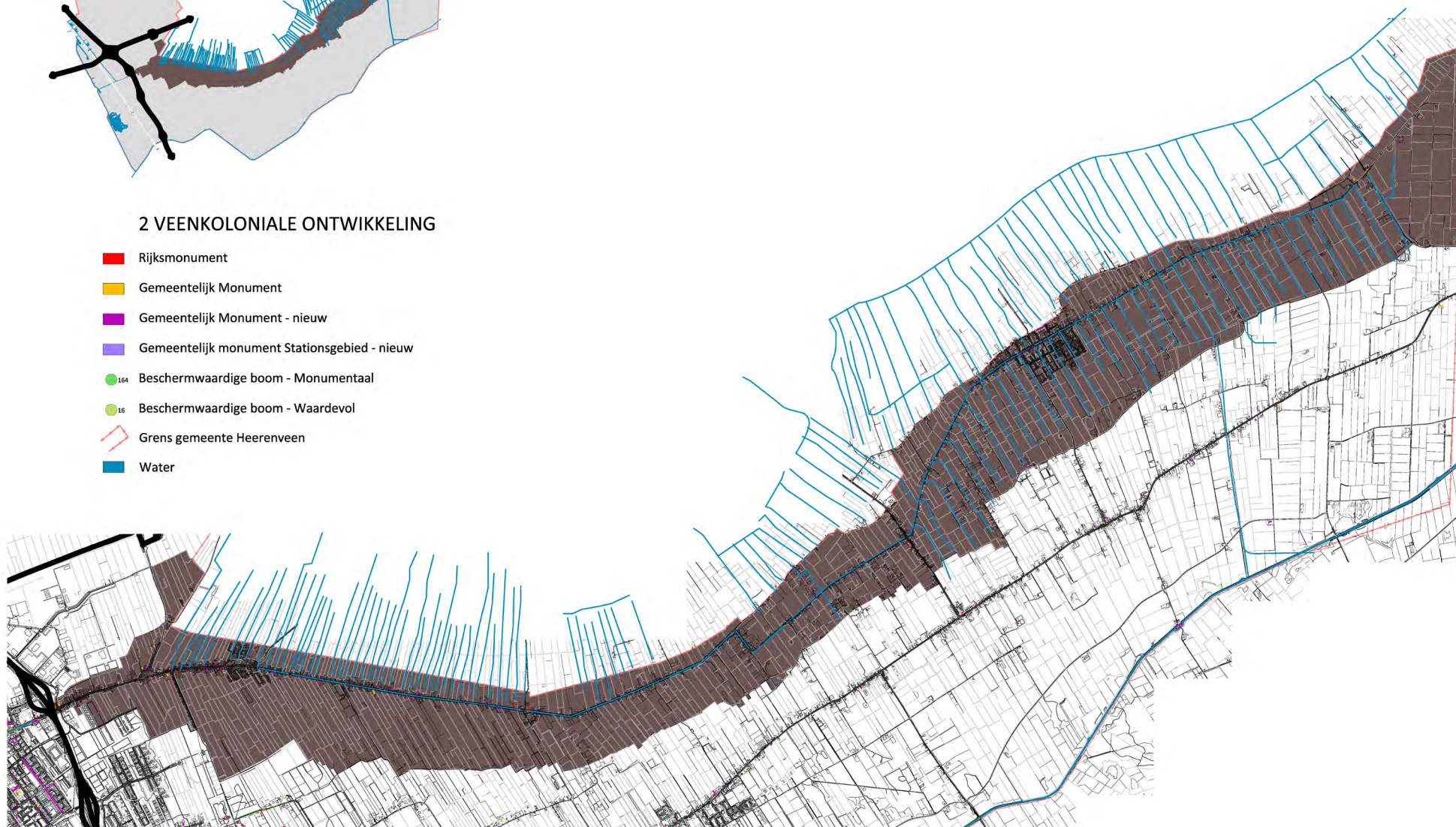

Eendenbroedhuisjes in de Schoterlandse Compagnonsvaart

2 VEENKOLONIALE ONTWIKKELING

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 176	Het Meer 67	Heerenveen	MP 10	Winkel, woonhuis
BBP 177	Het Meer 75	Heerenveen	MP 9	Boerderij
BBP 178	Het Meer 132	Heerenveen	MP 9	Boerderij
BBP 179	Het Meer 193	Heerenveen	MP 12	Woning
BBP 180	Het Meer 221	Heerenveen	KP 7	Boerderij
BBP 181	Het Meer 251	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 182	Het Meer 253	Heerenveen	RP 5	Boerderij
BBP 244	Veensluis 13	Heerenveen	KP 7	Boerderij
BBP 245	Veensluis 23	Heerenveen	MP(1)	Begraafplaats
BBP 148	Bij de Leijwei 43	Hoornsterzwaag	KP 6	Boerderij
BBP 149	Bij de Leijwei 155	Hoornsterzwaag	RP 2	Boerderij
BBP 150	Bij de Leijwei 161	Hoornsterzwaag	MP(2)	Brug
BBP 256	Zesde Wijk 2	Hoornsterzwaag	KP 8	Boerderij
BBP 24	Belgische Wijk 10t/m16	Jubbega	RP 5	Woningen
BBP 138	P.W. Janssenweg 74	Jubbega	KP 6	Winkel, woonhuis
BBP 184	K. Molweg 19	Jubbega	MP(1)	Grafmonument
BBP 246	Dominee Veenweg bij 28	De Knipe	MP(1)	Grafmonument
BBP 247	Dominee Veenweg 50	De Knipe	MP 11	Boerderij
BBP 257	Zestienroeden 31	De Knipe	KP 7	Boerderij

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 1	1e Compagnonsweg 1	Bontebok	Boerderij
RM 2	1e Compagnonsweg 11	Bontebok	Boerderij
RM 3	1e Compagnonsweg 16	Bontebok	Sluiswachterswoning
RM 21	Het Meer 138	Heerenveen	Boerderij
RM 37	Meyerweg 74	De Knipe	Kerk
RM 38	Dominee Veenweg nabij nr. 28	De Knipe	Klokkenstoel

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
1	Eerste Compagnonsweg 1	Bontebok	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	2
2	Hogeveensweg 11	Bontebok	Linde (Tilia europaea)	1
3	Dominee Veenweg 28	De Knipe	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
4	Dominee Veenweg 50	De Knipe	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
5	Dominee Veenweg 60	De Knipe	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
6	Dominee Veenweg 187	De Knipe	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
7	Dominee Veenweg 209	De Knipe	Linde (Tilia europaea)	1
8	Meyerweg 32	De Knipe	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	2
9	Meyerweg 62	De Knipe	Linde (Tilia europaea)	1
10	Meyerweg 97	De Knipe	Linde (Tilia europaea)	1
11	Meyerweg 106a	De Knipe	Es (Fraxinus excelsior)	1
12	Meyerweg tussen 106a en 106b	De Knipe	Linde (Tilia europaea)	2
57	Het Meer 138	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
58	Het Meer 138	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
59	Het Meer 138	Heerenveen	Es (Fraxinus excelsior)	2
60	Het Meer 257	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
61	Het Meer 259	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	2
76	Veensluis 23	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
77	Jelle van Damweg 18	Jubbega	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
78	Jelle van Damweg 18	Jubbega	Acacia (Robinia pseudoacacia)	1, 3-stammig
79	Jelle van Damweg 25	Jubbega	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
80	Jelle van Damweg 25	Jubbega	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
81	Jelle van Damweg 101	Jubbega	Beuk (Fagus sylvatica)	1

Gebiedstypering

Het landschap van dit langgerekte gebied is gevormd door grootschalige commerciële turfwinning. Op deze plek lag een nooit ontgonnen uitgestrekt hoogveengebied. Met de aanleg van de Schoterlandse Compagnonsvaart (vanaf het midden van de zestiende eeuw tot ongeveer 1800) werd de woestenij in het grensgebied van Schoterland en Opsterland in fasen in cultuur gebracht. Het resultaat was een rechtlijnig exploitatielandschap, dat eeuwenlang in dienst stond van de turfwinning. De hoofdstructuur van het gebied is de kilometerslange lintbebouwing ter weerszijden van de Compagnonsvaart, grotendeels geaccentueerd door een laanbeplanting. Sloten voor de afwatering en afvoer van turf, de 'wijken', liggen op gelijke afstand van elkaar dwars op de vaart. Deze systematische ordening van het landschap geeft het een heldere en herkenbare structuur. De bebouwing is in halfopen tot dichte linten geconcentreerd aan de vaart, waarbij de dorpskernen (De Knipe, Bontebok en Jubbega) zijn uitgebreid in het achterland. In tegenstelling tot het coulissenlandschap van de woudontginningen (gebied 3, Schoterlandseweg) kenmerkt het landschap zich hier door een bepaalde mate van openheid, ervaarbaar vanaf het lint door 'spaties' tussen de bebouwing (onbebouwde kavels). Karakteristieke elementen zijn de sloten met hout- en elzensingels die op veel plekken de kavelgrenzen aangeven. Door afgraving en inklinking van de veenbodem ligt dit gebied relatief laag. Dit is te zien aan de brede kavelsloten en het gebruik als wei- en hooiland. De afleesbaarheid van het landschap – als veenkoloniale ontginningstructuur van een hoofdvaart met wijken – is groot. De lange lijn van de

Schoterlandse Compagnonsvaart maakt het verhaal van ruim drie eeuwen veenontginning inzichtelijk.

De Schoterlandse Compagnonsvaart heeft een sterke ruimtelijke samenhang als een twintig kilometer lang bebouwd lint aan een vaart in een open landschap. De karakteristiek van het lange lint is op te delen in drie verschillende sferen met eigen landschappelijke beeldkenmerken en bebouwing. Het eerste deel loopt van Heerenveen tot Bontebok en is een typische open laagveenpolder met een dichte tot halfopen lintbebouwing. Het tweede gebied is dat van Bontebok tot aan de Gorredijksterweg, een meer besloten en afwisselende hoogveenontginning. In het derde gebied, rond Jubbega, is het bebouwingslint ijl en domineert de wijkstructuur.

1. Van Heerenveen tot Bontebok

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Het landschap ter weerszijden van de Schoterlandse Compagnonsvaart tot aan Bontebok is relatief open. Het is een laagveengebied dat is ontgonnen en vervolgens ingepolderd. Hier geen (of weinig) kleinschalige landschapselementen als houtsingels, maar een weids en open gebied, waarin het agrarisch gebruik voorop staat. De verkaveling staat dwars op de Compagnonsvaart en sluit in het noorden aan op die van de polder rond Langezwaag en in het zuiden op de verkaveling van de woudontginningen. De scheiding tussen de verschillende poldereenheden wordt gevormd door achter- of houtkaden (zoals het Imke

Klaverpad). Markant is de scherpe overgang van de open veenpolder naar de woudontginning: de bossen vormen een dichte wand die de zichten vanaf het bebouwingslint richting het zuiden inkadert.

De Schoterlandse Compagnonsvaart is van Heerenveen tot aan de dorpskern van De Knipe in 1967 gedempt en omgelegd, waardoor de afleesbaarheid iets is afgenomen, maar het karakter van het lint wel behouden is. De beplanting langs de weg, die in andere delen de monumentaliteit van deze lange lijn benadrukt, ontbreekt hier geheel of komt fragmentarisch voor.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De bebouwing concentreert zich in dit gebied langs de Schoterlandse Compagnonsvaart en langs twee voormalige wijken: Zestienroeden en de Woudsterweg (voormalige 'Prinsenwijk'). Het is een karakteristieke veenkoloniale lintbebouwing langs een oude veenvaart.

De rafelige oude gemeentegrenzen tussen het voormalige Opsterland en Schoterland bepalen ook vandaag de dag het bebouwingsbeeld. De oude gemeentegrens liep slechts enkele meters ten noorden van de Schoterlandse Compagnonsvaart, waardoor zeer kleine kavels ontstaan zijn. De lintbebouwing staat daarom tot Bontebok dicht op de Compagnonsvaart, vooral in het noorden. Hier is ook een hogere concentratie woonbebouwing te vinden, boerderijen hadden meer land nodig en vestigden zich ten zuiden van de vaart. Precies één kilometer ten westen van het dorp Bontebok was de

Het landschap van dit langgerekte gebied is gevormd door grootschalige commerciële turfwinning. [Tresoar]

De hoofdstructuur van het gebied is de kilometerslange lintbebouwing ter weerszijden van de Compagnonsvaart, grotendeels geaccentueerd door een laanbeplanting.

De Schoterlandse Compagnonsvaart bij De Knipe, omstreeks 1900. Na de Tweede Wereldoorlog is dit deel gedempt voor de aanleg van een verkeersweg. [Tresoar]

Van Heerenveen tot Bontebok

Relatief weids en open laagveengebied, waarin het agrarisch gebruik voorop staat.

Van Heerenveen tot Bontebok

De Schoterlandse Compagnonsvaart is tot aan De Knipe gedempt, waardoor de afleesbaarheid iets is afgenomen. Wegbeplanting ontbreekt geheel of komt fragmentarisch voor.

Van Heerenveen tot Bontebok

De oude gemeentegrens liep slechts enkele meters ten noorden van de Schoterlandse Compagnonsvaart, waardoor daar zeer kleine kavels ontstaan zijn, met overwegend woonbebouwing. [Grote Historische Atlas, 2 Noord-Nederland, 1851-1855]

gemeentegrens tot op de vaart getrokken; nu nog herkenbaar aan de plotselinge ijlheid van dit deel van het bebouwingslint.

Vanwege de ligging aan het begin van de Schoterlandse Compagnonsvaart zijn de vergraven gronden hier relatief vroeg in gebruik genomen als landbouwgronden, waardoor hier al oude boerderijen staan. Daarnaast was de ligging nabij de plaats Heerenveen aantrekkelijk voor de rijkere burgers om hier 'buiten' te gaan wonen, wat een statiger bebouwing opleverde dan oostelijker aan de vaart. Hier bevinden zich in vergelijking met het oostelijke deel van de vaart relatief veel beschermde beeldbepalende panden/ objecten.

Het bebouwingslint langs de Schoterlandse Compagnonsvaart van Heerenveen tot Bontebok kenmerkt zich door een:

- Bebouwing aan beide zijden van de (voormalige) vaart.
- Dichte tot halfopen bebouwingsstructuur.
- Rooilijn kort en evenwijdig aan de weg (enkele agrarische nieuwbouw daargelaten).
- Pandsgewijze opbouw.
- Bebouwing op de kop van de kavel, overwegend met de noklijn dwars op de straat.
- Bebouwingstypologie van afwisselend woonhuizen en boerderijen.
- Bescheiden korrelgrootte van de bebouwing, meestal een enkelvoudige massaopbouw en een relatieve omvang van klein tot middelgroot voor de woningen en groot voor de boerderijen.
- Rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing,

overwegend één bouwlaag met kap (schilddak, mansardedak).

- Gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen);
- Overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.

De twee zijwegen **Zestienroeden** en **Woudsterweg** wijken op de volgende punten af van de ruimtelijke opbouw van het lint langs de Schoterlandse Compagnonsvaart:

- Symmetrische opbouw, bebouwing slechts aan de westzijde van het lint.
- Bebouwingstypologie, aan de Zestienroeden staat voornamelijk agrarische bebouwing van rond 1900, de Woudsterweg kenmerkt zich door vrijstaande woningen uit de jaren dertig van de twintigste eeuw.

2. Van Bontebok tot Gorredijksterweg

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Net voorbij Bontebok begint het landschap van de hoogveenontginningen. Het landschapsbeeld is afwisselender en iets meer besloten door de aanwezigheid van elzenhagen en houtsingels. Sommige percelen zijn zelfs volledig met bos beplant. Door het halfbesloten karakter is het contrast met de zuidelijker gelegen woudontginningen gering. Ook de afzonderlijke wijken zijn minder goed herkenbaar. In dit gebied maakt de Schoterlandse Compagnonsvaart twee knikken, waarna de vaart zuidelijker, maar in dezelfde

richting zijn loop vervolgt. Opvallend is de verandering in profiel. Na de 'knik' vervolgt het lint zich als een enkelvoudig bebouwingslint, met een weg aan slechts één zijde van de vaart. De 'knik' is monumentaal beplant met een dubbele bomenrij.

Kenmerken bebouwingsbeeld

Ook in dit gebied concentreert de bebouwing zich aan de vaart als een karakteristieke veenkoloniale lintbebouwing, maar is er tevens een groter aantal noord-zuidverbindingen (voormalige wijken) waar bebouwing aan ligt. Na de 'knik' in de Schoterlandse Compagnonsvaart is het lint voornamelijk aan de zuidzijde bebouwd, met sporadisch bebouwing aan de noordzijde. De afstand tussen de bebouwing wordt groter en er staan voor het overgrote deel boerderijen. De statige bebouwing uit het westelijk deel komt hier nog nauwelijks voor.

Het deel van het bebouwingslint langs de vaart van Bontebok tot de Gorredijksterweg kenmerkt zich door een:

- Deels dubbel bebouwingslint (een weg met bebouwing aan beide zijden van het water) en deels enkel bebouwingslint (aan één zijde van de vaart).
- IJle bebouwingsstructuur, met een groot aantal open kavels tussen de bebouwing.
- Rooilijn kort en evenwijdig aan de weg.
- Pandsgewijze opbouw.
- Bebouwing op de kop van de kavel, overwegend met de noklijn dwars op de straat;
- Bebouwingstypologie van overwegend boerderijen.

Van Heerenveen tot Bontebok
't Meer: een statiger bebouwing dan oostelijker aan de vaart.

Van Heerenveen tot Bontebok
Rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met kap.

Van Bontebok tot Gorredijksterweg
Het landschapsbeeld is afwisselend en besloten door de aanwezigheid van elzenhagen en houtsingels.

Van Bontebok tot Gorredijksterweg
Eerste Compagnonsvaart: groen karakter door de forse erfbeplanting en de aaneengesloten wegbeplanting.

Van Bontebok tot Gorredijksterweg
Het dominante bouwtype is de boerderij.

Van Bontebok tot Gorredijksterweg
Hoek Tweede Compagnonsweg en Tweede Sluisweg: bloksgewijze verenigingsbouw.

- Bescheiden korrelgrootte van de bebouwing, meestal een enkelvoudige massaopbouw. Rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met kap (schilddak, mansardedak).
- Gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen).
- Overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.
- Groen karakter door (1) de forse erfbeplanting (waardoor de boerderijen als eilanden in het landschap liggen), (2) de aaneengesloten wegbeplanting langs het overgrote deel van het lint, (3) de invulling van een aantal kavels met bos en (4) het gebruik van groene singels als kavelscheiding.

Markante bebouwing met autonoom karakter:

- Oudehorne: Eerste en Tweede Stichtingspad, gebouwd als boerderijencomplex 'Helpt Elkander', een initiatief van P.W. Janssens Friese Stichting tot verzelfstandiging van arme veenarbeiders. Tevens is het een voorbeeld van de noord-zuid georiënteerde voormalige wijken met daaraan kleinschalige, agrarische bebouwing.

3. Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Na de kruising met de Gorredijkstersweg verandert de vaart plaatselijk van richting om net voor Jubbega weer de oorspronkelijke richting over te nemen. Dit gebied kenmerkt zich door het regelmatige patroon van

wijken, die op gelijke afstand van elkaar liggen, dwars op de hoofdvaart. In dit gebied zijn opvallend veel wijken tot ontwikkeling gekomen en in het landschap behouden. Bijzonder is de 10e wijk die vroeger een verbinding met de Tjonger vormde. De wijkstructuur is tot aan Jubbega minder herkenbaar door een groot aantal verspreide bospercelen, singels en elzenopslag langs en tussen de wijken. Na Jubbega verandert dit en wordt het landschap meer open. Grote bospercelen ontbreken, de beplanting concentreert zich langs de wijken. Na Jubbega tot aan de gemeentegrens zijn het landschap en de wijkstructuur dominant. Een bijzonder landschappelijke element in dit gebied is de Leidijk, de voormalige waterkering die de woudontginningen beschermde tegen het zure veenwater uit het noorden.

Kenmerken bebouwingsbeeld

Tot aan Jubbega is het bebouwingslint langs de Schoterlandse Compagnonsvaart voornamelijk aan de zuidzijde bebouwd, met sporadisch bebouwing aan de noordzijde. Jubbega is na Heerenveen de grootste plaats in de gemeente. Aan de vaart is de bebouwing voornamelijk vooroorlogs, met een hoge dichtheid. De rooilijn ligt kort aan de vaart en de korrelgrootte is homogeen. Uitzonderingen zijn enkele grote bouwblokken met winkelfunctie. Achter het lint is sinds de jaren vijftig uitgebreid, met de grootste bouwstroom na 1970. Deze uitbreiding bestaat voornamelijk uit woningbouw.

Aan de wijken staan kleine boerderijen en landarbeiderswoningen, soms in ensembles van drie of vier.

Na Jubbega tot aan de gemeentegrens is de

lintbebouwing zeer ijl, met grote ruimtes tussen de boerderijen. De bebouwing concentreert zich aan de noordzijde van de vaart.

Het deel van het bebouwingslint langs de vaart van de Gorredijksterweg tot aan de oostelijke gemeentegrens kenmerkt zich door een:

- Deels dubbel bebouwingslint (een weg met bebouwing aan beide zijden van het water, bij Jubbega) en deels enkel bebouwingslint (aan één zijde van de vaart).
- IJle bebouwingsstructuur, met een groot aantal open kavels tussen de bebouwing.
- Rooilijn kort en evenwijdig aan de weg.
- Pandsgewijze opbouw.
- Bebouwing op de kop van de kavel, overwegend met de noklijn dwars op de straat;
- Bebouwingstypologie van overwegend boerderijen.
- Bescheiden korrelgrootte.
- Rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met een kap (schilddak, mansardedak).
- Gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen).
- Overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.
- Groen karakter door (1) de forse erfbeplanting (waardoor de boerderijen als eilanden in het landschap liggen), (2) de aaneengesloten wegbeplanting langs het overgrote deel van het lint, (3) het gebruik van groene singels als kavelscheiding.

Van Bontebok tot Gorredijksterweg
Tweede Stichtingspad: onderdeel van complex 'Helpt Elkander', tevens voorbeeld van noord-zuidverbindingen (voormalige wijken) waar bebouwing aan ligt.

Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens
Bij de Leijwei: Na Jubbega tot aan de gemeentegrens is de lintbebouwing zeer ijl, met grote ruimtes tussen de boerderijen. De bebouwing concentreert zich aan de noordzijde van de vaart.

Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens
Jubbega: aan de vaart is de bebouwing voornamelijk vooroorlogs, met een hoge dichtheid. De rooilijn ligt kort aan de vaart en de korrelgrootte is homogeen.

Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens
Na Jubbega wordt het landschap meer open. Grote bospercelen ontbreken, de beplanting concentreert zich langs de wijken.

Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens
Zesde wijk: in dit gebied zijn opvallend veel wijken tot ontwikkeling gekomen en in het landschap behouden.

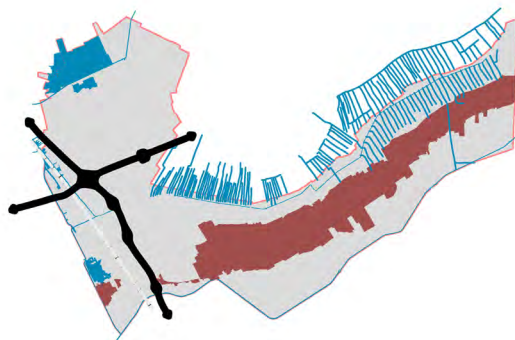

Gorredijksterweg tot de oostelijke gemeentegrens
Belgische wijk: aan sommige wijken zijn in de twintigste eeuw verenigingswoningen gebouwd.

2.3.4 Gebied 3 Woudontginning

Kruising Schoterlandseweg en Gorredijksterweg bij
Nieuwehorne

3 WOUDONTGINNING

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 217	Schoterlandseweg 28	Hoorsterzwaag	RP 1	Woning
BBP 224	Schoterlandseweg 68	Hoorsterzwaag	MP 9	Boerderij
BBP 230	Schoterlandseweg 104	Hoorsterzwaag	KP 7	Boerderij
BBP 228	Schoterlandseweg 93	Jubbega	RP 3	Woning
BBP 229	Schoterlandseweg 103	Jubbega	KP 6	Boerderij
BBP 195	W.A. Nijenhuisweg 33	Katlijk	MP 11	Boerderij
BBP 220	Schoterlandseweg 49	Katlijk	KP 7	Boerderij
BBP 32	Bruggelaantje 10	Mildam	MP(2)	Brug
BBP 33	Bruggelaantje bij 10	Mildam	MP 10	Brugwachterswoning
BBP 226	Schoterlandseweg 90	Nieuwhorne	RP 5	Woning
BBP 223	Schoterlandseweg 62	Nieuwhorne	KP 8	Woning
BBP 227	Schoterlandseweg 92	Nieuwhorne	MP 9	Woning
BBP 216	Schoterlandseweg 22	Oudehorne	KP 7	Kerk
BBP 231	Schoterlandseweg bij 81	Oudehorne	MP (2)	Klokkenstoel
BBP 29	Van Bienemalaan 15	Oudeschoot	KP?	Campinggebouw
BBP 218	Schoterlandseweg 41	Oudeschoot	MP 11	Pastorie
BBP 225	Schoterlandseweg 70	Oudeschoot	KP 8	Boerderij

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 31	Schoterlandseweg 95	Hoorsterzwaag	Kerk
RM 32	Kerklaan 3	Jubbega	Kerk
RM 33	Schoterlandseweg 53-55	Jubbega	School en woning
RM 34	Schoterlandseweg 69	Jubbega	Pastorie en koetshuis
RM 35	Kerkelaan 20	Katlijk	Kerk en klokkenstoel
RM 36	Schoterlandseweg 26	Katlijk	Woning
RM 43	Schoterlandseweg 37	Mildam	Kerk
RM 44	Schoterlandseweg 80	Mildam	Woning
RM 45	Schoterlandseweg 37	Nieuwehorne	Boerderij
RM 46	Schoterlandseweg 38	Nieuwehorne	Kerk

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
93	Bruggelaantje 5	Mildam	Linde (Tilia europaea)	1
94	Bruggelaantje 10	Mildam	Linde (Tilia europaea)	2
95	Schoterlandseweg 42	Mildam	Winterlinde (Tilia cordata)	2
96	Schoterlandseweg 105	Mildam	Linde (Tilia europaea)	1
97	Schoterlandseweg 19	Nieuwehorne	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
98	Schoterlandseweg 37	Nieuwehorne	Linde (Tilia europaea)	1
99	Schoterlandseweg 38	Nieuwehorne	Beuk (Fagus sylvatica)	29
100	Schoterlandseweg tussen nr. 58 en 62	Nieuwehorne	Linde (Tilia europaea)	20
101	Schoterlandseweg 107	Nieuwehorne	Zomereik (Quercus robur)	2
148	Schoterlandseweg 63	Oudeschoot	Zomereik (Quercus robur)	49
149	Schoterlandseweg 63	Oudeschoot	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	21
150	Schoterlandseweg 63	Oudeschoot	Zomereik (Quercus robur)	2
82	Schoterlandseweg t.o. 64	Jubbega	Zomereik (Quercus robur)	1
137	Buitenweg 1	Oudehorne	Venijnboom (Taxus baccata)	2
139	Schoterlandseweg 7	Oudehorne	Zomereik (Quercus robur)	1
140	Schoterlandseweg 17	Oudehorne	Zomereik (Quercus robur)	1
63	Rotstergaastweg 37	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1

Gebiedstypering

Gebied 3 is een woudontginning ontstaan op een kilometerslange van oost naar west lopende dekzandrug. Dit hoger gelegen gebied ligt ingeklemd tussen het lage beekdal van de Tjonger en de hoogveenontginning ter weerszijden van de Schoterlandse Compagnonsvaart. Door de hoge ligging was dit gebied al in de Middeleeuwen ontgonnen en bewoond. Leidijken, die in het landschap te herkennen zijn, beschermden de zandgronden tegen het veenwater uit het noordelijke onontgonnen hoogveengebied (gebied 2). De dorpen en buurtschappen zijn met elkaar verbonden door een langgerekt wegenpatroon over de dekzandrug. Typerend voor woudontginningen is het voorkomen van twee parallelle wegen. De Schoterlandseweg is de 'binnenweg', het oudste bebouwingslint over het hoogste deel van de dekzandrug. De 'buitenweg' (nu nog: Buitenweg) loopt op de overgang van rug naar beekdal. Dwars op de wegen zijn kavels uitgezet, van elkaar gescheiden door singels, houtwallen en bosstroken van verschillende breedtes, lengtes en dichtheden. Langs de wegen is zo een kleinschalig en besloten coulissenlandschap ontstaan met afwisselend lintbebouwing en hooivelden, heidevelden en bos. Rond Nieuwehorne is een hoge concentratie van gave en herkenbare singels en houtwallen van voornamelijk eik en es te vinden. De randen van het gebied zijn contrastrijk: in het noorden gaan de woudontginningen over in een open hoogveenontginning, in het zuiden ontmoeten ze de uitgestrekte leegte van het beekdallandschap ter weerszijden van de Tjonger. Het oude boerendorp Katlijk (W.A. Nijenhuisweg) vormt

een parallellint van de Schoterlandseweg. Langs het lint zijn nauwelijks bospercelen of houtsingels aanwezig, waardoor het een open karakter heeft.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Het raamwerk van dit gebied bestaat uit langgerekte oost-west lopende wegen (Schoterlandseweg, Buitenweg, W.A. Nijenhuisweg) waaraan de bebouwing zich concentreert in halfopen linten. Bij de dorpskernen (Oudeschoot, Mildam, Nieuwehorne, Oudehorne, Hoornsterzwaag, Katlijk) vindt een verdichting van het weefsel achter het lint plaats (meest naoorlogse uitbreidingen). Aan noord-zuidlopende wegen komt sporadisch bebouwing voor.

Dwars op de Schoterlandseweg staan boomsingels die de noord-zuid-ontginningsrichting van het landschap benadrukken. Ze lopen in de meeste gevallen door tot in de erfbeplanting. De dichtheid en het patroon van de houtsingels en bosstroken verschilt over de lengte van het lint. Het landschap van dit gebied is daardoor divers en afwisselend. Bij Nieuweschoot heeft het landschap een kleinschalig karakter, met een dichte structuur van singels, houtwallen en bospercelen. De Schoterlandseweg vormt bij Mildam de grens met het zuidelijk gelegen veenweidelandschap van de Tjonger (gebied 4). Het landschap is open, de zichten zijn ver. Meer naar het oosten wisselen dichte bospercelen af met open weiden en heidevelden (Katlijkerheiden). Rond Nieuwehorne is het meest herkenbare en gave woudontginningslandschap te vinden, met een groot aantal singels en houtwallen als kavelscheiding.

Kenmerkend is de gevarieerde, rafelige overgang van het coulisselandschap naar het open groen van het beekdal van de Tjonger. In het oostelijke deel van het gebied, bij Oudehorne en Hoornsterzwaag, zijn veel singels verdwenen en is de structuur van houtwal- en singelrestanten onregelmatig. De heldere overgang tussen woudontginningen en beekdallandschap is vervaagd. Een bijzonder landschappelijke element in dit gebied is de lange lijn van de Leidijk-Luxemburg-Ds. Ten Catewei, de voormalige waterkering die de woudontginningen beschermde tegen het zure veenwater uit het noorden. In de dorpen zijn elementen als de kerk of een begraafplaats met klokkenstoel omzoomd met een dichte boomgordel.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Enkelvoudig bebouwingslinten met bebouwing aan beide zijden van het lint. Uitzondering zijn de Buitenweg (sporadische bebouwd) en de W.A. Nijenhuisweg (overwegend aan de noordzijde bebouwd).
- Een halfopen tot open bebouwingsstructuur. Verdichting vind plaats in de dorpskernen en ter plaatse van kruising/aansluiting met noord-zuid wegen.
- De straatprofielen zijn over het algemeen opgebouwd uit een rijweg met aan weerszijden een berm en fietspad.
- Een hoofdzakelijk pandsgewijze, vrijstaande bebouwing.
- De bebouwing heeft een verspringende rooilijn en staat overwegend met de noklijn loodrecht op de straat.

Typerend voor woudontginningen zijn de twee parallelle wegen. De Schoterlandseweg is de 'binnenweg' op de dekzandrug, de 'buitenweg' (nog steeds Buitenweg) loopt op de overgang van rug naar beekdal. [Google Maps]

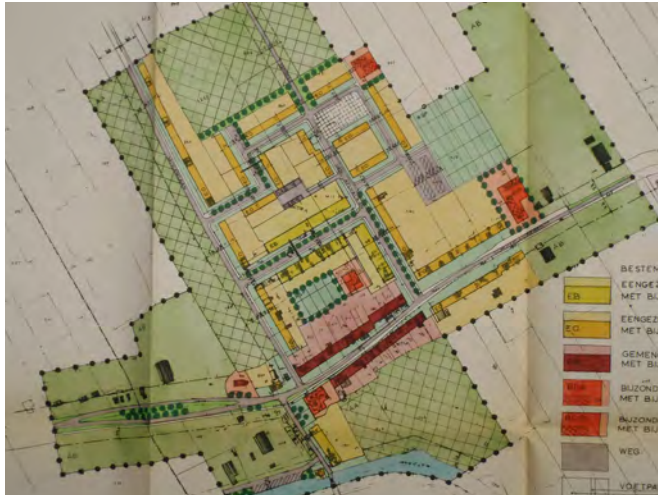
De kavels zijn van elkaar gescheiden door houtwallen en bosstroken van verschillende breedtes, lengtes en dichtheden, waardoor een kleinschalig en besloten coulissenlandschap ontstaat.

Afwisselend landschap: weidevelden, heide en bos.

Nieuwehorne, 1958. De bebouwing concentreert zich in halfopen linten aan langgerekte oost-west lopende wegen. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Uitbreiding van Mildam, 1968. Bij de dorpskernen heeft een verdichting van het weefsel achter lint plaatsgevonden (meest naoorlogse uitbreidingen). [Archief KuiperCompagnons]

In de dorpen zijn elementen als de kerk of een begraafplaats met klokkenstoel omzoomd met een dichte boomgordel.

- De bebouwing staat op de kop van de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen. Uitzondering is het oostelijk deel van de Schoterlandseweg (na de kruising met de Nijberkoperweg) waar de bebouwing zich op de weg oriënteert.
- Een bebouwingstypologie van afwisselend boerderijen en woonhuizen. Meer naar het oosten overheerst agrarische bebouwing.
- De voornaamste bouwperiode is de negentiende en eerste helft twintigste eeuw. Op enkele plekken bloksgewijze naoorlogse verenigingsbouw.
- Een bescheiden korrelgrootte van de woonhuizen, meestal een enkelvoudige massaopbouw en een relatieve omvang van klein tot middelgroot voor de woningen en groot voor de boerderijen.
- Een rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met een kap (schilddak, mansardedak).
- Het gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen).
- Een overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.

toenmalige joodse begraafplaats (tiende/elfde eeuw).

- Katlijk: 'Sint Thomaskerk', (zestiende eeuw) met dubbele klokkenstoel.
- Nabij Mildam: de Ekokathedraal (1964) van Louis le Roy, een perceel waar door menselijk ingrijpen (stapelingen van sloopmateriaal) en de grillen van de natuur in de loop der tijd een complex ecosysteem is ontstaan.

Markante bebouwing met autonoom karakter:

- Nieuweschoot: laat gotische kerk met kring van bomen en houten klokkenstoel.
- Oudeschoot, Mildam, Nieuwehorne, Jubbega-Schurega: achttiende-eeuwse kerken in een kring van bomen centraal in het dorp.
- Oudehorne: Kerk (1924) met nieuwbouw, klokkenstoel (voor 1550) en fundamente van

De lintbebouwing heeft een verspringende rooilijn en staat overwegend met de noklijn loodrecht op de staat.

Boerderijbebouwing met een forse korrelgrootte. Meer naar oosten is het dominante gebouwtype de boerderij.

Gorredijksterweg, kruising Schoterlandseweg: Op enkele plekken wordt de pandsgewijze opbouw van het lint onderbroken door bloksgewijze (meest naoorlogse) verenigingsbouw.

Een rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met een kap.

Schoterlandseweg: straatprofielen opgebouwd uit een rijweg met aan weerszijden een berm en fietspad.

Markante bebouwing: dubbele klokkenstoel te Katlijk.

2.3.5 Gebied 4 Tjongervallei

Bestaande monumenten en monumentale bomen

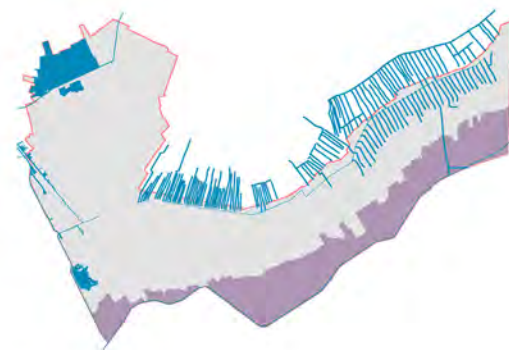
Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 232	Sevenaerspad 5	Oudehorne	MP 10	Brugwachterswoning
BBP 233	Sevenaerspad bij 5	Oudehorne	MP (2)	Sluis

Rijksmonument

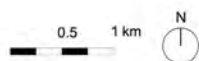
Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 42	Bij Schoterlandseweg (t.o. nr. 7)	Mildam	Molen

De gekanaliseerde Tjonger.

4 TJONGERVALLEI

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Gebiedstypering

De structuur van het landschap van Zuidoost-Friesland wordt nog altijd bepaald door de aanwezigheid van oude beekdalen die in de ijs tijden het smeltwater van de gletsjers afwaterden. De beekdalen van de Linde, Koningdiep en de Tjonger liggen parallel aan elkaar in oost-west richting en worden begrensd door hogere zandgronden met de woudontginningen (gebied 3). Het beekdal van de Tjonger is in de Middeleeuwen vanuit de beek in de richting van de dekzandrug ontgonnen. Twee ingrepen hebben grote invloed gehad op het landschap: de kanalisatie van de Tjonger (1886-1888) waardoor het bochtige karakter verdween en de ruilverkaveling (rond 1970) die voorzag in nieuwe rechte wegen met omvangrijke boerenbedrijven. De typische verkaveling van lange smalle stroken maakte plaats voor grootschalige intensief gebruikte landbouwgronden. Het landschap is uitgestrekt en open. De wegen en kavelgrenzen zijn onbeplant. De enige opgaande elementen zijn delen van heidegronden en boscomplexen die verspreid langs de Tjonger liggen (Katlijkerschar, Tolheksbos, Schuregaasterveld). De Tjongerdellen met restanten van Tjongermeanders en kleinschalige kavelstructuur herinneren aan het landschap van voor de kanalisatie en ruilverkaveling. Ten zuiden van de Schoterlandseweg (net voorbij de Bisschoplaan) is een pingoruïne te vinden.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

In het kader van de ruilverkaveling is een aantal nieuwe wegen aangelegd, te herkennen aan hun rechte loop: Tjongervallei, Houtwallen, Vogelweide, Miedwei. Langs de ruilverkavelingwegen staan op gelijke afstand van elkaar grootschalige boerenbedrijven met een dichte erfbeplanting. De 'boerderijeilanden' contrasteren met de openheid van het gebied. Van oorsprong is er weinig bebouwing te vinden in het Tjongerdal (te nat, slecht ontsloten), de weinige historische bebouwing is gelegen aan oude wegen en paden, die soms het verlengde zijn van voormalige wijken (10e wijk/Twitelderreed). Ook deze bebouwing ligt verspreid. Het westen is het meest open, hier ontbreekt weg- en kavelbeplanting. Enkel de Katlijkerschar, een als productiebos aangelegd bosgebied (later jachtgronden) breekt de zichten. In het oosten wordt de openheid doorbroken door enkele natuurgebieden met bos, heide of riet, en is een aantal noord-zuidwegen beplant met een bomenrij.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Enkelvoudig bebouwingslinten met bebouwing aan beide zijden van het lint, maar overwegend aan de zuidzijde.
- Een ijle bebouwingsstructuur, met 4 tot 20 open kavels tussen de bebouwing.
- Compacte erven met bebouwing omzoomd door een zware erfbeplanting: zogenaamde

'boerderijeilanden'.

- De bebouwing heeft de rooilijn kort en evenwijdig aan de weg en staat overwegend met de noklijn loodrecht op de straat. Door de aanleg van nieuwe ruilverkavelingswegen en het verdwijnen van oude paden is de oriëntatie van een enkele boerderij door de tijd veranderd: in plaats van met de voorgevel staan ze nu met de zijgevel evenwijdig aan de weg.
- Een bebouwingstypologie van boerderijen.
- Een forse korrelgrootte, meestal met een enkelvoudige massaopbouw.
- Een rechthoekige hoofdvorm van de bebouwing, overwegend één bouwlaag met een kap (schilddak).
- Het gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen) voor de oudere bebouwing en meer modern materialen voor de ruilverkavelingsboerderijen.
- Een overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.

Markante bebouwing met autonoom karakter:

- Tjongermolen 1869, poldermolen, herbouwd 1983 (Mildam)
- Sluis I, Sluis II, met sluiswachtershuisjes (Sevenaerpad, Nijberkoperweg).

Kaart 1930 en situatie nu: de ruilverkaveling (rond 1970) voorzag in nieuwe rechte wegen met omvangrijke boerenbedrijven. De typische verkaveling van lange smalle stroken maakte plaats voor grootschalige landbouwgronden.

Door de kanalisatie van de Tjonger (1886-1888) verdween het bochtige karakter van de beek. Het landschap ter weerszijden is uitgestrekt en open.

Overgang van het beekdal van de Tjonger (nat, dus met sloten als kavelscheiding) en de hogere zandgronden (droog en met houtsingels als kavelgrens).

Boerderij aan de ruilverkavelingsweg Tjongervallei. De afwijkende oriëntatie is te verklaren door de oorspronkelijk ligging van de boerderij aan een inmiddels verdwenen noord-zuid lopend pad.

Van oorsprong is er weinig bebouwing te vinden in het Tjongerdal (te nat, slecht ontsloten), de weinige historische bebouwing is gelegen aan oude wegen en paden: hier een woonhuis aan de Nijeberkoperweg.

In het oosten wordt de openheid doorbroken door enkele natuurgebieden met bos, heide of riet.

2.3.6 Gebied 5 Landgoederen

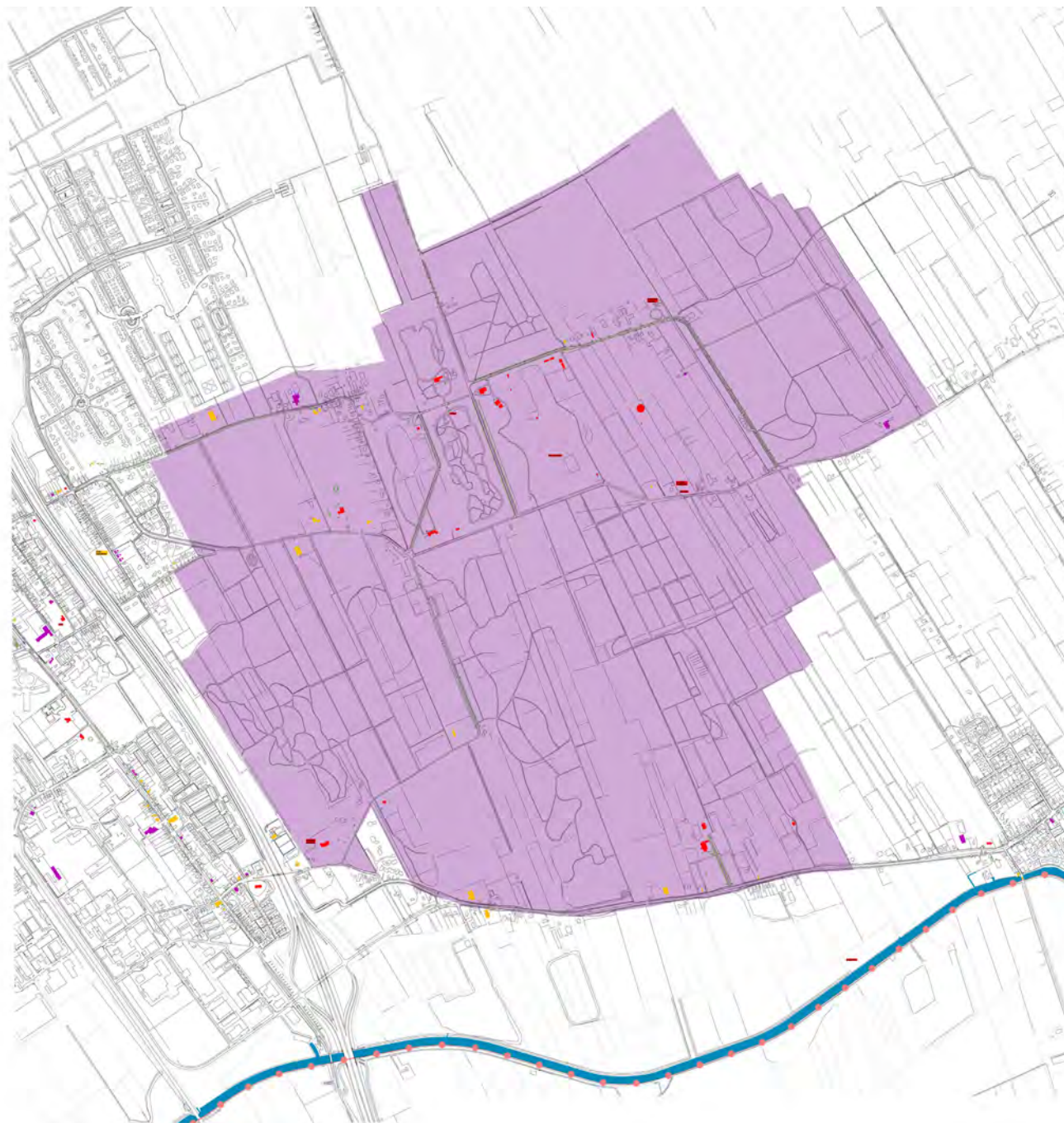
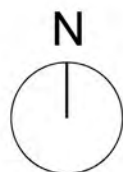
Landgoed in Oranjewoud.

5 LANDGOEDEREN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

0.5 1 km

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 213	Schoterlandseweg 5	Mildam	MP 9	Woning
BBP 25	Prins Bernhardweg 12	Oranjewoud	KP 7	Woning
BBP 26	Prins Bernhardweg 14	Oranjewoud	MP 12	Woning
BBP 27	Prins Bernhardweg 31	Oranjewoud	KP 8	Boerderij
BBP 28	Prins Bernhardweg 73	Oranjewoud	MP 9	Woning
BBP 142	Koningin Julianaweg 71	Oranjewoud	MP 10	Woning
BBP 143	Koningin Julianaweg 75	Oranjewoud	MP 11	Woning
BBP 144	Koningin Julianaweg 94	Oranjewoud	KP 7	Boerderij
BBP 185	Marijkemuoi-weg 1	Oranjewoud	RP 5	Woning
BBP 196	Bieruma Oostingweg 13	Oranjewoud	MP 10	Woning
BBP 204	Tjeerd Roslaan 13	Oudeschoot	MP 9	Boerderij
BBP 219	Schoterlandseweg 47	Oudeschoot	MP 10	Boerderij
BBP 221	Schoterlandseweg 57	Oudeschoot	MP 10	Boerderij
BBP 222	Schoterlandseweg 61	Oudeschoot	MP 10	Woning

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 49	Albertine Agnesweg 2	Oranjewoud	Woonhuis
RM 50	Bieruma Oostingweg 1	Oranjewoud	Landhuis
RM 51	Bieruma Oostingweg 5	Oranjewoud	Jagershuisje
RM 52	Bieruma Oostingweg (Berg v. Brongerga/Tjaarda's Bos)	Oranjewoud	Complex uitkijktoren, wandelbos en hekpijlers
RM 54	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Complex Klein Jagtlust
RM 55	Van Limburg Stirumweg 2	Oranjewoud	Complex Oranjestein
RM 56	Lindelaan 1	Oranjewoud	Buitenplaats Oranjewoud
RM 57	Marijkemuoi-weg / Brandeleane	Oranjewoud	Klokkestoel met klok
RM 58	Marijkemuoi-weg	Oranjewoud	Grafkelder
RM 59	Marijkemuoi-weg 7	Oudeschoot	Huis Klemburg
RM 60	Tjeerd Roslaan 4	Oudeschoot	Landhuisje
RM 61	Schoterlandseweg 45	Oudeschoot	Complex hoofdgebouw, woning, tuinaanleg, grafheuvel
RM 62	Schoterlandseweg 63	Oudeschoot	Complex boerderij, schuur en stookhok

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
102	Albertine Agnesweg	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	87
103	Bierema Oostingweg - Marijkemuoi-weg hoek	Oranjewoud	Grove den (Pinus sylvestris)	1
104	De Blocq van Scheltingaweg 1	Oranjewoud	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
105	Domineesingel	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	120
120	Lindelaan 1	Oranjewoud	Europese lariks (Larix decidua)	1
121	Lindelaan 1	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
122	Lindelaan 1	Oranjewoud	Amerikaanse eik (Quercus rubra)	1
123	Lindelaan 1	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	3
124	Lindelaan 2	Oranjewoud	Reuzenlebensboom (Thuja plicata)	1 + 12 bijstammen
125	Lindelaan 2	Oranjewoud	Beuk (Fagus sylvatica)	1 (tweestammig)
126	Lindelaan 2	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
127	Lindelaan 2	Oranjewoud	Japanse cipres (Chamaecyparis pisifera 'Filifera')?	2
128	Marijkemuoi-weg 7	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
129	Marijkemuoi-weg 9	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
130	Prins Bernhardweg	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	84 (deels in gebied 5, 6 en 7)
132	Prins Bernhardweg 12	Oranjewoud	Linde (Tilia europaea)	5
133	Prins Bernhardweg 61	Oranjewoud	Linde (Tilia europaea)	2
134	Tjaarda's laan	Oranjewoud	Beuk (Fagus sylvatica)	43
135	Tjaarda's laan	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	69
136	Woudsterweg	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	59
151	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
152	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
153	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Moseik (Quercus cerris)	1
154	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Tulpenboom (Liriodendron tulipiferum)	1
155	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Venijnboom (Taxus baccata)	2
156	Tjeerd Roslaan 1	Oudeschoot	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
83	Weversbuurt 22	Katlijk	Zomereik (Quercus robur)	1

Gebiedstypering

Gebied 5 is een cultuurlandschap, gesitueerd op een zandrug die van zuidwest naar noordoost is gericht. Het heeft een voornaam karakter door de aanwezigheid van vele buitens en wordt gekenmerkt door een grote mate van beslotenheid door de omvangrijke boscomplexen, afgewisseld met open weides en hakhoutpercelen. De afleesbaarheid van het landschap is groot: ontwikkelingen uit diverse perioden hebben een herkenbare landschappelijke structuur opgeleverd. In 1676 kocht prinses Albertine Agnes van Oranje-Nassau de buitenplaats Sickingastate met omliggende terreinen en boerderijen. Met de aanleg van parken en bossen veranderde zij de buitenplaats in een stadhouderslandgoed, sindsdien bekend onder de naam Oranjewoud. Na de komst van de prinses werd een steeds groter gedeelte van de zandgronden in beslag genomen door landgoederen. Naast de adellijke families kwamen halverwege de negentiende eeuw gegoede burgers naar de zandgronden. Zij bezaten geen landgoederen, maar brachten hun vrije tijd door in de bosrijke omgeving, waar al snel voorzieningen gebouwd werden: theekoepels, speeltuinen, een wandelvijver, een logement en een café. Na de Tweede Wereldoorlog werd Oranjewoud zoals het nu nog is: een bosrijke omgeving voor recreatie.

De aanwijzing van het beschermd dorpsgezicht Oranjewoud (RDMZ, nu RCE 2005) is momenteel in procedure.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

De belangrijkste doorgaande verbindingen lopen over de zuidwest-noordoost gerichte zandrug, terwijl de verkavelingsstructuur daar haaks op staat. Centraal liggen de landgoederen Oranjewoud en Oranjestein met hun tuinen, die in hoge mate bepalend zijn voor het aanzien en de sfeer. Het gebied daaromheen kenmerkt zich door een hoge mate van beslotenheid door de omvangrijke boscomplexen, afgewisseld met open weides en hakhoutpercelen. De kamerstructuur van het landschap wordt daarnaast bepaald door het uitgebreide patroon van (oprij)lanen (overwegend noord-zuidgericht) en houtwallen. Naast het contrast tussen het visueel open en het gesloten gebied zijn de scherpe randen van deze landgoederenzone naar het open beekdallandschap in het zuiden en het veenweidelandschap in het noorden van waarde. Clusters van overige bebouwing (woonhuizen en boerderijen) zijn er op twee plaatsen: langs de Prins Bernhardweg / Krukmanslaan en langs de Marijkemuoi-weg. Boerderijen concentreren zich langs de noordzijde van deze linten waardoor het agrarisch karakter en de open weidegronden hier overheersen. Aan de Marijkemuoi-weg ligt een begraafplaats met klokkenstoel.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Onregelmatig bebouwde linten met bebouwingsclusters van woonhuizen en boerderijen langs de Prins Bernhardweg,

Marijkemuoi-weg en de Krukmanslaan. De bebouwing concentreert zich bij de eerste twee aan de noordzijde van het lint, bij de laatste aan de westzijde. De linten worden onderbroken door omvangrijke kavels met landhuizen.

- De woonhuizen en boerderijen hebben een rooijlijn kort en evenwijdig aan de weg, staan met de bebouwing op de kop van de kavel en overwegend met de noklijn dwars op de straat.
- De bebouwingstypologie van het buitenhuis is opgebouwd uit overwegend twee verdiepingen met een kap. De korrelgrootte is fors. Daarnaast heeft het gebied een sterk agrarisch karakter. Boerderijen liggen zowel op prominente plekken in het gebied als ook langs de bebouwingslinten (Prins Bernhardweg en Marijkemuoi-weg). Woonhuizen staan op het terrein van de buitenplaats waar ze bij horen en in de linten. Ze bestaan in het algemeen uit één verdieping met kap (schilddak).
- Gebruik van traditionele bouwmaterialen (baksteen, dakpannen).
- Overwegend traditionele gevelindeling en compositie van gebouwen, met verticale gevelopeningen.
- De wegen in het gebied zijn eenvoudig van profiel (veelal onbestraat) en worden begrensd door groene bermen met een dicht laanbeplanting. De openbare ruimte is eenvoudig ingericht.

De centraal in het gebied gelegen landgoederen met hun tuinen en bijgebouwen zijn in hoge mate bepalend voor het aanzien en de sfeer van het gebied.

Kamerstructuur door de afwisseling tussen omvangrijke boscomplexen en open weides.

Uitgebreid patroon van (oprij)lanen met een noord-zuidgerichtheid.

Boerderijen liggen zowel op prominente plekken in het gebied als ook langs de bebouwingslinten (Prins Bernhardweg en Marijkemuoi-weg).

Clusters van overige bebouwing (woonhuizen en boerderijen) zijn er op twee plaatsen: langs de Prins Bernhardweg / Krukmanslaan en langs de Marijkemuoi-weg.

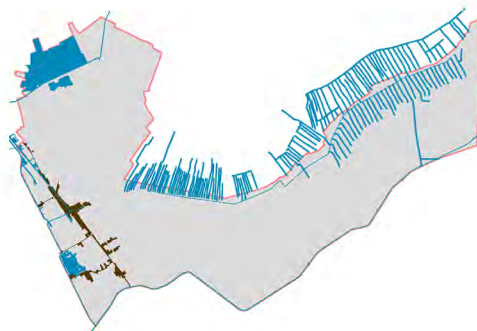

Aan de Marijkemuoi-weg ligt een begraafplaats met klokkenstoel.

2.3.7 Gebied 6 Ontwikkelingslinten

Heeresloot met Herenwal.

6 ONTWIKKELINGSLINT

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 154 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 15 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 2	Achter de Kerk t.o. 2	Heerenveen	MP (1)	Voormalige Kruiskerk
BBP 23	Badweg 85a	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 30	Breedpad 27	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 31	Breedpad 51	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 34	Compagnonsstraat 4	Heerenveen	KP 4	Woning
BBP 35	Compagnonsstraat 6 t/m 24	Heerenveen	KP 4	Woning
BBP 36	Compagnonsstraat 9 t/m 33	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 37	Van Dekemalaan 1	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 38	Van Dekemalaan 3	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 39	Dracht 7	Heerenveen	RP 5	Winkel/woning
BBP 40	Dracht 8	Heerenveen	MP 11	Winkel/woning
BBP 41	Dracht 16	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 42	Dracht 31	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 43	Dracht 32	Heerenveen	KP 7	Winkel/woning
BBP 44	Dracht 37	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 45	Dracht 66	Heerenveen	RP 4	Winkel/woning
BBP 46	Dracht 78	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 47	Dracht 92	Heerenveen	KP 7	Winkel/woning
BBP 48	Dracht 100	Heerenveen	KP 7	Winkel/woning
BBP 49	Dracht 140	Heerenveen	MP 11	Winkel/woning
BBP 50	Dubbele Regel 2	Heerenveen	KP 6	Brugwachterswoning
BBP 52	Burgemeester Falkenaweg 10	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 53	Burgemeester Falkenaweg 12	Heerenveen	RP 5	Kerk
BBP 54	Burgemeester Falkenaweg 18	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 55	Burgemeester Falkenaweg 48	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 56	Burgemeester Falkenaweg 49	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 57	Burgemeester Falkenaweg 50	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 58	Burgemeester Falkenaweg 52	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 59	Burgemeester Falkenaweg 53	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 60	Burgemeester Falkenaweg 55	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 61	Burgemeester Falkenaweg 58	Heerenveen	MP 11	Woning
BBP 62	Burgemeester Falkenaweg 60	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 63	Burgemeester Falkenaweg 61	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 64	Burgemeester Falkenaweg 65	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 65	Burgemeester Falkenaweg 72	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 66	Burgemeester Falkenaweg 88	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 67	Burgemeester Falkenaweg 90	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 68	Burgemeester Falkenaweg 95	Heerenveen	MP 11	Woning
BBP 69	Burgemeester Falkenaweg 97	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 70	Burgemeester Falkenaweg 106	Heerenveen	KP 6	Woning

BBP 71	Burgemeester Falkenaweg 108	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 72	Burgemeester Falkenaweg 110	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 73	Burgemeester Falkenaweg 138	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 74	Burgemeester Falkenaweg 140	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 75	Burgemeester Falkenaweg 159	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 76	Burgemeester Falkenaweg 171	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 77	Burgemeester Falkenaweg 191	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 78	Burgemeester Falkenaweg 193	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 79	Fok 9	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 80	Fok 13	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 81	Fok 14	Heerenveen	MP 14	Woning
BBP 82	Fok 21	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 83	Fok 24	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 84	Fok 25	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 85	Fok 27	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 86	Fok 28	Heerenveen	KP 6	Woning - v.h. kazerne
BBP 87	Fok 29	Heerenveen	KP 6	Woning - v.h. kazerne
BBP 88	Fok 36	Heerenveen	KP 7	Woning/kantoor
BBP 89	Fok 38	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 90	Fok 39	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 91	Fok 43	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 92	Fok 49	Heerenveen	MP 9	Pastorie
BBP 93	Fok 71	Heerenveen	KP 7	Woning/kantoor
BBP 94	Fok 72	Heerenveen	MP 9	Woning/kantoor
BBP 95	Fok 76	Heerenveen	MP 9	Kantoor
BBP 96	Fok 78	Heerenveen	MP 12	Theater
BBP 97	Gedempte Molenwijk 11	Heerenveen	KP 7	Pakhuis
BBP 98	Gedempte Molenwijk 13	Heerenveen	KP 8	Pakhuis
BBP 99	Gedempte Molenwijk 41	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 100	Gemeenteplein 81-83	Heerenveen	MP 11	Kantoor
BBP 101	Van Harensbad 48	Heerenveen	MP 12	Woning
BBP 102	Van Harensbad 52	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 103	Heideburen 11	Heerenveen	KP 8	Winkel/woning
BBP 104	Heideburen 41	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 105	Heideburen 47	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 106	Heideburen 71	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 107	Heideburen 85	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 108	Heideburen 87	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 120	Herenwal 2	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 121	Herenwal 4	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 122	Herenwal 4a	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 123	Herenwal 5	Heerenveen	RP 5	Woning

BBP 124	Herenwal 15	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 125	Herenwal 20	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 126	Herenwal 21	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 127	Herenwal 24	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 128	Herenwal 46	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 129	Herenwal 59	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 130	Herenwal 62-186	Heerenveen	MP (2)	Kademuur
BBP 131	Herenwal 71	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 132	Herenwal 74	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 133	Herenwal 95	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 134	Herenwal 123	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 135	Herenwal 137	Heerenveen	MP 12	Winkel, v.h. kerk
BBP 136	Herenwal 148	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 137	Herenwal 159	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 147	Sieger v.d. Laanstraat 73	Heerenveen	RP 3	Woning
BBP 151	Lindegracht 21	Heerenveen	KP 7	Winkel/woning
BBP 152	Leeuwarderstraatweg 60	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 167	Marktweg 46	Heerenveen	RP 5	Boerderij
BBP 168	Marktweg 57	Heerenveen	KP 6	Pastorie
BBP 169	Marktweg 59	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 170	Marktweg 66	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 171	Marktweg 69	Heerenveen	MP 10	Woning
BBP 172	Marktweg 72	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 173	Het Meer 17	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 174	Het Meer 29	Heerenveen	KP 6	Winkel, woonhuis
BBP 175	Het Meer 35	Heerenveen	RP 4	Winkel, woonhuis
BBP 183	Minckelersstraat 11+36	Heerenveen	MP 10	School
BBP 186	Nieuwburen 16	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 187	Nieuwburen 26	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 188	Nieuwburen 36	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 189	Nieuwburen 60	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 190	Nieuwburen 62	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 191	Nieuwburen 66	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 192	Nieuwburen 68	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 193	Nieuwburen 82	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 194	Nieuwburen 84	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 197	Oude Koemarkt 1	Heerenveen	KP 7	Winkel/woning
BBP 198	Oude Koemarkt 2	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 199	Oude Koemarkt 4	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 200	Oude Koemarkt 10	Heerenveen	MP12	Woning
BBP 201	Paul Krugerkade 1 12	Heerenveen	MP12	Winkel/woning
BBP 205	Rotstergaastweg 16	Heerenveen	KP 8	Boerderij

BBP 208	Rottumerweg bij 12	Heerenveen	MP(1)	Oorlogsgraven
BBP 209	Schans 31	Heerenveen	KP	Woning/werkplaats
BBP 210	Schans 32-34	Heerenveen	MP 9	Bedrijfspan
BBP 211	Schans 41	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 212	Schoolstraat 6	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 214	Schoterlandseweg 13	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 234	Stationsstraat 1	Heerenveen	MP 11	Winkel/woning
BBP 240	Tolhuisweg 1	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 241	Tolhuisweg 11	Heerenveen	MP 9	Woning
BBP 242	Tolhuisweg 49	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 243	Trambaan 12	Heerenveen	MP 12	Woning
BBP 248	Vleesmarkt 1a	Heerenveen	KP 8	Winkel/woning
BBP 249	Vleesmarkt 2	Heerenveen	RP 4	Winkel/woning
BBP 250	Vleesmarkt 6	Heerenveen	KP 6	Winkel/woning
BBP 251	Vleesmarkt 8	Heerenveen	RP 8	Winkel/woning
BBP 252	Vleesmarkt 9	Heerenveen	MP 10	Winkel
BBP 254	Wolvegasterweg 2	Heerenveen	RP 5	Boerderij
BBP 255	Wolvegasterweg 6	Heerenveen	RP 5	Woning/werkplaats
BBP 206	Rotstergaastweg 30	Nieuweschoot	RP 4	Boerderij
BBP 207	Rotstergaastweg bij 30	Nieuweschoot	MP(1)	Grafmonument
BBP 215	Schoterlandseweg 17	Nieuwehorne	MP 9	Boerderij
BBP 139	Koningin Julianaweg 41	Oranjewoud	KP 6	Woning
BBP 140	Koningin Julianaweg 43	Oranjewoud	KP 6	Woning
BBP 141	Koningin Julianaweg 55	Oranjewoud	MP 10	Boerderij
BBP 253	Koningin Wilhelminaweg 61	Oranjewoud	KP 6	Woning

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 6	Breedpad 21	Heerenveen	Herenhuis
RM 7	Crackstraat 13	Heerenveen	Complex kerk en pastorie
RM 8	Burgemeester Falkenaweg 99	Heerenveen	Woning
RM 9	Fok 18	Heerenveen	Woning
RM 10	Fok 46	Heerenveen	Woning
RM 11	Fok 50	Heerenveen	Fabriek
RM 12	Gemeenteplein 33-37	Heerenveen	Oenema State (Grovenstins State)
RM 13	Van Harensdijk 50	Heerenveen	Herenhuis
RM 14	Heideburen 97	Heerenveen	Buitenplaats Voormeer
RM 15	Koningin Julianaweg 2	Heerenveen	Tolhuis
RM 16	Koningin Julianaweg 38	Heerenveen	Woning
RM 17	Lindegracht 23	Heerenveen	Bank
RM 19	Marktweg 75	Heerenveen	Herema State
RM 20	Marktweg 77	Heerenveen	Woning

RM 22	Nieuwburen 10	Heerenveen	Herenhuis
RM 23	Nieuwburen 12	Heerenveen	Herenhuis
RM 25	Oude Koemarkt 14	Heerenveen	Crackstate (gemeentehuis)
RM 26	Schoterlandseweg 24	Heerenveen	Kerk
RM 27	Stationsstraat 6	Heerenveen	Woning
RM 29	Vermaningsteeg 5	Heerenveen	Doopsgezinde Vermaning
RM 30	Koningin Wilhelminaweg 11	Heerenveen	Complex villa en prieel
RM 47	Rotstergaastweg 43	Nieuweschoot	Kerk en klokkestoel
RM 48	Rotstergaastweg 95	Nieuweschoot	Boerderij
RM 53	Koningin Julianaweg 45	Oranjewoud	Woning

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
13	Achter de kerk	Heerenveen	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
14	Achter de kerk	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
15	Burgemeester Falkenaweg	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	24
16	Burgemeester Falkenaweg 10	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	2
17	Burgemeester Falkenaweg 12	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	2
18	Burgemeester Falkenaweg 54	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
19	Burgemeester Falkenaweg 58	Heerenveen	Treurbeuk (Fagus sylvatica pendula)	1
20	Burgemeester Falkenaweg 58	Heerenveen	Walnoot (Juglans regia)	1
21	Burgemeester Falkenaweg 58	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
22	Burgemeester Falkenaweg 58	Heerenveen	Plataan (Platanus x acerifolia)	1
23	Burgemeester Falkenaweg 95	Heerenveen	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
24	Burgemeester Falkenaweg 97	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
25	Burgemeester Falkenaweg 123	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
26	Burgemeester Falkenaweg 123	Heerenveen	Plataan (Platanus x acerifolia)	2
27	Burgemeester Falkenaweg 125	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
28	Van Dekemalaan 1	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
29	Dracht 15	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
30	Fok	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	24
31	Fok 46	Heerenveen	Beuk (Fagus sylvatica)	1
32	Fok 46	Heerenveen	Esdoorn (Acer pseudoplatanus)	1
33	Fok 46	Heerenveen	Treurbeuk (Fagus sylvatica 'Pendula')	2
34	Minckelersstraat 11	Heerenveen	Italiaanse populier (Populus nigra 'Italica')	1
35	Minckelersstraat 11	Heerenveen	Venijnboom (Taxus baccata)	1
36	Minckelersstraat 11	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
37	Minckelersstraat 11	Heerenveen	Peer (Pyrus communis)	1, 2-stammig
38	Heideburen 71	Heerenveen	Walnoot (Juglans regia)	1
39	Heideburen 97	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
40	Heideburen 97	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
41	Heremaweg - Blausingel kruising	Heerenveen	Beuk (Fagus sylvatica)	1

42	Heremaweg 18	Heerenveen	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	4
43	Heremaweg 18	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	9
46	Jousterweg 7	Heerenveen	Es (Fraxinus excelsior)	1
47	Koningin Wilhelminaweg 23	Heerenveen	Reuzenlebensboom (Thuja plicata)	1
48	Leeuwarderstraatweg 44	Heerenveen	Schietwilg (Salix alba)	1
49	Leeuwarderstraatweg 134	Heerenveen	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	2
50	Marktweg 75	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
51	Marktweg 75	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
52	Marktweg 75	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	8
53	Marktweg 75	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
54	Marktweg 77	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica purpurea)	1
55	Marktweg 77	Heerenveen	Wilg (Salix alba)	1
56	Marktweg 79	Heerenveen	Beuk (Fagus sylvatica)	1
62	Nieuwburen	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
64	Rottumerweg t.o. nr. 11	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	2
65	Schoolstraat 1	Heerenveen	Amerikaanse eik (Quercus rubra)	3
66	Schoolstraat 1	Heerenveen	Linde (Tilia europaea)	1
67	Stationsstaat 4	Heerenveen	Beuk (Fagus sylvatica)	1
68	Stationsstraat 6	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
69	Stationsstraat 6	Heerenveen	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
74	Tolhuisweg	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	30
75	Tolhuisweg 16	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	13
106	Koningin Julianaweg 47	Oranjewoud	Apeboom (Araucaria araucana)	1
107	Koningin Julianaweg 55 (boerderij is weg)	Oranjewoud	Beuk (Fagus sylvatica)	5
115	Koningin Wilhelminaweg 43	Oranjewoud	Beuk (Fagus sylvatica)	1
116	Koningin Wilhelminaweg 56	Oranjewoud	Beuk (Fagus sylvatica)	1
117	Koningin Wilhelminaweg 56	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1
118	Koningin Wilhelminaweg voor 57a	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	1
119	Koningin Wilhelminaweg na 69	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	14
130	Prins Bernhardweg	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	84 (deels in gebied 5, 6 en 7)
138	Leeuwenhoekweg, van 2	Oudeschoot	Krimlinde (Tilia europeae 'Euchlora')	1
141	Marktweg	Oudeschoot	Zomereik (Quercus robur)	
142	Marktweg 9	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	1
143	Marktweg 15	Oudeschoot	Zomereik (Quercus robur)	1
144	Schoterlandseweg voor nr. 13	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	2
145	Schoterlandseweg 14	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	2
146	Schoterlandseweg 19	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	2
147	Schoterlandseweg 31	Oudeschoot	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
157	Wolvegasterweg tot aan Tjonger	Oudeschoot	Zomereik (Quercus robur)	46
158	Wolvegasterweg 2	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	1
159	Wolvegasterweg 2	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	2
160	Wolvegasterweg 22	Oudeschoot	Linde (Tilia europaea)	3

Gebiedstypering

De basis voor dit langgerekte en plaatselijk vertakte gebied is de historische route tussen Leeuwarden en Zwolle. Halverwege de zestiende eeuw lieten de Heeren van 't Veen dwars op deze route de Schoterlandse Compagnonsvaart aanleggen voor het transport van turf uit de oostelijker gelegen veengronden. Het turf werd afgevoerd naar het noorden via de Heeresloot, een vaart van het beginpunt van de Schoterlandse Compagnonsvaart richting Leeuwarden. Het resultaat van dit knooppunt was Heerenveen: een plaatselijke verdikking van de route waar zich commerciële en bestuurlijke voorzieningen met een regionale functie concentreerden. De uitbreiding van deze kern tot aan de Tweede Wereldoorlog is onderdeel van gebied 6.

Al vroeg in de geschiedenis had de historische route diverse zijtakken naar naburige dorpen die nog steeds herkenbaar zijn en onderdeel van gebied 6: de Joustergeweg naar Joure, de Rottumerweg naar Rottum, Rotstergaastweg naar Rotstergaast, de Schans naar Terband en de Koning Julianaweg en Koningin Wilhelminaweg beide richting Oranjewoud. Enkele van deze zijtakken maken onderdeel uit van de stedelijke groei van Heerenveen, anderen niet.

De historische ontwikkeling van gebied 6 is duidelijk afleesbaar in de kaarten afgebeeld bij de historische ontwikkelingsschets (§ 2.1).

Het gebied 6 is sterk verweven met de aangrenzende

gebieden 7, 8, 9 en 10. De ruimtelijke relaties worden genoemd daar waar ze van groot belang zijn.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Het structurerende element in gebied 6 is de oude noord-zuid-route van Leeuwarden naar Zwolle. Deze lijn heeft niet alleen steeds wisselende straatnamen, maar ook een steeds verschillend karakter met eigen beeldkenmerken. De straatnamen van noord naar zuid: Leeuwarderstraatweg, Fok/Herenwal, Dracht, Burgemeester Falkenaweg, Tolhuisweg en Marktweg.

Het is het meest verstedelijkt gebied in de gemeente Heerenveen, waar nauwelijks nog landschapselementen zichtbaar zijn. Omdat het gebied vooral een in de tijd bebouwde lijn is zonder planmatige stedenbouwkundige beeldkenmerken, is gekozen om de stedenbouwkundige beeldkenmerken te beschrijven samen met de kenmerken van het bebouwingsbeeld.

In gebied 6 zijn vier sferen met een eigen bebouwingsbeeld te onderscheiden.

1. Grote bouwvolumes in de historische kern
2. Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers
3. Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route
4. Agrarische zijtakken

1. Grote bouwvolumes in de historische kern

De historische kern in de bocht van de Heeresloot met de Schoterlandse Compagnonsvaart, achter de Fok en Lindegracht, maar tussen K.R. Poststraat, Kleine Kerkstraat, Kerkstraat en Achter de Kerk. Oorspronkelijk bestond dit gebied uit enkele grote bouwvolumes met daartussen bebouwing met een kleine korrel. Na de twintigste-eeuwse ontwikkelingen werd het een stedenbouwkundig en architectonisch weinig samenhangend gebied met als historische basis de resten van de Kruiskerk, het Posthuis en Crackstate en een dominante positie voor de grote bouwvolumes. Twintigste-eeuwse ontwikkelingen waren de bouw van de Heilige Geestkerk in de jaren dertig en de meer recente bouw van het gemeentehuis en aanleg van de parkeergarage onder het Geert Willigenplein.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Bebouwing met overwegend flinke korrelgrootte.
- Bebouwing heeft sterk autonoom karakter en weinig relatie met de omliggende bebouwing, met gevaar voor achterkantenproblematiek.
- Grote bouwvolumes worden afgewisseld met enkele bebouwingsvelden ingevuld met een veel kleinere korrel, zoals tussen westkant Crackstraat en Fok en aan Achter de Kerk.
- Groene openbare ruimte: rondom de Heilige Geestkerk, rondom Crackstate en een bescheiden parkje tussen Crackstate en Haskestate.

Markante bebouwing met autonoom karakter in de

Grote bouwvolumes in de historische kern
Historische kern van Heerenveen, 1931. Hier is het een relatief groen gebied met enkele grote bouwvolumes en daartussen bebouwing met een kleine korrelgrootte. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Grote bouwvolumes in de historische kern
Historische kern van Heerenveen, 1955. Het gebied raakt volgebouwd met bebouwing met een kleine korrelgrootte. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Grote bouwvolumes in de historische kern
Zeventiende-eeuwse Crackstate in de historische kern. Eén van de grote historische bouwvolumes in de kern.

Grote bouwvolumes in de historische kern
Heilige Geestkerk aan de Crackstraat. Gebouw met autonoom karakter en weinig relatie met de omliggende bebouwing. [Flickr]

Grote bouwvolumes in de historische kern
Haskestate aan de K.R. Poststraat. Eén van de grote naoorlogse bouwvolumes in de kern.

Grote bouwvolumes in de historische kern
Stationsgebied met eigen stedenbouwkundige beeldkenmerken en eigen bebouwingsbeeld.

historische kern:

- Heilige Geestkerk
- Posthuis
- Gemeentehuis
- Crackstate
- Haskestate (woongebouw)
- KPN-gebouw

2. Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van de belangrijkste historische dragers (waterwegen) in het gebied: Herenwal, Fok, Lindegracht, Heideburen, Het Meer, Breedpad, Van Harenspad, Nieuwburen en Dracht.

- Bebouwing op beide kaden aan de Heeresloot en Schoterlandse Compagnonsvaart.
- Kades aan de westkant van de Heeresloot en aan weerszijden van de Schoterlandse Compagnonsvaart, uitgevoerd als harde grens: gemetselde kademuren.
- Boombepanting aan de waterwegen, met een 'groene verdikking' in de bocht (Achter de Kerk). Dichtheid van bepanting varieert van hoge dichtheid aan de Fok tot lage dichtheid aan de Lindegracht. De Herenwal en Nieuwburen hebben helemaal geen boombepanting.
- Einde van de historische waterweg Schoterlandse Compagnonsvaart ter hoogte van Huize Voormeer.
- Park rond Huize Voormeer is de grootste groene

openbare ruimte in gebied 6.

Uitzonderingen

De Dracht is een uitzondering omdat hier geen historische waterweg loopt. Oorspronkelijk, voor de stichting van Heerenveen, liep een waterloop langs deze oude route tussen Zwolle en Leeuwarden. Deze is inmiddels niet meer herkenbaar in het moderne straatbeeld. Voor de Dracht gelden wel de algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken wat betreft bebouwing.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De algemene beeldkenmerken van de pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing georiënteerd op de belangrijkste historische dragers (waterwegen) in het gebied: Herenwal, Fok, Lindegracht, Heideburen, Het Meer, Breedpad, Van Harenspad, Nieuwburen en Dracht.

- Hoofdzakelijk pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing van bescheiden korrelgrootte.
- Bebouwing heeft dezelfde rooilijn direct aan de openbare weg, vaak staat de nok hier loodrecht op.
- Georiënteerd op de historische waterwegen. De Dracht is een uitzondering: hier geen waterweg, maar wel dezelfde beeldkenmerken als aan de Heeresloot en Schoterlandse Compagnonsvaart.
- Voornaamste bouwperiode van deze bebouwing is de negentiende en eerste helft twintigste eeuw.
- Afwisseling van functies: wonen en werken.
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen.
- Op enkele plekken afwisseling door bebouwing

van een grotere korrel en vaak uit de naoorlogse bouwperiode.

- Bebouwingsbeeld geldt ook voor straten achter de belangrijkste dragers, zoals de Parallelweg, Badweg en Gedempte Molenwijk

Uitzonderingen

- Ondanks de ligging aan een historische waterweg sluit de Fok wat betreft bebouwingsbeeld aan bij de derde sfeer, die van vrijstaande bebouwing.
- Het terrein tussen de Herenwal en het station heeft een geheel eigen naoorlogse stedenbouwkundige opzet met vooral grote, vrijstaande bouwvolumes.
- Einde van de historische waterweg Schoterlandse Compagnonsvaart ter hoogte van Huize Voormeer. Het bebouwingsbeeld ten oosten hiervan sluit aan bij die van de lintbebouwing van Heerenveen tot Bontebok in gebied 2

3. Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van de historische route van Zwolle naar Leeuwarden: Leeuwarderstraatweg, Fok, Burgemeester Falkenaweg, Tolhuisweg, Sieger van der Laanstraat.

- Bebouwing aan beide zijden van het lint.
- Profiel van een doorgaande weg: geasfalteerde rijstroken met vrije fietspaden of ventwegen, brede groene bermen en laanbepanting.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Heeresloot met Herenwal aan de overkant. De vaart wordt aan de kant van de Herenwal begrensd door een harde kademuur met direct aan de openbare weg bebouwing.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Groene verdikking in de bocht van Heeresloot naar het Breedpad.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Einde van de historische waterweg ter hoogte van Huize Voormeer. In de jaren zestig werd de Schoterlandse Compagnonsvaart gedempt.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

De Dracht is geen historische waterweg, maar wat bebouwingsbeeld betreft sluit het aan bij de bebouwing aan de waterwegen in de historische kern.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan de Dracht.

Pandsgewijze en aaneengesloten bebouwing aan historische dragers

Badweg, achter de belangrijke historische drager de Dracht. Hier geldt hetzelfde bebouwingsbeeld.

Uitzonderingen

Enkelzijdige bebouwing passend in het beschreven bebouwingsbeeld op het deel van de weg tussen de kernen Heerenveen en Oudeschoot. De bebouwing aan de westkant hoort bij gebied 8 en is een voorbeeld van naoorlogse planmatige uitbreiding van het lint.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De algemene beeldkenmerken van de pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan de historische route van Zwolle naar Leeuwarden:

- Hoofdzakelijk pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op kavels met genoeg groen. Het aandeel bebouwd oppervlak op een kavel neemt af naarmate de afstand tot de kern van Heerenveen groter wordt.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte. Vaak staat de nok loodrecht op de rooilijn.
- Georiënteerd op de doorgaande route tussen Zwolle en Leeuwarden: Leeuwarderstraatweg, Fok, Burgemeester Falkenaweg, Tolhuisweg, Marktweg.
- Voornaamste bouwperiode van deze bebouwing is de negentiende en eerste helft twintigste eeuw, met een zwaartepunt in de jaren dertig van twintigste eeuw.
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen.
- Op enkele plekken afwisseling door bebouwing van een grotere korrel en vaak uit de naoorlogse bouwperiode.
- Bebouwingsbeeld geldt ook voor enkele

vertakkingen van de doorgaande route: Schans, Koningin Julianaweg en Koning Wilhelminaweg.

4. Agrarische zijtakken

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

Algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van de zijwegen aan de doorgaande historische route naar de naburige dorpen. Het oorspronkelijke agrarische karakter van de zijwegen (agrarische lintbebouwing in een open landschap) is in meer of mindere mate aangetast door de bebouwing in de aangrenzende gebieden. De Joustergaastweg is grotendeels omgeven door een industriegebied met grote industriële bouwvolumes; de Rottumerweg door woonbebouwing in een groene omgeving; de Rotstergaastweg door woonbebouwing in een groene omgeving aan de noordkant en open weidelandschap en industrie aan de zuidkant.

- Oorspronkelijke agrarische paden zijn getransformeerd in doorgaande asfaltwegen met vrije fietspaden, brede groene bermen met boomgroepen.

Uitzonderingen

- Aan de Joustergaastweg geen boombeplanting of boomgroepen.
- De Rotstergaastweg heeft een tracé met meer bochten en meer relatie met het open weidelandschap aan de zuidkant.

Kenmerken bebouwingsbeeld

Algemene beeldkenmerken van de zijwegen aan de doorgaande historische route. Het oorspronkelijke agrarische karakter van deze routes naar naburige dorpen is in meer of mindere mate aangetast door de bebouwing in de aangrenzende gebieden. De Joustergaastweg is grotendeels omgeven door een industriegebied met grote industriële bouwvolumes; de Rottumerweg door woonbebouwing in een groene omgeving; de Rotstergaastweg door woonbebouwing in een groene omgeving aan de noordkant en open weidelandschap en industrie aan de zuidkant. De algemene beeldkenmerken voor de bebouwing van deze voormalige agrarische zijwegen:

- Zeer verspreide boerderijen op ruime en groene kavels.
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen.

Uitzonderingen

- De Rotstergaastweg heeft een minder agrarisch karakter door de lintbebouwing met kleine korrelgrootte (woningen).

Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route
Leeuwarderstraatweg met brede groene bermen aan de Heeresloot.

Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route
Enkele repeterende bouwblokken aan de Burgemeester Falkenaweg.

Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route
Vooroorlogse vrijstaande woningen aan de Burgemeester Falkenaweg.

Pandsgewijze en vrijstaande bebouwing aan historische route
Lintbebouwing in de historische kern Oudeschoot aan de historische route van Zwolle naar Leeuwarden.

Agrarische zijtakken
Oorspronkelijke verbinding tussen dorpen is veranderd in doorgaande en efficiënte verkeersweg.

Agrarische zijtakken
Oorspronkelijke agrarische bebouwing heeft functie van omgeving aangenomen: boerderij aan Jousterweg in gebruik als grootwinkelbedrijf.

2.3.8 Gebied 7 Groen wonen

Monument C. van Maasdijk.

7 GROEN WONEN

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Beeldbepalend Pand

Nr	Adres	Plaats	Status	Gebouwtype
BBP 19	Asterstraat 5	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 20	Asterstraat 7	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 21	Asterstraat 9	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 22	Asterstraat 11	Heerenveen	RP 4	Woning
BBP 51	Eikenlaan 22	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 109	Jacob Hepkemastraat 7	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 110	Jacob Hepkemastraat 9	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 111	Jacob Hepkemastraat 11	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 112	Jacob Hepkemastraat 13	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 113	Jacob Hepkemastraat 15	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 114	Jacob Hepkemastraat 17	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 115	Jacob Hepkemastraat 19	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 116	Jacob Hepkemastraat 41	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 117	Jacob Hepkemastraat 43	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 118	Jacob Hepkemastraat 45	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 119	Jacob Hepkemastraat 47	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 145	J.H. Kruisstraat t.o. 9	Heerenveen	MP (2)	Bank
BBP 146	J.H. Kruisstraat 15	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 153	Van Maasdijkstraat 3	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 154	Van Maasdijkstraat 4	Heerenveen	KP 6	Kantoor
BBP 155	Van Maasdijkstraat 5	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 156	Van Maasdijkstraat 6	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 157	Van Maasdijkstraat 8	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 158	Van Maasdijkstraat 9	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 159	Van Maasdijkstraat 10	Heerenveen	KP 6	Woning
BBP 160	Van Maasdijkstraat 12	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 161	Van Maasdijkstraat 18	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 162	Van Maasdijkstraat 24	Heerenveen	MP 11	Woning
BBP 163	Van Maasdijkstraat 26	Heerenveen	MP 11	Woning
BBP 164	Van Maasdijkstraat 41	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 165	Van Maasdijkstraat 42	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 166	Van Maasdijkstraat 44	Heerenveen	RP 5	Woning
BBP 235	Thialfweg 17	Heerenveen	MP 10	School
BBP 236	Thialfweg 43	Heerenveen	MP 14	Woning
BBP 237	Thialfweg 46	Heerenveen	KP 7	Woning
BBP 238	Thialfweg t.o. 46	Heerenveen	MP (2)	Gedenkteken
BBP 239	Thialfweg t.o. 46	Heerenveen	MP (2)	Verzetsmonument

BBP 258	Zonnebloemstraat 64	Heerenveen	KP 8	Woning
BBP 3	Lollius Ademalaan t.o. 39	Oranjewoud	MP(1)	Begraafplaats

Rijksmonument

Nr	Adres	Plaats	Gebouwtype
RM 18	Van Maasdijkstraat 17	Heerenveen	Woning
RM 24	K.R. Poststraat 7	Heerenveen	Woning en pakhuis
RM 28	Tjepkemastraat	Heerenveen	Korenmolen

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
70	Thialfweg - Buitenbaan kruising	Heerenveen	Amerikaanse eik (Quercus rubra)	2
71	Thialfweg - Buitenbaan kruising	Heerenveen	Beuk (Fagus sylvatica)	1
72	Thialfweg - Buitenbaan kruising	Heerenveen	Zomereik (Quercus robur)	16
73	Thialfweg 43	Heerenveen	Plataan (Platanus x acerifolia)	1
108	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Paardenkastanje (Aesculus hippocastanum)	1
109	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Plataan (Platanus x acerifolia)	1
110	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Trompetboom (Catalpa bignonioides)	1
111	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Linde (Tilia europaea)	2
112	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Linde (Tilia europaea)	13
113	Koningin Julianaweg 73	Oranjewoud	Californische cypris (Chamaecyparis lawsoniana)	5
114	Koningin Julianaweg 75	Oranjewoud	Treurbeuk (Fagus sylvatica 'Pendula')	1
130	Prins Bernhardweg	Oranjewoud	Zomereik (Quercus robur)	84 (deels in gebied 5, 6 en 7)
131	Prins Bernhardweg 4	Oranjewoud	Bruine beuk (Fagus sylvatica 'Purpurea')	1

Gebiedstypering

Gebied 7 bestaat uit twee geografisch gescheiden gebieden: een noordelijk gebied achter de ontwikkelingslinten in de bocht van de rijkswegen A7 en A32 en een zuidelijk gebied ten oosten van het ontwikkelingslint Tolhuisweg en tussen de verbindingswegen met Oranjewoud.

Het noordelijk gebied was tot in de Tweede Wereldoorlog een nagenoeg onbebouwd weidegebied en voorpost naar het buitengebied van de plaats Heerenveen. Uitzondering in het open landschap was het Hepkema's Bos. Het groene landschap nabij de historische kern werd toen gebruikt voor perifere functies: een ijsbaan (sinds 1892), een sportpark (sinds eind jaren twintig van de twintigste eeuw) en een ziekenhuis (sinds eind jaren twintig op de huidige locatie aan de zuidkant van de Thialfweg).

In de jaren dertig werd, volgens een uitbreidingsplan uit 1931, de eerste planmatige woonwijk van Heerenveen aangelegd. Ter weerszijden van de Van Maasdijkstraat (oa Leliestraat, Tjepkemastraat) verrees een buurtje met een tuindorpkarakter: grote, vrijstaande of dubbele, woonhuizen aan brede straten met hier en daar een klein plantsoen (einde Jacob Hepkemastraat).

De belangrijkste naoorlogse ontwikkeling was de aanleg van de rijkswegen 7 en 32 in de eerste helft van de jaren vijftig. (Oorspronkelijk lag de A32 op de grens van gebied 7 en pas sinds de jaren negentig volgt de rijksweg het oostelijker huidige tracé). Hiermee tekende zich een scherpe grens af

tussen de plaats Heerenveen en het buitengebied. Het nieuw begrensde gebied werd steeds dichter bebouwd, met voornamelijk woningen: enkele straten met rijenwoningen rond de Kolklaan, woonblokken aan weerszijden van de K.R. Poststraat, maar vooral een hele nieuwe wijk in de bocht van de Zonnebloemstraat.

Vanaf de jaren zestig werd gebouwd aan nieuwe stedelijke voorzieningen in het gebied: in het noordelijkste deel van het gebied, nabij de rijkswegen, verrezen een bescheiden industriestreek, een motel en een rijksscholengemeenschap. Gelijktijdig bleef het ziekenhuis tot in de jaren negentig uitbreiden tot een omvangrijk regionaal zorgcentrum.

Een volgende ingrijpende ruimtelijke verandering was de verplaatsing van het sportpark naar een zuidelijker locatie in Heerenveen in de jaren negentig. Op het vrijgekomen terrein verrees vervolgens een villawijk rond het noordelijke deel van de Kastanjelaan en een complex van het GGZ rond het zuidelijk deel van de Kastanjelaan.

Het noordelijk gebied heeft geen dominante structuur als drager voor het hele gebied, maar wel enkele ruimtelijke eenheden met een dragende functie: de Kastanjelaan, de Hepkema-bosjes, Zonnebloemstraat en de K.R. Poststraat.

Het zuidelijk gebied ligt tussen de twee historische verbindingen met Oranjewoud: de Koningin Julianaweg/ Prins Bernardweg, een weg op een voormalige leidijk aangelegd in het midden van de negentiende eeuw als kering tussen de moerassen, en de Koningin Wilhelminaweg, die al op een kaart uit 1680 herkenbaar is. Aan deze linten werd al vroeg

gebouwd, maar het gebied erachter, dat tot gebied 7 behoort, bleef nagenoeg onbebouwd tot aan de Tweede Wereldoorlog. Uitzondering waren de Lollius Ademalaan en Brouwerslaan, die in de jaren dertig werden bebouwd met woningen.

Grote ruimtelijke ingrepen na de oorlog bepalen nog steeds het karakter van het gebied. De meest ingrijpende verandering is de aanleg van de Rijksweg A32, die de Tolhuisweg als doorgaande route tussen Zwolle en Leeuwarden verving. Deze weg verdeelt het zuidelijk deel van gebied 7 onverbiddelijk in twee zelfstandige gebieden. De andere ingrepen zijn aan de oostkant van de rijksweg de aanleg van het bungalowpark Woudzoom in de jaren zestig en aan de westkant van de snelweg de aanleg van Appelhof, een woonbuurt uit de tweede helft van de jaren zestig. Net als het noordelijk deel heeft het zuidelijk deel van gebied 7 geen dominante drager voor het hele gebied, maar wel enkele secundaire dragers. Deze lopen allen evenwijdig aan de Tolhuisweg, het historische ontwikkelingslint: Brouwerslaan, Altenalaan en Lollius Ademalaan.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Vanwege het ontbreken van dominante dragers of ruimtelijke structuren is gebied 7 een divers gebied betreft ruimtelijke beeldkenmerken op zowel stedenbouwkundige als architectonische schaal. De verschillen wat betreft functie, bouwperiode, verkaveling en korrelgrootte zijn groot. In het noordelijk en zuidelijk gebied zijn

Het noordelijk deel van gebied 7 was in 1931 nog nagenoeg onbebouwd. Op de voorgrond het spoor, in het midden het ziekenhuis. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

In 1951 is de Bloemenbuurt in aanbouw. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

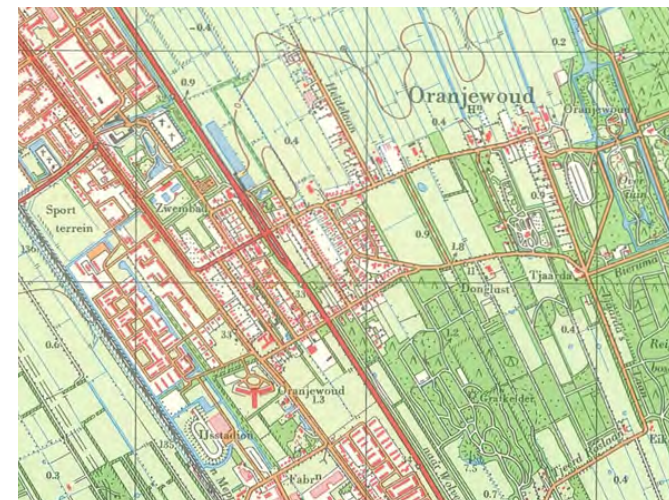
De rotonde als knooppunt tussen de rijkswegen A32 en A7 in 1963. Tussen de A32 en Schans zijn de Hepkema-bosjes en de sportvelden zichtbaar. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Bestemmingsplan Noord I, door Kuiper, Gouwetor en De Ranitz, 1959. De belangrijkste bestemming is groen: sportvelden en Hepkema-bosjes. In rood bijzondere bebouwing (school). [Archief KC]

Het zuidelijk deel van gebied 7 was in 1930 nog nagenoeg onbebouwd. Alleen lintbebouwing aan de historische wegen (onderdeel gebied 6). [Grote Historische Atlas 1926-1934, Friesland]

Het zuidelijk deel in 1971, na de naoorlogse ingrepen als de aanleg van de rijksweg, van het bungalowpark Woudzoom en van de woonbuurt Appelhof. [Gemeente Heerenveen]

respectievelijk drie sferen en twee sferen te onderscheiden met eigen beeldkenmerken op zowel stedenbouwkundig en landschappelijk als architectonisch niveau.

1. Noord: Rand met grote bouwvolumes

Tussen de rijksweg A7 en de woonbebouwing in gebied 7 ligt een 'grijze buffer': een buffer met grote bouwvolumes. De grens van deze buffer met de woonbebouwing is de de K.J. Visserstraat, Uhlweg en Lyceumstraat.

Stedenbouwkundige en landschappelijke kenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van het gebied tussen de rijksweg A7 en de woonbebouwing:

- Verkaveling kenmerkend voor naoorlogse industrieterreinen: rationeel stratenpatroon met als gewenst resultaat zo groot en efficiënt mogelijk in te richten kavels.
- Vormgeving van de straten is gericht op gebruik van de auto en niet door langzaam verkeer.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De algemene beeldkenmerken van de bebouwing tussen de rijksweg A7 en de woonbebouwing:

- Grote vrijstaande bouwvolumes van slechts enkele bouwlagen, soms samengestelde bouwvolumes.
- De bebouwing heeft weinig relatie met het onbebouwde en groene deel van het kavel.
- De bebouwing heeft geen duidelijk oriëntatie

op of de rijkswegen, op de achterliggende woonbebouwing of op de Schans als uitvalsweg.

- Voornaamste bouwperiode is de tweede helft van de twintigste eeuw, met het zwaartepunt in de jaren zestig. Het hotel en de school werden in de jaren zestig gebouwd.
- Toepassing van moderne materialen die gangbaar zijn voor industriële bebouwing uit de naoorlogse bouwperiode.

Uitzonderingen

- De bebouwing van de middelbare school staat wel in relatie tot de groene ruimte eromheen. Het sportveld achter de school fungeert als overgang tussen de 'grijze buffer' naar de 'groene buffer' aan de rijksweg A32.
- Het hotel aan de Schans oriënteert zich in beperkte mate op de Schans.

2. Noord: Groene rand

Tussen de rijksweg A32 en de woonbebouwing in gebied 7 ligt een 'groene buffer': een buffer met omvangrijke groengebieden. De grens van deze buffer met de woonbebouwing is de westrand van de Hepkema-bosjes, Buitenbaan, Van Beyma thoe Kingmaweg en Pastorielaan. Onderdelen in dit gebied zijn de Hepkema-bosjes, het terrein van de tennisvereniging, de voormalige ijsbaan Thialf, een school met sportvelden en het voormalige tracé van de rijksweg.

De groene buffer is geen product van een stedenbouwkundig plan, maar is het laatste restant van

het oorspronkelijke onbebouwde weidegebied dat door stedenbouwkundige ingrepen begrensd en verkleind werd.

Stedenbouwkundige en landschappelijke kenmerken

De algemene landschappelijke beeldkenmerken van het gebied tussen de rijksweg A32 en de woonbebouwing:

- Verdeling van het gebied in rechthoekige velden door bomenlanen en bospercelen.
- Deze rechthoekige velden hebben een open karakter door de begroeiing met laag gras, waarvan sommigen functioneren als sportveld.

Markante landschappelijke elementen

- Hepkema-bosjrd, een rechthoekig en omvangrijk bosperceel met een historische betekenis.
- Voormalig rijkswegtracé als lijnvormig element in het landschap herinnert aan de eerste rijksweg van Zwolle naar Leeuwarden.

Kenmerken bebouwingsbeeld

In dit gebied staat slechts zeer weinig bebouwing. Aanwezige bebouwing: complex van schoolbebouwing, parkeergebouw van het ziekenhuis en gebouwtjes bij de sportvelden (tennis en school). Hiervan zijn geen algemene beeldkenmerken te geven.

3. Noord:Woonbebouwing

Het gebied tussen grens met gebied 6 en de grijze en groene buffer heeft hoofdzakelijk een woonfunctie.

Rand met grote bouwvolumes

Het hotel vlak bij de rijksweg, één van de grote bouwvolumes in de grijze buffer aan de noordkant van gebied 7.

Rand met grote bouwvolumes

Industriële bebouwing in de grijze buffer aan de noordkant van gebied 7.

Rand met grote bouwvolumes

Industriële bebouwing in de grijze buffer aan de noordkant van gebied 7.

Groene rand

Markante elementen in de groene rand: Hepkema-bosjes (dicht bosperceel), sportvelden en het voormalige rijkswegtracé. [Google Maps]

Woonbebouwing

Op de voorgrond het ziekenhuis, op de achtergrond wordt het voormalige sportpark herontwikkeld tot woongebied, 1997. [Tresoar]

Woonbebouwing

Uitzondering in het woongebied: ziekenhuis De Tjongerschans aan de Thialfweg. [Wikipedia]

Uitzondering hierop is het terrein van het ziekenhuis aan de Thialfweg en het terrein van de GGZ aan de Kastanjelaan.

Het gebied is op te delen in verschillende eenheden met woningbouw die overeenkomt wat betreft verkaveling en architectuur, daarom is voor het derde gebied gekozen om de stedenbouwkundige beeldkenmerken te beschrijven samen met de kenmerken van het bebouwingsbeeld.

Omgeving Van Maasdijkstraat, omgeving J.H.Kruisstraat

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van de kleinschalige planmatige uitbreiding in laatste decennia voor de Tweede Wereldoorlog achter het historische lint: Van Maasdijkstraat en omgeving, J.H. Kruisstraat en omgeving.

- Vooroorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten
- Raster van straten, hoofdzakelijk lange straten met zichtlijnen, afgewisseld met geknikte woonstraten.
- Nauwelijks groene openbare ruimte
- Straatprofiel: rijweg met klinkers met aan weerszijden een trottoir met boombeplanting, voortuin en bebouwing.

Kenmerken bebouwingsbeeld

Algemene beeldkenmerken van de kleinschalige planmatige uitbreiding in laatste decennia voor de Tweede Wereldoorlog ten oosten van de Fok:

- Hoofdzakelijk planmatige uitbreiding volgens vooroorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten: regelmatig stratenpatroon met lange zichtlijnen,

geknikte woonstraten.

- Pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op ruime kavels.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte.
- Grote architectonische samenhang door korte bouwperiode (ongeveer 1925-1940).
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen.

Kolklaan en omgeving

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

- Planmatige uitbreiding in de vroeg naoorlogse periode.
- Vroeg naoorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten: strokenverkaveling met rechte en evenwijdige straten, bebouwd met woonblokken van gemiddeld zes geschakelde laagbouwwoningen met voor- en achtertuin.
- Belangrijkste straat (Kolklaan) heeft breed profiel met veel ruimte voor een rijweg, trottoir en groen: bomen en gazons.
- Weinig openbare groene ruimte vanwege groene centrale as (Kolklaan) en nabijheid groene buffer.
- Achtertuinten bereikbaar via achterpaden.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Vroeg naoorlogse architectonische vormtaal:
- Bouwblokken van geschakelde woningen. Bouwblokken hebben gelijke rooilijnen.

Kastanjelaan en omgeving

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

- Planmatige herontwikkeling op het terrein van het voormalige sportpark, in de jaren negentig van de twintigste eeuw.
- Kastanjelaan is hoofdas, monumentaal vormgegeven met groenstrook en dubbele bomenrij. Dwars op de hoofdas secundaire zijstraten, waarvan de verbindingsweg met de Schans ook een dubbele bomenrij heeft.
- Secundaire zijstraten hebben breed profiel van rijweg met aan weerszijden trottoir met boombeplanting, voortuin en bebouwing.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte.
- Weinig openbare groene ruimte vanwege groene centrale as (Kastanjelaan) en nabijheid groene buffer.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op ruime en groene kavels.
- Grote architectonische samenhang door korte bouwperiode (jaren negentig).
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, keramische dakpannen.
- Gelijkvormige bouwvolumes: een of twee bouwlagen met een schuine kap.

Buitenbaan en Van Beyma thoe Kingmaweg

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

- De Buitenbaan is aangelegd in de naoorlogse periode, met de volgende kenmerken: pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op groene kavels.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing,

Van Maasdijkstraat en omgeving
Uitbreidingsplan omgeving Van Maasdijkstraat, 1931.
[Tresoar]

Van Maasdijkstraat en omgeving
Vrijstaande woningbouw voor middenstanders in de
Van Maasdijkstraat.

Van Maasdijkstraat en omgeving
Aanhechting van uitbreidingsplan voor Van
Maasdijkstraat en omgeving op het historisch
gegroeide weefsel direct achter de Fok
(Tjepkemalaan).

Van Maasdijkstraat en omgeving
Vroege vooroorlogse planmatige uitbreiding in de
Woltmanstraat.

J.H. Kruisstraat en omgeving
Planmatige uitbreiding volgens een uitbreidingsplan
van K.R. Post, midden jaren twintig. Plantsoen op
kruising J.H. Kruisstraat en Lindenlaan, met bank
ter nagedachtenis aan K.R. Post.

J.H. Kruisstraat en omgeving
Geknikte woonstraat in woonwijk achter de Schans
(Eikenlaan).

met ongeveer gelijke diepte.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Gelijkvormige bouwvolumes: een of twee bouwlagen met een schuine kap.
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, keramische dakpannen.

Bloemenbuurt

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

- Stedenbouwkundige uitgangspunten kenmerkend voor de wederopbouwperiode: belangrijke rol voor groen, openbare voorzieningen in de wijk (school) en diversiteit in woningtypen.
- Stedenbouwkundige dragers zijn de Zonnebloemstraat, Rozenstraat en Anjelierstraat. Breed profiel met veel ruimte voor groen: bomen en gazons.
- Dominante aanwezigheid van groene openbare ruimte: sportveld tussen Rozenstraat en Cyclamenstraat, grasveld in het bouwblok tussen Geraniumstraat en Azaleastraat.
- Bouweenheid (vrijstaande woning, dubbele woning of bouwblok) altijd op een ruim groen kavel met voortuinen als overgang naar de openbare weg.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Per straat een woningtype: vrijstaande woningen, dubbele woningen of bouwblokken met enkele woningen per straat.
- Vormtaal kenmerkend voor de wederopbouw: metselwerk, schuine kappen.

- Geringe bouwhoogte van maximaal twee bouwlagen met een kapverdieping.

K.R. Poststraat

Stedenbouwkundige beeldkenmerken

- De weg heeft een breed profiel met ruimte voor snel- en langzaamverkeer: rijweg, fietspad en trottoir.
- Homogene bebouwing aan weerszijden van de weg, met een verspringende rooilijn ter hoogte van het kruispunt met de Nieuwstraat.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Identieke bouwblokken van enkele geschakelde woningen.
- Geringe bouwhoogte: twee bouwlagen met een kap.
- Vormtaal kenmerkend voor de wederopbouw: metselwerk, schuine kappen.

Uitzonderingen

Enkele gebieden zijn niet ingevuld met een samenhangend stedenbouwkundig plan of met bebouwing van gelijke functie, bouwperiode, vormtaal of korrelgrootte. Vaak zijn dit gebieden achter de ontwikkelingslinten of tussen twee niet aaneengesloten stedenbouwkundige plannen.

Voor deze gebieden zijn geen algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken of kenmerken van het bebouwingsbeeld te geven:

- Ekke de Haanstraat en omgeving
- Pastorielaan
- Nieuwstraat en omgeving

4. Zuid: Lintbebouwing aan secundaire dragers

De bebouwing aan de secundaire dragers evenwijdig aan het historische ontwikkelingslint heeft hoofdzakelijk een woonfunctie. Deze dragers zijn de Brouwerslaan, Altenalaan en Lollius Ademalaan.

Stedenbouwkundige en landschappelijke kenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van het gebied aan de secundaire dragers:

- Bebouwing aan beide zijden van de drager.
- Profiel van een woonstraat: verharde rijweg, voortuinen en bebouwing.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De algemene beeldkenmerken van de bebouwing aan de secundaire dragers:

- Hoofdzakelijk pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op ruime en groene kavels.
- Voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte. Vaak staat de nok loodrecht op de rooilijn.
- Georiënteerd op de dragers: Brouwerslaan, Altenalaan en Lollius Ademalaan.
- Voornaamste bouwperiode van deze bebouwing is de jaren dertig van de twintigste eeuw voor de Brouwerslaan en Lollius Ademalaan en de jaren vijftig en zestig voor de Altenalaan.
- Toepassing van traditionele bouwmaterialen: baksteen, houten kozijnen, keramische dakpannen.

Kolklaan en omgeving

Woonstraat in de kleinschalige, planmatige en vroeg naoorlogse woonwijk tussen Schans en Leeuwarderstraatweg.

Kolklaan en omgeving

Rijenwoningen aan rand van de woonbuurt Kolklaan en omgeving.

Kastanjelaan en omgeving

Pandsgewijze en vrijstaande woningen op ruime kavels, gebouwd in de jaren negentig.

Bloemenbuurt

Anjelierstraat, woonstraat met breed en groen profiel: rijweg, groene bermen, trottoir, voortuin en bebouwing.

Bloemenbuurt

Openbare groene ruimte binnen een bouwblok. De achtertuinen grenzen aan dit grasveld. Gezien vanuit de Rozenstraat.

Bloemenbuurt

Belangrijke rol voor openbaar groen in deze naoorlogse woonwijk: sportveld tussen Rozenstraat en Cyclamenstraat.

5. Zuid: Bungalowpark Woudzoom

In de jaren zestig is ten oosten van de Lollius Ademalaan een bungalowpark als een stedenbouwkundig geheel ontworpen en aangelegd. De belangrijkste weg door de buurt is de Koningin Julianaweg, die de beide historische verbindingen met Oranjewoud onderling verbindt.

Stedenbouwkundige en landschappelijke kenmerken

De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken van het bungalowpark Woudzoom:

- Naoorlogse villawijk met ruime en groene opzet, ontworpen als een samenhangend geheel tussen duidelijke grenzen: Prins Bernardweg, achtergrens Lollius Ademalaan, achtergrens Koningin Wilhelminalaan en een bosstrook tussen de Prins Bernardweg en Koningin Wilhelminaweg.
- Koningin Julianaweg als ruimtelijke drager binnen deze buurt. Profiel van een hoofdas: rijweg, groene bermen, trottoir, voortuinen en bebouwing.
- Aan de hoofdas secundaire straten als een circuit: Prinses Beatrixlaan en Prinses Irenelaan. Profiel van een woonstraat: rijweg, voortuinen en bebouwing.

Kenmerken bebouwingsbeeld

De algemene beeldkenmerken van de bebouwing in het bungalowpark Woudzoom:

- Pandsgewijze en vrijstaande woonbebouwing op zeer ruime en groene kavels.
- Diepe voortuinen tussen openbare weg en bebouwing, met ongeveer gelijke diepte, geven de

buurt een groen karakter.

- Grote verscheidenheid aan compositie van bouwvolumes en kappen.
- Voornaamste bouwperiode van deze bebouwing is de jaren zestig.

Bloemenbuurt

Kenmerkend voor deze naoorlogse woonwijk is de verscheidenheid aan woningtypes. Hier etagewoningen aan de Zonnebloemstraat.

K.R. Poststraat

Hoofdverkeersader in de kern Heerenveen met een breed profiel en gelijkvormige bouwblokken.

Woudzoom

Als stedenbouwkundig geheel ontworpen en aangelegde villawijk uit de jaren zestig.

2.3.9 Gebied 8 Naoorlogse uitbreiding tot 1971

Bestaande monumenten en monumentale bomen

Monumentale bomen

Nr	Adres	Plaats	Boomsoort	Aantal
44	Heremaweg 22	Heerenveen	Winterlinde (<i>Tilia cordata</i>)	1
45	Heremaweg 22	Heerenveen	Zomereik (<i>Quercus robur</i>)	7

School aan de Dr. Wumkuslaan.

8 NAOORLOGSE UITBREIDING TOT 1971

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Gebiedsbeschrijving

De naoorlogse uitbreidingen (tot 1971) concentreren zich ten zuiden van de historische kern van Heerenveen en zijn ingeklemd tussen de spoorlijn in het westen en de A32 in het oosten. Dit terrein werd niet in één keer bebouwd, maar aan de hand van deelplannen. Als ruimtelijk kader voor het noordelijk deel (zuidgrens Rottumerweg/Oranje Nassaulaan) diende het 'Uitbreidingsplan in Hoofdzaken' uit 1947, waar in hoofdlijnen de verschillende bestemmingen, straten en groenstructuren op waren aangegeven. Het belangrijkste uitgangspunt van dit plan was het creëren van een harmonieus stadsdeel. De vraag hoe de langgerekte lintbebouwing van de Burgemeester Falkenaweg (die dwars door het plangebied lag) aan te helen en af te ronden stond telkens voorop. Bij het beschrijven van dit gebied is een opdeling gemaakt in vier kwadranten, die ruwweg elk een andere periode in de geschiedenis van de naoorlogse woningbouw bestrijken. Het assenkruis dat deze gebieden verdeelt, wordt gevormd door de Burgemeester Falkenaweg en de Rottumerweg/Oranje Nassaulaan. Ook al verschillen de architectuur en de stedenbouwkundige uitgangspunten, kenmerkend is het steeds terugkomen van lange groenstructuren als structurerende lijnen in de wijken.

1. Kwadrant noordwest: vroeg naoorlogse uitbreiding

Begrenzing: Koornbeursweg – Burgemeester Falkenaweg – Rottumerweg – spoor.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Het noordwestelijk kwadrant is ingevuld met drie buurtjes met elk hun eigen ruimtelijke karakteristiek. Het woonbuurtje tussen de Mr. Halbe Binnertstraat, Burgemeester Falkenaweg en Oude Molenweg is het oudste planmatige woonbuurtje in dit kwadrant, aangelegd tijdens de oorlog, in het begin van de jaren veertig. Een luchtfoto uit 1951 laat prachtig zien hoe de dwarsstraten doodliepen op de polderverkaveling. De opzet is bijzonder: de woningen (afwisselend twee en vier geschakelde lage eengezinswoningen) zijn om een rechthoekige interne ontsluitingsroute gesitueerd. De aanhechting met de lintbebouwing langs de Burgemeester Falkenaweg is op een logische en zorgvuldige wijze tot stand gebracht. Het wijkje is duidelijk een product van een overgangperiode: de sfeer die het buurtje ademt is door de ruime opzet meer dat van een vooroorlogs tuindorp, terwijl de architectuur al typisch naoorlogs genoemd kan worden.

Een tweede heldere ruimtelijke eenheid is de langgerekte buurt tussen de Tuymelaarstraat, Van Dekemalaan/Sieger van der Laanstraat, Mr. Halbe Binnertstraat en Kempnaerssingel/Hiddingastraat, aangelegd in het begin van de jaren vijftig. In het stedenbouwkundig plan namen de ontwerpers de noord-zuid lopende polderverkaveling als uitgangspunt (de Kempnaerssingel is bijvoorbeeld

een oude poldersloot), terwijl er tevens enkele dwarsverbindingen werden aangelegd. Vergeleken met het iets oudere buurtje rond de Eeltje Halbertsmastraat is de opzet grootschaliger, maar zeker niet van mindere kwaliteit. Ondanks de langgerekte vorm van het plangebied lukte het destijds een gevarieerde buurt te ontwerpen, zowel stedenbouwkundig als in de architectuur (laagbouw afgewisseld door middelhoogbouw, platte daken afgewisseld door kappen). De bestaande Van Dekemalaan/Sieger van der Laanstraat (voor de oorlog reeds aan één zijde bebouwd met vrijstaande woningen) is in dit plan afgemaakt en opgevat als een hoofdas, met een breed profiel met laanbeplanting en openbare groenstroken. De westelijke straatwand bestaat uit langgerekte bouwblokken: een rustige tegenhanger van de in vorm en architectuur uiteenlopende panden aan de overkant van de weg. Een bijzonderheid is het ensemble van bejaardenwoningen aan de Taconishof, met een opvallende kamstructuur.

De derde sfeer is de strook bebouwing tussen de Kempnaerssingel en de spoorlijn, die zich kenmerkt door een variatie aan verkaveling, functie, architectuur en korrelgrootte. Het stratenplan dateert uit de late jaren vijftig en bestaat uit langgerekte vakken met elk een eigen invulling. In de zuidpunt bijvoorbeeld (Curaçaostraat, Sabastraat eo) is een complex van vier evenwijdig aan elkaar geplaatste woonblokken, terwijl daar net ten noorden juist gekozen was voor een complex met een haaks daarop staande verkaveling: langgerekte strokenbouw met galerijontsluiting om een groot collectief binnenterrein. Een aantal woonblokken is inmiddels gesloopt en heeft plaats

1. Kwadrant noordwest

Luchtfoto 1951: de woonbuurt rondom de Eeltje Halbertsmastraat is aangelegd en een start is gemaakt met de bouw van de langwerpige bouwblokken langs de Sieger van der Laanstraat. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

1. Kwadrant noordwest

Luitzen Wagenaarstraat: de sfeer die het buurtje ademt is door de ruime opzet meer dat van een vooroorlogs tuindorp, terwijl de architectuur al typisch naoorlogs genoemd kan worden.

1. Kwadrant noordwest

Van Dekemalaan. De westelijke straatwand bestaat uit langgerekte bouwblokken: een rustige tegenhanger van de in vorm en architectuur uiteenlopende panden aan de overkant van de weg.

1. Kwadrant noordwest

De Baroness de Vos van Steenwijksingel is een van de twee, evenwijdig aan elkaar lopende, brede groene lanen die de hoofdassen en bindende lange lijnen van de buurt vormen.

1. Kwadrant noordwest

Naoorlogs ensemble aan de Surinamesingel: langgerekte strokenbouw met galerijontsluiting om een groot collectief binnenterrein.

gemaakt voor nieuwbouw. De waarde van dit gebied ligt dan ook niet zozeer in de architectuur (die wat de naoorlogse betreft erg sober is) maar eerder in de stedenbouwkundige opzet, met als belangrijkste structuur de verbrede en als groene as ingerichte Kempenaerssingel/Baronesse de Vos van Steenwijksingel.

Samenvattend gelden voor het totale noordwestelijke kwadrant de volgende stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken:

- Planmatige uitbreiding in de vroeg naoorlogse periode (1940-1960), bestemd voor arbeiderswoningbouw.
- Vroeg naoorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten: strokenverkaveling met rechte en evenwijdige straten, bebouwd met woonblokken van gemiddeld zes geschakelde eengezinswoningen met voor- en achtertuin.
- Zorgvuldige aanhechting van de naoorlogse bebouwing aan de langgerekte lintbebouwing.
- Er zijn drie duidelijk van elkaar te onderscheiden deelgebieden met elk hun eigen architectonische en stedenbouwkundige karakteristieken (zie boven).
- Twee, evenwijdig aan elkaar lopende, brede groene lanen vormen de hoofdasen en bindende lange lijnen van de buurt: de Van Dekemalaan/Sieger van der Laanstraat en de Kempenaerssingel/Baronesse de Vos van Steenwijksingel.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Gevarieerd architectonisch beeld: van vroeg

naoorlogse architectonische vormtaal (baksteen en een kap) tot een meer volwassen naoorlogse architectuur (prefab met plat dak).

- Bouwblokken van geschakelde woningen (in de vroegere wijken twee tot vier geschakelde woningen, in de latere buurten een schakeling tot zes woningen).
- Afwisselende bouwhoogten (één tot vier bouwlagen)

2. Kwadrant noordoost: stempels rondom een centrale groenzone

Begrenzing: Koornbeursweg/Atalantstraat – Karst de Jongweg/Alma Tademaweg – Oranje Nassaulaan – Burgemeester Falkenaweg.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Tijdens de afronding van kwadrant 1 (eind jaren vijftig), werd begonnen met de aanleg van de wijk op de smalle strook tussen de Burgemeester Falkenaweg en de A32 (die toen parallel aan de Karst de Jongweg liep). Deze wijk is duidelijk van een jongere generatie naoorlogse woonwijken, wat af te lezen is aan de stedenbouwkundige kenmerken en de architectuur. Gebouwen en groen zijn integraal onderdeel van één ontwerp: het groen is niet slechts ingezet als 'stofferend', maar werkt structurerend en ruimtevormend. In dit kwadrant werd voor het eerst in Heerenveen de 'stempel' geïntroduceerd: in deze bouwperiode (1950-1970) een in heel het land toegepaste methode van verkavelen. Een stempel is een steeds herhaald stedenbouwkundig ensemble, waarbij verschillende woningtypen op een bepaalde manier, en in sterke

1. Kwadrant noordwest

Ondanks de langgerekte vorm van het plangebied lukte het destijds een gevarieerde buurt te ontwerpen, zowel stedenbouwkundig als in de architectuur. Foto 1955. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

2. Kwadrant noordoost

Deze wijk is duidelijk van een jongere generatie naoorlogse woonwijken, wat af te lezen is aan de stedenbouwkundige kenmerken en de architectuur. In dit kwadrant werd voor het eerst in Heerenveen de 'stempel' geïntroduceerd: in deze bouwperiode (1950-1970) een in heel het land toegepaste methode van verkavelen. Foto 1963. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

2. Kwadrant noordoost

Piet van der Hemstraat. Voorbeeld van een toepassing van de openbare ruimte als integraal onderdeel van de stempelstructuur.

2. Kwadrant noordoost

Stempel tussen de Jan Mankeslaan, President Kennedylaan, Rembrandtlaan, Van Goghlaan. Deze wordt twee keer herhaald en heeft een zeer ruimtelijke opzet rondom een omvangrijke gemeenschappelijke tuin.

2. Kwadrant noordoost

In een centrale groenzone tussen de Europalaan en Coehoorn van Scheltingaweg zijn alle bijzondere functies gesitueerd, zoals kerken en scholen.

2. Kwadrant noordoost

Belangrijk structurerend element is een brede groene noord-zuid lopende laan: de Europalaan/President Kennedylaan. Deze is deels ingericht naar ontwerp van tuinarchitect L. le Roy.

samenhang met de openbare ruimte, gegroepeerd zijn. In dit kwadrant zijn drie verschillende stempels te herkennen: 1) ingeklemd tussen de Atalantstraat, Karst de Jongweg, Jan Mankeslaan, Europalaan (deze stempel wordt drie keer herhaald), 2) tussen de Jan Mankeslaan, Alma Tademaweg, President Kennedylaan (twee keer herhaald) en 3) tussen de Jan Mankeslaan, President Kennedylaan, Rembrandtlaan, Van Goghlaan (twee keer herhaald, zeer ruimtelijke opzet rondom omvangrijke gemeenschappelijke tuin). De stempels zijn gegroepeerd rond een centrale groenzone (tussen Europalaan en Coehoorn van Scheltingaweg) waarin een aantal gebouwen met een bijzondere functie kwam te liggen. Het groene karakter is sterk aangetast doordat enkele gebouwen inmiddels de gehele kavel hebben ingenomen, zodat niet meer te spreken is van 'gebouwen in het groen'. Een aantal gebouwen langs de westrand van de wijk (achter de Burgemeester Falkenaweg) was ten tijde van het ontwerp van de wijk al in een vergevorderd stadium van voorbereiding of zelfs aanleg (bijvoorbeeld het Burgemeester Kuperusplein en de Coehoorn van Scheltingaschool). In tegenstelling tot kwadrant 1 is de aanhechting met de lintbebouwing aan de Burgemeester Falkenaweg op deze plekken minder goed uit de verf gekomen. Het Burgemeester Kuperusplein, van oorsprong een marktplein met parkeerterrein, is de belangrijkste pleinruimte van de wijk. Het plein is een aantal keren heringericht, waarbij vooral het meer herbergzaam maken (door boombeplanting) en het creëren van nieuwe pleinwanden (door nieuwe bebouwing in het noorden en het oosten) centraal stonden.

Samenvattend gelden voor het totale noordoostelijke

kwadrant de volgende stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken:

- Planmatige uitbreiding in de naoorlogse periode, bestemd voor arbeiderswoningbouw.
- Naoorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten: stempelverkaveling bestaande uit een aantal bouwblokken met verschillende typologie en bouwhoogte.
- De bebouwing is gegroepeerd rond een centrale groenzone met bijzondere bebouwing.
- Net als in het noordwestelijke kwadrant is het belangrijkste structurerende element een brede groene noord-zuid lopende laan: de Europalaan/ President Kennedylaan.
- Een brede groene zone met waterpartij langs de (voormalige loop van de) Rijksweg vormt de oostgrens van het de wijk. In het noorden loopt de groenzone over in de openbare ruimte rondom de haakvormige flats van de Vlinderbuurt.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- 'Volwassen' naoorlogse woningbouwarchitectuur (overwegend etagebouw, afwisselend prefab met plat dak en bebouwing met kap).
- Bouwblokken van geschakelde woningen (strokenbouw, schakeling van gemiddeld zes woningen).
- Afwisselende bouwhoogten (etagebouw, eengezinswoningen, één tot vier bouwlagen).
- Clustering van bijzondere bebouwing (scholen, winkels, kerken) in een centrale groenzone en in twee hoven (Tjerk Bottemastraat, J.H. Jurrestraat). Door openbare en bijzondere bebouwing onderdeel te maken van een doorlopende groenzone en te

omringen door groen, werd in het oorspronkelijke plan een bepaalde mate van ruimtewerking nagestreefd, die tegenwoordig door verstening van de kavels is afgenomen.

3. Kwadrant zuidwest: De Akkers

Begrenzing: Rottumerweg – Burgemeester Falkenaweg – Amelandlaan – spoor.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Vanaf 1960 werd ontworpen aan het zuidwestelijke kwadrant: de uitbreidingswijk De Akkers. Omdat het terrein nog onderdeel was van het voornamen dorp Oranjewoud was het karakter van de eerste plannen gericht op het duurdere segment eengezinswoningen, bungalows en villa's. Midden jaren zestig veranderde dit iets (al bleef de bouw van ruime eengezinswoningen voorop staan), maar de oorspronkelijke groene opzet van de wijk bleef in de latere plannen behouden. De wijk is een voorbeeld van een woonwijk uit het einde van de jaren zestig: met een lagere bebouwingsdichtheid, een toename in privé-groen (en daarmee afname in openbaar groen), overwegend laagbouw (eengezinswoningen) en al een eerste aanzet tot woonerven. Het zuidwestelijk kwadrant is ingevuld met drie zones met elk hun eigen ruimtelijke karakteristiek: noord, midden en zuid.

De noordpunt van het kwadrant werd in 1962, volgens het uitbreidingsplan 'De Akkers II', deels ingericht met sportvelden en deels met particuliere (vrijstaande) bouw (Veluwelaan, Twentelaan e.o.). Door de vele

2. Kwadrant noordoost

Karst de Jongweg: een brede groene zone met waterpartij langs oostgrens van de wijk.

2. Kwadrant noordoost

In het noorden loopt de groene bufferzone (langs de voormalige loop van de Rijksweg) over in de openbare ruimte rondom de haakvormige flats van de Vlinderbuurt.

2. Kwadrant noordoost

'Volwassen' naoorlogse woningbouwarchitectuur (overwegend etagebouw, afwisselend prefab met plat dak en bebouwing met kap).

3. Kwadrant zuidwest

De woningen zijn gegroepeerd rondom hoven, hierboven ingericht als plantsoen, op andere plekken staan scholen.

3. Kwadrant zuidwest

Laagbouwblokken aan de Amelandlaan.

3. Kwadrant zuidwest

Rondom het Akkersplein staan hoge woonflats.

knikken in het wegpatroon ontstonden kleine pleintjes, die volgens de ontwerpers het voordeel boden dat de afstand tot de overburen vergroot werd.

Het middendeel (Uitbreidingsplan 'De Akkers I') heeft een heldere en afleesbare ruimtelijke opzet. De wijk valt uiteen in twee helften (oost en west) met als verbindend element een oude houtwal, die is omgevormd tot een park met een slingerende waterpartij en verschillende speelplaatsen. De woningbouw in de westelijke buurt is gegroepeerd ter weerszijden van een centrale wijkontsluitingsroute evenwijdig aan de houtwal: de Amelandlaan. De woningen tussen de Amelandlaan en het spoor zijn zodanig gesitueerd dat ze twee hoven vormen die zich openen naar de wijkontsluitingsroute, terwijl een derde hof zich oriënteert op het spoor. In de hoven staan schoolgebouwen. Om zoveel woningen aan de overzijde van de Amelandlaan te laten profiteren van zicht op de groene houtwal centraal in de wijk zijn deze blokken haaks op deze groenzone gezet. Rondom het Akkersplein staan hoge woonflats met winkels in de plint. Ook de oostelijke buurt heeft haar eigen wijkontsluitingsweg: de Gaasterlandlaan. De woningen zijn hier gegroepeerd rond een parkeerpleintje met kinderspeelplaats. Langs de houtwal staan bungalows (Zevenwoudenlaan).

De houtwal loopt door tot in het zuidelijk deel van dit kwadrant, dat is ingevuld met grote, autonome bouwvolumes: onder andere IJstadion Thialf (1967) en de serviceflat Oranjewoud (omstreeks 1970).

kwadrant de volgende stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken:

- Planmatige uitbreiding in de naoorlogse periode, bestemd voor de betere arbeider.
- Stedenbouwkundige kenmerken van een wijk uit de overgangperiode van de late jaren zestig: een lagere bebouwingsdichtheid, een toename in privé-groen (en daarmee afname in openbaar groen), overwegend laagbouw (eengezinswoningen) en al een eerste aanzet tot woonerven.
- De hoofdstructuren van de wijk hebben een noord-zuidoriëntatie: de houtwal en de twee wijkontsluitingswegen (Amelandlaan/Gaasterlandlaan).
- De bebouwing is gegroepeerd rond een langwerpige groenstrook (oude houtwal).
- Ensemble van hoge woonflats als wanden van het Akkersplein.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Sobere architectuur (overwegend laagbouw met kap).
- Gevarieerde woningtypologie: bouwblokken van geschakelde eengezinswoningen (schakeling van gemiddeld vier tot zes woningen), bungalows, particuliere bouw, flats.
- Afwisselende bouwhoogten (etagebouw, eengezinswoningen met kap).
- In het zuidelijke deel staan grote, autonome bouwwerken in het groen.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

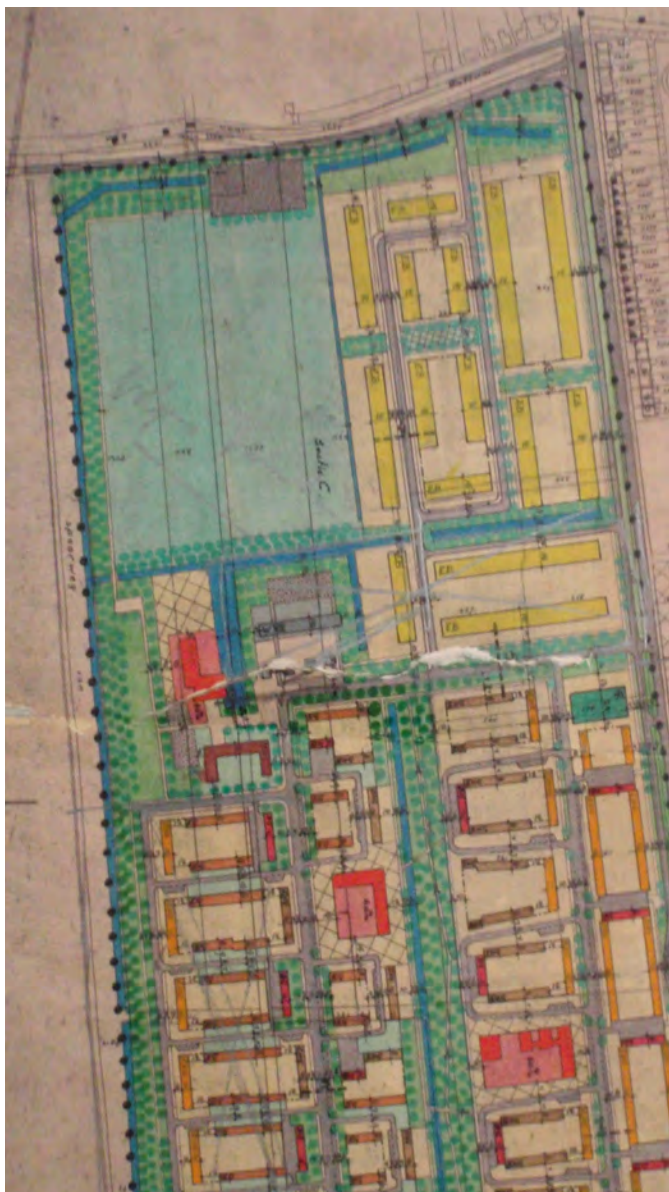
De naoorlogse uitbreidingen in dit kwadrant werden in 1961 ontworpen voor het dorp Oudeschoot, dat pas in 1965 onderdeel werd van Heerenveen. Het is dus een dorpsuitbreiding, wat het kleinschalige karakter verklaart. De gehele woonwijk is opgebouwd uit lage eengezinswoningen, met elk een eigen voor- en achtertuin. Er was slechts een smalle strook beschikbaar (tussen de Marktweg en de Rijksweg) voor de bouw van de buurt. Toch is het gelukt zowel de lintbebouwing langs de Marktweg af te ronden als ook een rand te maken langs de Rijksweg. Centraal is een strook ingericht met bijzondere bebouwing (Jan van der Heydenweg).

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Sobere naoorlogse woningbouwarchitectuur (laagbouw met plat dak)
- Bouwblokken van geschakelde woningen (strokenbouw, schakeling van gemiddeld vier tot zes woningen).
- De hele wijk is opgebouwd uit laagbouw.
- Clustering van bijzondere bebouwing in een centrale voorzieningszone.

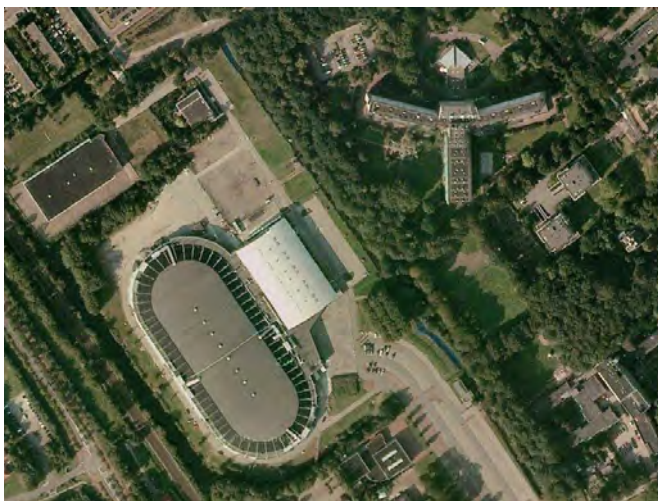
Samenvattend gelden voor het totale zuidwestelijke

4. Kwadrant zuidoost: dorps wonen

3. Kwadrant zuidwest

Een van de eerste uitbreidingsplan voor De Akkers (toen nog genaamd Oranjewoud-west) uit 1960. Dit plan is niet uitgevoerd, maar bleef de basis voor latere plannen. [Archief KC]

3. Kwadrant zuidwest

Het meest zuidelijk deel van dit kwadrant is ingevuld met grote, autonome bouwvolumes: onder andere IJssstadion Thialf (1967) en de serviceflat Oranjewoud (omstreeks 1970).

3. Kwadrant zuidoost

Het uitbreidingsplan Oudeschoot II uit 1962. Het is oorspronkelijk een dorpsuitbreiding (voor Oudeschoot), wat het kleinschalige karakter verklaart. [Archief KC]

3. Kwadrant zuidoost

Luchtfoto 1963, de wijk in aanbouw. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

3. Kwadrant zuidoost

Jan van der Heydenweg. De gehele woonwijk is opgebouwd uit lage eengezinswoningen, met elk een eigen voor- en achtertuin.

2.3.9 Gebied 9 Industrie en sport tot 1971

Bedrijvigheid aan de Leeuwarderstraatweg.

9 INDUSTRIE EN SPORT TOT 1971

- Rijksmonument
- Gemeentelijk Monument
- Gemeentelijk Monument - nieuw
- Gemeentelijk monument Stationsgebied - nieuw
- 164 Beschermwaardige boom - Monumentaal
- 16 Beschermwaardige boom - Waardevol
- Grens gemeente Heerenveen
- Water

Gebiedstypering

Gebied 9 bestaat uit twee geografisch gescheiden gebieden: een noordelijk gelegen puntvormig gebied ingevuld met industrie tussen de Leeuwarderstraatweg en de Heeresloot en de meer zuidelijk gelegen bedrijventerreinen ter hoogte van Oudeschoot en Nieuweschoot.

Op het noordelijke bedrijventerrein Leeuwarderstraatweg zijn vooral bedrijven gevestigd die een relatie hebben met water, zoals jachtbouwers. In tegenstelling tot het zuidelijk deel is dit deel niet planmatig aangelegd en maakt daardoor een rommelige indruk.

De topografische kaart van 1955 laat de eerste aanzet tot het zuidelijke deel zien. In dit jaar werd, tussen Oudeschoot en Nieuweschoot, het eerste bedrijventerrein van Heerenveen aangelegd, in deze periode nog omringd door onbebouwde landbouwkavels. De verkaveling was kenmerkend voor naoorlogse industrieterreinen: een rationeel stratenpatroon met als gewenst resultaat zo groot en efficiënt mogelijk in te richten kavels. Onder andere fietsenfabrikant Batavus vestigde zich hier (1956) met een voor die tijd uiterst moderne fabriek. Tussen het dorp Oudeschoot en het nieuwe bedrijventerrein werd een open ruimte gelaten die (nog steeds) fungeert als groene buffer. In de jaren zestig kwam er een eerste uitbreiding van het bedrijventerrein aan de overzijde van het spoor (Magnesiumweg/Tinweg). De laatste uitbreiding kwam in 1974 toen het terrein ten zuiden van de Industrieweg (richting de Tjonger) werd klaargemaakt voor de vestiging van bedrijven.

Stedenbouwkundige en landschappelijke beeldkenmerken

Het gebied bestaat uit een aantal naar binnen gekeerde werelden (de verschillende bedrijventerreinen) die van elkaar gescheiden worden door twee structurerende dragers (Rostergaastweg/Heremaweg en de spoorlijn). De algemene stedenbouwkundige beeldkenmerken zijn:

- Verkaveling kenmerkend voor naoorlogse industrieterreinen: rationeel stratenpatroon met als gewenst resultaat zo groot en efficiënt mogelijk in te richten kavels.
- Vormgeving van de straten is gericht op gebruik van de auto en niet door langzaam verkeer.

Uitzonderingen

De puntvorm langs de Leeuwarderstraatweg (tot A7) is een divers gebied met uiteenlopende ruimtelijke beeldkenmerken. De verschillen wat betreft functie, bouwperiode, verkaveling en korrelgrootte zijn groot.

Kenmerken bebouwingsbeeld

- Grote vrijstaande bouwvolumes van slechts enkele bouwlagen, soms samengestelde bouwvolumes.
- De bebouwing beslaat vrijwel de gehele kavel.
- De bebouwing is in zichzelf gekeerd.
- Voornaamste bouwperiode is de tweede helft van de twintigste eeuw, met het zwaartepunt in de jaren zestig.
- Toepassing van moderne materialen die gangbaar zijn voor industriële bebouwing uit de naoorlogse bouwperiode.

Uitzonderingen

Aan de Leeuwarderstraatweg is tot Rijksweg A7 grotere afwisseling tussen woon- en bedrijfsbebouwing met verschillende korrel en architectuur.

Bedrijventerrein tussen Nieuweschoot en Oudeschoot net aangelegd, 1955. Verkaveling kenmerkend voor naoorlogse industrieterreinen: rationeel stratenpatroon met als gewenst resultaat zo groot en efficiënt mogelijk in te richten kavels.

Het bedrijventerrein van de kaart links een paar jaar later, 1963. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Nieuw bedrijventerrein aan de overzijde van het spoor, 1980. [Oud-Heerenveen vanuit de lucht]

Fietsenfabrikant Batavus vestigde zich op het nieuwe bedrijventerrein (1956) met een voor die tijd uiterst moderne fabriek.

Leeuwarderstraatweg: veel bedrijvigheid gerelateerd aan water.

Puntvormig industrieterrein Leeuwarderstraatweg.

COLOFON

Projectteam:

dr. Marinke Steenhuis, prof.dr.ir. Paul Meurs,
ir. Elisabeth Boersma, ir. Johanna van Doorn, drs. Paula
Klaver, drs. Henriette Sanders, Hilde Sennema,
drs. Chawwah Six, drs. Lara Voerman.

Beeld: bronvermelding staat in bijschrift

Fotografie (tenzij anders vermeld): SteenhuisMeurs,
Schiedam

Lange Haven 9
3111 AC Schiedam

www.steenhuis-onderzoek.nl
vanaf 2010: www.steenhuismeurs.nl

Copyright: Steenhuis stedenbouw/landschap en Urban
Fabric bv te Schiedam.

